T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(DİN EĞİTİMİ)

CUMHURİYET DÖNEMİ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİNDE EĞİTİM PROGRAMI-İSTİHDAM ALANI İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Süleyman YAVUZ

ANKARA-2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(DİN EĞİTİMİ)

CUMHURİYET DÖNEMİ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİNDE EĞİTİM PROGRAMI-İSTİHDAM ALANI İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Süleyman YAVUZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Cemal TOSUN

ANKARA-2015

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(DİN EĞİTİMİ)

CUMHURİYET DÖNEMİ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİNDE EĞİTİM PROGRAMI-İSTİHDAM ALANI İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cemal TOSUN

Tez Jüri Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Cemal Tosun	.....
Yrd. Doç. Dr. Halide Aslan	.....
Yrd. Doç. Dr. Tuğrul Yürük	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınav Tarihi: 24/03/2015

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. 24/03/2015

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Süleyman YAVUZ

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **I**
KISALTMALAR ..... **V**
ÖNSÖZ ..... **VI**

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ 1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 2
3. ARAŞTIRMANIN KAVRAM VE TERİMLERİ 5
   3.1 Yaygın Din Eğitimi 5
   3.2 Yaygın Din Eğitimcileri 6
   3.3 Yeterlik 6
4. ARAŞTIRMA SORULARI 7
5. ARAŞTIRMANIN METODU 7
6. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI 8
7. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI 10

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ ...15

1. İMAM-HATİP VE MÜEZZİN-KAYYIMLARIN YETERLİKLERİ 18

1.1 1928-1935 Yılları Arasındaki Yeterlikler 18
   1.1.1 Köy İmamlarının Yeterlikleri 18
   1.1.2 İl ve İlçe Merkezlerinde Görev Yapan İmam ve Hatiplerin Yeterlikleri 20
   1.1.3 Müezzinlerin Yeterlikleri 23
1.2 1935-1950 Yılları Arasındaki Yeterlikler 24
   1.2.1 Köy İmamlarının Yeterlikleri 24
   1.2.2 İl ve İlçe Merkezlerinde Görev Yapan İmam ve Hatiplerin Yeterlikleri 25
   1.2.3 Müezzinlerin Yeterlikleri 28
1.3 1950-1965 Yılları Arasındaki Yeterlikler 29

1.3.1 Köy İmamlarının Yeterlikleri....29
1.3.2 İl ve İlçe Merkezlerinde Görev Yapan İmam ve Hatiplerin Yeterlikleri....30
1.3.3 Müezzinlerin Yeterlikleri....32
1.4 1965-1978 Yılları Arasındaki Yeterlikler....33
1.4.1 Köy İmamlarının Yeterlikleri....33
1.4.2 İl ve İlçe Merkezlerinde Görev Yapan İmam-Hatiplerin Yeterlikleri....35
1.4.3 Müezzin-Kayyımların Yeterlikleri....40
1.5 1978-2005 Yılları Arasındaki Yeterlikler....43
1.5.1 Köy İmamlarının Yeterlikleri....43
1.5.2 İmam-Hatiplerin Yeterlikleri....43
1.5.3 Müezzin-Kayyımların Yeterlikleri....48
1.6 2005 - 2010 Yılları Arasındaki Yeterlikler....52
1.6.1 İmam-Hatiplerin Yeterlikleri....52
1.6.2 Müezzin-Kayyımların Yeterlikleri....56
2. KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN YETERLİKLERİ....61
2.1 1928-1935 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri....63
2.2 1935-1950 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri....65
2.3 1950-1977 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri....65
2.4 1977-1985 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri....68
2.5 1985-2005 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri....72
2.6 2005 - 2010 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri....76
3. VAİZLERİN YETERLİKLERİ....78
3.1 1928-1935 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri....80
3.2 1935-1950 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri....82
3.3 1950-1965 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri....84
3.4 1965-1978 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri....85
3.5 1978-2005 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri....88
3.6 2005 - 2010 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri....92

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ İLE YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİ YETİŞTİREN ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI 94

1. İMAM HATİP LİSELERİ 95

1.1 İMAM VE HATİP MEKTEPLERİ PROGRAMININ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (1924-1930) 97

1.1.1 İmam ve Hatip Mektepleri Programının İmam Hatiplerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 100

1.1.2 İmam ve Hatip Mektepleri Programının Müezzinlerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 103

1.1.3 İmam ve Hatip Mektepleri Programının Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 104

1.2 İMAM HATİP YETİŞTİRME KURSLARI PROGRAMININ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (1948-1958) 104

1.2.1 İmam Hatip Kursları Programının İmam Hatiplerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 106

1.2.2 İmam Hatip Kursları Programının Müezzinlerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 108

1.2.3 İmam Hatip Kursları Programının Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 109

1.3 İMAM HATİP OKULLARI PROGRAMININ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (1951-1972) 110

1.3.1 İmam Hatip Okulu Programının İmam Hatiplerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 114

1.3.2 İmam Hatip Okulu Programının Müezzinlerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 117

1.3.3 İmam Hatip Okulu Programının Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 118

1.4 İMAM HATİP LİSESİ PROGRAMLARININ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (1972-1998) 119

1.4.1 İmam Hatip Lisesi Programlarının (1972-1998) İmam-Hatiplerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 124

1.4.2 İmam Hatip Lisesi Programlarının (1972-1998) Müezzin-Kayyımların Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 133

1.4.3 İmam Hatip Lisesi Programlarının (1972-1998) Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 136

1.5 İMAM HATİP LİSESİ PROGRAMLARININ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (1998-2010) 139

1.5.1 İmam Hatip Lisesi Programının (1998-2010) İmam Hatip ve Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 142

1.5.2 İmam Hatip Lisesi Programının (1998-2010) Müezzin Kayyımların Yeterlikleri Açısından İncelenmesi 152

2. İLAHİYAT FAKÜLTELERİ 154

2.1 DARÜLFÜNUN İLAHİYAT FAKÜLTESİ PROGRAMININ VAİZLERİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ.....155

2.2 İLAHİYAT FAKÜLTESİ PROGRAMLARININ VAİZLERİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ.....159

2.2.1 Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Programının Vaizlerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi (1949-1983).....159

2.2.2 İlahiyat Fakültesi Programlarının Vaizlerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi (1983-2010).....166

2.3 YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜSÜ PROGRAMLARININ VAİZLERİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ.....178

2.4 İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ PROGRAMLARININ VAİZLERİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ.....185

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....189

KAYNAKÇA.....194

ÖZET 203

ABSTRACT.....204

KISALTMALAR

A.Ü. : Ankara Üniversitesi

AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Bkz. : Bakınız

çev. : Çeviren

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

DKAB . Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

s. : Sayfa

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

YİE : Yüksek İslam Enstitüsü

ÖNSÖZ

Yaygın din eğitimi faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen din hizmetlerini sunmak ve toplumu dini konularda aydınlatmak görevi Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir. DİB, bu görevi kanunların belirlediği çerçevede yürütürken istihdam ettiği yaygın din eğitimcilerinde günümüze yaklaştıkça artan ve çeşitlenen bazı yeterlikler aramaktadır. "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere açılan İlahiyat Fakülteleri ve din hizmetlerinin yürütülmesi ile mükellef memurlar yetiştirmek üzere açılan İmam Hatip Liselerinde uygulanan programların Diyanet İşleri Başkanlığının aradığı yeterlikleri kazandırabilmesi, bu eğitim kurumlarının kuruluş amaçlarına uygun faaliyet göstermeleri ve mezunlarının istihdamı açısından önem arz etmektedir. Ancak söz konusu eğitim kurumlarında uygulanan programları yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterlikler açısından ele alan bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Yapılan bu çalışma, Cumhuriyet döneminde uygulanan İmam Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültesi programlarını yaygın din eğitimcilerinin en önemli istihdam alanları olan Diyanet İşleri Başkanlığının aradığı yeterlikler açısından değerlendirerek bu alandaki eksiği gidermeyi amaçlamaktadır.

İki bölümden oluşan araştırmamızın ilk bölümünde Cumhuriyet döneminde Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterlikleri, hazırlanan mevzuattan hareketle tespit etmeye, ikinci bölümünde ise belirlenen yeterlikleri İmam Hatip Mektepleri/Kursları/Okulları/Liselerinde ve İlahiyat Fakülteleri/Yüksek İslam Enstitüleri/İslami İlimler Fakültesinde uygulanan programlar açısından değerlendirmeye çalıştık.

Ders ve tez dönemi süresince yönlendirme ve kaynak kullanımı konusunda her türlü desteği veren danışman hocam Prof. Dr. Cemal TOSUN'a, bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren bölüm hocalarım Prof. Dr. Mualla SELÇUK'a, Prof. Dr. Recai DOĞAN'a ve Yrd. Doç. Dr. Yıldız KIZILABDULLAH'a, çeviri konusunda yardımcı olan Din Eğitimi doktora öğrencisi Vahdettin ŞİMŞEK'e ve çalışmam sırasında her türlü desteği veren eşime teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Süleyman YAVUZ

Ankara 2015

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

İslam eğitim tarihinde Hz. Peygamber ile başlayan yaygın din eğitimi faaliyetleri eğitim kurumlarının gelişmesi ve ilim dallarının çeşitlenmesi ile birlikte örgün eğitim faaliyetlerine dönüşmüş, ancak bu değişim yaygın din eğitiminin tamamen ortadan kalkması şeklinde olmamıştır.[1] Bunun aksine Hz. Peygamberin tebliğ ve davet misyonunu üstlenmiş olan yaygın din eğitimcileri örgün eğitim kurumlarında daha planlı, programlı ve sistemli bir şekilde yetiştirilmeye başlanmış ve günümüze kadar örgün eğitimin yanında yaygın din eğitimi faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. 03 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı "Şeriye ve Evkaf ve Erkanı Harbiye-i Umumiye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun"[2] ile din hizmetlerinin yürütülmesi, bütün cami ve mescitlerin yönetimi ile buralarda görevli yaygın din eğitimcilerinin idaresi Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir.

Yaygın din eğitimcilerinin hedef kitlesi olan insan topluluklarının önemli bir karakteristiği değişme özelliğinin olmasıdır. Toplumsal değişime paralel olarak insanın ilgi ve ihtiyaçları da çeşitlenmekte, çoğalmakta ve değişmektedir. Din ve toplumsal değişme arasında sıkı bir bağ olduğundan söz konusu değişim dini yaşantılar alanında da kendini göstererek insanların beklentileri, talepleri, soru ve sorunları değişmekte ve çeşitlenmektedir.[3] Dolayısıyla bu talep ve ihtiyaçları karşılayacak yaygın din eğitimcilerinin yaşanan değişim ve dönüşüme paralel yeni bir takım yeterliklere sahip olmaları gerekmektedir.[4] Diyanet İşleri Başkanlığı da bu doğrultuda istihdam ettiği yaygın din eğitimcilerinde 1924'ten günümüze gelinceye kadar giderek artan ve değişen bir takım yeterlikler aramıştır.

---

[1] Cemal TOSUN, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayınları, Ankara 2002, s.154; Yıldız KIZILABDULLAH, "Başlangıçtan Medreselere Kadar Eğitim-Öğretim ve Mekân Anlayışlarının Din Eğitimi Açısından Analizi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVII, Sayı: 2, Yıl:2012, s.176.

[2] *Resmi Gazete*, 06 Mart 1924, Sayı: 63, Kanun No: 429.

[3] Ünver GÜNAY, "Değişimin Sosyolojik Boyutu Bağlamında Toplumsal Değişme ve İslamiyet İlişkileri", *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam (2002 yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri)*, TDV, Ankara 2007, s. 38-40.

[4] DİB, *Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatında Din Hizmetlerini Yürütenlerin (İmam-Hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, Din Hizmetleri Uzmanı, Vaiz ve Müftü) Temel ve Özel Yeterlikleri*, Ankara 2005, s.3.

Cumhuriyet döneminde yaygın din eğitimcilerinin sahip olmaları gereken yeterlikleri kazanabilecekleri örgün eğitim kurumlarının İmam Hatip Mektepleri/Okulları/Liseleri, İlahiyat Fakülteleri/Yüksek İslam Enstitüleri/İslami İlimler Fakültesi olduğunu söyleyebiliriz.

Bu bağlamda araştırmanın problemi, "**Cumhuriyet döneminde yaygın din eğitimcilerini istihdam eden kurumlardan bir tanesi olan Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterlikler nelerdir? Söz konusu yeterlikler yaygın din eğitimcilerini yetiştiren eğitim kurumlarının programları ile karşılanmakta mıdır?**" soruları üzerine kurgulanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yapmış olduğumuz araştırmanın temel amacı, Cumhuriyet döneminde yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterlikleri hazırlanan kanun, tüzük, nizamname, yönetmelik ve yönergelerde yer alan görev tanımlarından hareketle tespit edip belirlenen yeterlikleri yaygın din eğitimcilerinin yetiştirilmesinde uygulanan eğitim programları açısından değerlendirerek yaygın din eğitimcilerine verilen eğitim ile istihdam alanları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

03 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanununun[5] 4. Maddesinde "*Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-i diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad idecektir.*" şeklinde kurulacağı ifade edilen İlahiyat Fakültesi ile İmam ve Hatip Mektepleri aynı yıl içerisinde eğitim öğretime başlayarak kuruluş amacına uygun bir şekilde imam, hatip, vaiz ve Kur'an Kursu öğreticisi gibi Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde istihdam edilen yaygın din eğitimcilerini yetiştiren başlıca eğitim kurumları olmuşlardır. Eğitim öğretime başladığı tarihten günümüze kadar mezkur eğitim kurumlarının isminde, yapısında, sayısında ve programlarında çeşitli sebeplerle kimi zaman güncellemeler, kimi zamanda köklü bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bunun yanında kuruluşundan günümüze kadar Diyanet İşleri

[5] *Resmi Gazete*, 06 Mart 1924, Sayı: 63, Kanun No: 430.

Başkanlığının yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterlikler de değişmiş, çeşitlenmiş ve artmıştır.

Çalışmamızda yukarıda belirtilen temel amacın yanında, söz konusu program değişiklikleri yapılırken yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterlikler dikkate alınmış mıdır? Hazırlanan programlarda yer alan derslere içerik ve haftalık ders saati açısından yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterlikleri kazandırabilecek şekilde yer verilmiş midir? sorularına cevap aranması amaçlanmıştır.

Cumhuriyet tarihinde yaygın din eğitimcilerinin yetiştirildiği başlıca eğitim kurumları olan İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri programlarını Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterlikler açısından değerlendiren Mehmet KORKMAZ'ın "Vaizlik Eğitimi Açısından İlahiyat Fakülteleri Lisans Programının Değerlendirilmesi", "Yaygın Din Eğitimcisi Yetiştirme Açısından İlahiyat Fakülteleri Lisans Programının Değerlendirilmesi" başlıklı tebliğleri[6] dışında müstakil bir bilimsel çalışma bulunmamaktadır. KORKMAZ'ın söz konusu tebliğlerinde ise sadece 2011-2012 yılları arasında İlahiyat Fakültelerinde uygulanan program, Diyanet İşleri Başkanlığının 2005 yılında belirlediği temel ve özel yeterlikler açısından değerlendirilmiştir.

Bunun dışında yaygın din eğitimcilerinin sahip olması gereken yeterlikleri konu alan tez, kitap, makale ve tebliğ formatında alan araştırmaları yapılmıştır. Araştırmamız içerisinde yeri geldikçe atıfta bulunduğumuz kitap, makale ve tebliğ formatında olan çalışmalar sadece yaygın din eğitimcilerinin yeterliklerini konu aldığından bu bölümde değinilmemiş olup yalnız hazırlanan tezlere yer verilmiştir.

Bunlar;

- Cemal TOSUN, "F. Almanya'da Yaşayan Türklerin Din Eğitimlerinde Caminin Yeri ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri".
- Ramazan BUYRUKÇU, "Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü".
- Şükrü KEYİFLİ, "Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi (İmamların Mesleki İmkanları ve Problemleriyle İlgili Alan Araştırması".

[6] Yapılan araştırmaların tam künyeleri kaynakçada verildiği için burada sadece yazar ve eser adları verilmiştir.

- Mehmet KORKMAZ, “Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlikleri Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri”.
- Mücahit ARPACI, “Yaygın Din Eğitimi Yöneticisi Olarak Müftülerin Yeterlik Düzeyleri”.
- Ayşe İNAN KILIÇ, “Vaizelerin Mesleki Faaliyetleri, Yeterlikleri ve Sorunları”.
- Abdülkadir ÇEKİN, “Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlisinin Mesleki Yeterlilikleri (Elazığ, Erzurum, Malatya, Urfa Örneği)”.
- Emine BALBAY, “Kur’an Kursu Öğreticilerinin Mesleki Yeterlikleri (Diyarbakır Örneği)”.
- Ahmet Ali ÇANAKÇI, “Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü”.
- Fatih BENZER, “Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlikleri (Amasya-Sakarya-Sivas-Trabzon)”.
- Mehmet YILGIN, “Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri”.
- İbrahim ARAS, “Cumhuriyet Dönemi’nde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı”.
- Osman AYAS, “Camilerde Görev Yapan İmam-Hatiplerin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları”.

Konu ile ilgili hazırlanan tezler incelendiğinde Cumhuriyet tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterlikleri bir bütün olarak ortaya koyan ve yaygın din eğitimcilerini yetiştiren eğitim kurumları olan İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinde uygulanan programları bu yeterlikler açısından inceleyen bir araştırmanın yapılmadığı görülmektedir. Bu sebeple bu çalışma ile yaygın din eğitimcilerini yetiştiren eğitim kurumlarında uygulanan programların Diyanet İşleri Başkanlığının aradığı yeterlikleri kazandırabilecek ders çeşidi, içeriği ve saatine yer verip vermediği tespit edilerek, bundan sonra İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri için hazırlanacak programlarda istihdam alanına dönük bir takım düzenlemelerin yapılmasına katkı sağlanacağı ümit edilmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN KAVRAM VE TERİMLERİ

3.1 Yaygın Din Eğitimi

İslam eğitim tarihinde din eğitimi, yaygın din eğitimi şeklinde başlayıp zaman içerisinde örgün eğitim içerisinde de yer almaya başlamıştır. Yaygın eğitimin bir alt disiplini olan yaygın din eğitimi kavramı kendi mahiyetini, alanını, metodunu, teorisini, imkanlarını ve problemlerini araştırmaya henüz başlamış olduğundan yaygın eğitim kavramının tanımından hareket edilerek tanımlanmaktadır.[7]

Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliğinin 3. Maddesinde yaygın eğitim; "*Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da her hangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden çıkmış bireylere; ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte, çeşitli süre ve düzeylerde hayat boyu yapılan eğitim-öğretim, üretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerinin tümünü ifade eder.*"[8] şeklinde tanımlanmıştır.

Yaygın din eğitimi için farklı tanımlar yapılmıştır. BULUT: *"Örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi ve öğretiminin dışında halkı dini konularda aydınlatmak üzere her yaş ve eğitim düzeyindeki insana yönelik değişik mekânlarda yapılan din eğitimi*."[9] şeklinde, TOSUN, ise yaygın din eğitimini yetişkinler eğitimi olarak ele almış ve: "*Yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında, din eğitimi ihtiyacı ve isteği olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca, yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı, amaçlı din eğitimidir.*"[10] şeklinde tanımlamıştır.

TOSUN'un yaptığı tanımda da görüldüğü gibi yaygın din eğitimi örgün eğitimin dışında veya yanında din eğitimi isteği ve ihtiyacı olanlara resmi veya özel kurum ve kuruluşlarca yapılabilmektedir. Burada yetişkinler din eğitimi tanımlandığı için yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini

---

[7] Mücahit ARPACI, *Yaygın Din Eğitimi Yöneticisi Olarak Müftülerin Yeterlik Düzeyleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2009, s.60
[8] http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26080_0.html (03.02.2015)
[9] Mehmet BULUT, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi", *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt: XXXV, Sayı: 4, Yıl:1999, s.114.
[10] Cemal TOSUN, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s.156.

boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak şeklinde bir tanım yapılmıştır. Ancak çalışmada yaygın din eğitimi, daha çok yetişkinleri hedeflemekle birlikte toplumun bütün kesimlerine hitap eden din eğitimini ifade etmektedir.

3.2 Yaygın Din Eğitimcileri

Yaygın din eğitimi için yukarıda yapılan tanımlardan hareketle çalışmada kullanılan yaygın din eğitimcileri kavramını şu şekilde tanımlayabiliriz: Okul dışındakilere, örgün eğitimin dışında veya yanında, din eğitimi ihtiyacı ve isteği olanlara, dini bilgilerini artırmak ve dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla planlı, amaçlı din eğitimi hizmeti sunan görevlilere denir. Bu bağlamda çalışmada yaygın din eğitimcileri kavramı Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde imam-hatip, müezzin-kayyım, vaiz ve Kur'an Kursu öğreticisi kadrolarında istihdam edilen görevlileri içermektedir.

3.3 Yeterlik

Yeterlik kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Türk Dil Kurumu, "*Yeterli olma durumu, bir işi yapma gücünü sağlayan özel bilgi, ehliyet, görevini yerine getirme gücü, kifayet*"[11] Bursalıoğlu, "*Yeterlik bir kişiye belirli bir rolü oynayabilme gücünü kazandıran özelliklerin varlığı veya bu rolü oynayabilmesini engelleyen özelliklerin yokluğudur.*"[12] Şişman, "*Bir işin ya da mesleğin başarılı bir şekilde yerine getirilebilmesi için sahip olunması gereken özelliklerdir.*"[13]

Yapılan tanımlardan hareketle yeterlik kavramı çalışmada, yaygın din eğitimcilerinin yapmaları gereken görevleri ve görevlerinin gereklerini yerine getirebilmek için sahip olmaları gereken özellikler bütününü ifade etmektedir.

---

[11] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55174044b854a6.34295199 (03.02.2015)

[12] Ziya BURSALIOĞLU, *Eğitim Yöneticilerinin Yeterlikleri*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, s.5-6.

[13] Mehmet ŞİŞMAN, *Öğretmenliğe Giriş*, Pegem A Yayınları, Ankara 2002, s.8.

4. ARAŞTIRMA SORULARI

Araştırmanın temel soruları şunlardır:

- Cumhuriyet döneminde yaygın din eğitimcilerinin göreve başlayabilmesi için belli bir tahsil şartı aranmış mıdır?
- Cumhuriyet döneminde Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterlikler nelerdir?
- 1924'den günümüze gelinceye kadar yaygın din eğitimcilerinin görev tanımlarında değişme var mıdır?
- 1924'den günümüze gelinceye kadar yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterliklerde değişme, gelişme ve artma var mıdır?
- Yaygın din eğitimcilerinin yetiştirildiği resmi eğitim kurumlarında hangi dönemlerde hangi programlar uygulanmıştır?
- Yaygın din eğitimcilerini yetiştiren eğitim kurumlarında uygulanan programlar Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterlikleri kazandırabilecek ders çeşidi, içeriği ve saatine sahip midir?

5. ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırmamız teorik olarak tarih araştırması yöntemi kullanılarak yapılmıştır. 2005 yılına kadar[14] Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan yaygın din eğitimcilerinin sahip olmaları gereken yeterlikleri ortaya koyan bir doküman olmadığı için söz konusu yeterlikler, konu ile ilgili kanun, tüzük, nizamname, yönetmelik ve yönergeler taranarak yaygın din eğitimcilerinin görev tanımları ve göreve başlayabilmeleri için aranan niteliklerden hareketle belirlenmiştir. Söz konusu yeterlikler belli dönemler halinde belirlenmiş, dönem başlangıç ve bitiş tarihlerinde ise imam-hatip, müezzin-kayyım, Kur'an Kursu öğreticisi ve vaizlerin görev tanımlarında ve göreve başlayabilmek için aranan niteliklerde yapılan değişiklikler dikkate alınmıştır.

Yeterlikler ve program karşılaştırması yapılırken imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur'an Kursu öğreticisi olarak atanmak için İmam Hatip Lisesi mezunu olmak Cumhuriyetin ilk yıllarında tercih sebebi olduğundan, 1965 yılından itibaren

[14] 2005 yılında DİB tarafından "DİB Taşra Teşkilatında Din Hizmetlerini Yürütenlerin (İmam-Hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, Din Hizmetleri Uzmanı, Vaiz ve Müftü) Temel ve Özel Yeterlikleri" başlıklı çalışma yapılmıştır.

ise şart koşulduğundan bu görevlilerin yeterlikleri İmam Hatip Lisesi programları ile karşılaştırılmıştır. Vaiz olarak atanabilmek için ise dini yüksek öğrenim görmüş olmak şart koşulduğundan vaizlerin yeterlikleri Cumhuriyet tarihinin ilk dini yüksek öğrenim kurumu olan Darülfünun İlahiyat Fakültesi, 1949 yılında 16 yıllık bir aradan sonra açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi programları ile karşılaştırılmıştır.

İmam Hatip Lisesi veya İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin istenilen yeterlikleri kazanmaları öncelikle bu yeterlikleri kazandırabilecek bir program hazırlanmasına, sonrasında programın tam anlamıyla uygulanmasına ve öğrencinin bu programı hakkıyla takip etmesine bağlı olmakla birlikte[15] çalışmamızda hazırlanan programlar üzerinde durularak öğrenci, hoca gibi etkenler dikkate alınmamış, uygulanan programın ders, ders saatleri ve hazırlanmışsa ders içerikleri açısından aranan yeterlikleri kazandırıp kazandıramayacağı incelenmiştir. İmam Hatip Liseleri için hazırlanan ders çizelgelerinin bir kısmı ders dağıtım, bir kısmı ders dağıtma cetveli şeklinde, yine hazırlanan programların kimi müfredat programı kimi öğretim programı şeklinde isimlendirilmiş olup metin içerisinde bu isimlerin orijinal halleri kullanılmaya çalışılmıştır.

6. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Çalışmamızın problemi, Cumhuriyet döneminde Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterlikler İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinde uygulanan programlarla kazandırılabilmekte midir? sorusu üzerine kurgulanmıştır. Bu bağlamda yaygın din eğitimi sunan özel kurum ve kuruluşlar çalışmanın kapsamı dışında tutulmuş, Cumhuriyet döneminde yaygın din eğitimi faaliyetlerini yürütme görevi kanunla kendisine verilen Diyanet İşleri Başkanlığı araştırma kapsamında incelenmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının imam-hatip, müezzin-kayyım, vaiz ve Kur'an Kursu öğreticisi unvanlarında istihdam ettiği yaygın din eğitimcilerinde aradığı

---

[15] Cemal TOSUN, "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi", *AÜİFD*, Cilt: XXXVI, Sayı:1, Yıl:1997, s.205.

yeterlikler kuruluşundan itibaren yayımlanan kanun, tüzük, nizamname, yönetmelik ve yönergelerden başlanarak tespit edilmeye çalışılmış ve 2005 yılında hazırlanan "DİB Taşra Teşkilatında Din Hizmetlerini Yürütenlerin (İmam Hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, Din Hizmetleri Uzmanı, Vaiz ve Müftü) Temel ve Özel Yeterlikleri" çalışması ile sonlandırılmıştır.

01.07.2010 tarih ve 6002 sayılı "*Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*"[16] ile yaygın din eğitimcilerinde kariyer sistemi uygulanmaya başlanmış ve yaygın din eğitimcilerinin unvan ve görev tanımlarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişiklikler araştırmamızın hacmini bir hayli genişleteceğinden çalışmamızı 2010 yılı ile sınırlayarak 2014 yılında güncellenerek din görevlilerinde uygulanan kariyer sistemine ve yeni unvanlara uygun hale getirilen "Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri"[17] çalışması araştırmamızın kapsamı dışında tutulmuştur.

Araştırmamız 1924 yılında eğitim öğretime başlayan İmam ve Hatip Mektepleri programı ile başlayıp İmam Hatip Yetiştirme Kursları, İmam Hatip Okulları ve en son 1998 yılında İmam Hatip Liseleri için hazırlanan programı kapsamaktadır. Yine 1924 yılında eğitim öğretime başlayan Darülfünun İlahiyat Fakültesi programı ile başlayıp Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüleri, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi ve son olarak 1998 yılında İlahiyat Fakülteleri için hazırlanan programları kapsamaktadır. Yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterliklerle aynı dönemi kapsaması için İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinde uygulanan programlar da 2010 yılı ile sınırlandırılmış, bu tarihten sonra yapılan değişiklikler araştırmamızın kapsamı dışında tutulmuştur.

---

[16] *Resmi Gazete*, 13 Temmuz 2010, Sayı: 27640, Kanun No: 6002.
[17] DİB, *Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri*, Ankara 2014. http://www2.diyanet.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Materyaller/PERSONEL_YETERLiKLERi_kitap_hali_21_Mayis_2014.pdf (31.10.2014).

7. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Araştırmamızı yaparken konu ile ilgili yazılmış kitap, tez, makale, tebliğ, süreli yayınlar ve web sayfalarından istifade edilmiştir. Bununla birlikte birinci bölümde yaygın din eğitimcilerinin yeterliklerini tespit edebilmek için aşağıda yer alan kanun, nizamname, tüzük, yönetmelik ve yönergeler esas alınmış, konuyla ilgili bunlar dışındaki mevzuata da metin içerisinde zaman zaman atıfta bulunulmuştur.

1. 1928 yılında yayımlanan 6995 numaralı "*Cami Hademesi Nizamnamesi*"[18]
2. Cami ve mescitler ile hademesinin Evkaf Umum Müdürlüğüne devredilmesinden sonra 1935 yılında yayımlanan 2/2392 numaralı "*Cami Hademesi Nizamnamesi*"[19]
3. Cami ve mescitler ile hademesinin tekrar Diyanet İşleri Başkanlığına devrinden sonra yayımlanan 1952 tarih ve 3/14892 numaralı "*Hayrat Hademesi Tüzüğü*"[20]
4. 22 Haziran 1965 tarihinde kabul edilen 633 sayılı "*Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun*"[21]
5. 633 sayılı kanunun 17, 24 ve 34. maddelerine dayanılarak hazırlanan "*Diyanet İşleri Başkanlığı Va'z ve Va'z Edecekler Yönetmeliği*"[22]
6. 633 sayılı kanunun 18 ve 24. maddelerine dayanılarak hazırlanan "*Diyanet İşleri Başkanlığı Cami Görevlileri Yönetmeliği*"[23]
7. 06 Temmuz 1977 tarihinde yürürlüğe giren "*Din Hizmetleri Sınıfındaki Görevlere Atanacaklar İçin Yeterlik ve Yarışma Sınavları Özel Yönetmeliği*"[24]

---

[18] *Resmi Gazete*, 01 Eylül 1928, Sayı: 977 , Kararname No: 6995.
[19] *Resmi Gazete*, 01 Mayıs 1935, Sayı: 2991, Kararname No: 2/2392.
[20] *Resmi Gazete*, 12 Mayıs 1952, Sayı: 8107, Karar No: 3/14892.
[21] *Resmi Gazete*, 02 Temmuz 1965, Sayı: 12038, Kanun No: 633.
[22] *Resmi Gazete*, 17 Aralık 1969, Sayı: 13376.
[23] *Resmi Gazete*, 15 Eylül 1967, Sayı: 12700.
[24] *Resmi Gazete*, 06 Temmuz 1977, Sayı: 15988.

8. 11 Ekim 1978 tarihinde yürürlüğe giren "*Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği*"[25]

9. 11 Mart 1980 tarihinde yürürlüğe giren "*Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği*"[26]

10. 1985 yılında yürürlüğe giren "*Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi*"[27]

11. 01 Mart 1993 tarihinde yürürlüğe giren "*Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav, Atama ve Nakil Yönetmeliği*"[28]

12. 2005 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı koordinesinde hazırlanan "*Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatında Din Hizmetlerini Yürütenlerin Temel ve Özel Yeterlikleri*"[29]

İmam Hatip Liseleri programlarına erişmek için Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi ile Talim ve Terbiye Kurulu Kararlarından istifade edilmiştir. Konu ile ilgili kaynaklar aşağıda yer almaktadır.

1. Maarif Vekaleti, "*İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*"[30]
2. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti tarafından 30 Aralık 1948 tarih ve 247 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Kursları Ders Dağıtım Cetveli, İmam ve Hatip Kursları Ders Programı*"[31]
3. Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonunun 13 Ekim 1951 tarih ve 601 sayılı kararı ile belirlenen "*Ankara, Adana, İstanbul, Isparta, Maraş, Konya ve Kayseri'de İmam Hatip Okulu açılması*"[32]

---

[25] *Resmi Gazete*, 11 Ekim 1978, Sayı: 16431.
[26] *Resmi Gazete*, 11 Mart 1980, Sayı: 16926.
[27] DİB, 05 Ağustos 1985 tarih ve K/123-05/1497 sayılı Başkanlık Makamı Onayı.
[28] *Resmi Gazete*, 01 Mart 1993, Sayı:21511.
[29] DİB, *Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatında Din Hizmetlerini Yürütenlerin (İmam-Hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, Din Hizmetleri Uzmanı, Vaiz ve Müftü) Temel ve Özel Yeterlikleri*, Ankara 2005.
[30] Maarif Vekaleti, *İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340.
[31] *Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti Kararı*, 30 Aralık 1948, Sayı:247
[32] *Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonu Kararı*, 13 Ekim 1951, Sayı:601.

4. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 20 Kasım 1951 tarih ve 184 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Okulları Ders Dağıtma Cetveli*"[33]
5. Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 01 Ekim 1954 tarih ve 190 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Okulları İkinci Devre Ders Dağıtma Cetveli*"[34]
6. Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 06 Ekim 1954 tarih ve 197 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Okulları Birinci Devre Ders Dağıtma Cetveli*"[35]
7. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 01 Temmuz 1972 tarih ve 290 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Okulu Müfredat Programı*"[36]
8. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 28 Kasım 1972 tarih ve 354 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Okullarında Uygulanacak Ders Dağıtım Çizelgesi ve Programlar*"[37]
9. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 12 Temmuz 1973 tarih ve 437 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Okulu 2, 3 ve 4. Sınıf Müfredat Programı*"[38]
10. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 26 Ağustos 1974 tarih ve 394 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Okulları Bünyesinde Temel Eğitimin İkinci Kademesi Olarak Açılacak Ortaokulların Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi ile Öğrenci Kayıt ve Kabulleri*"[39]
11. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 06 Eylül 1974 tarih ve 403 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Liseleri Bünyesinde Temel*

---

[33] *Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Kararı*, 20 Kasım 1951, Sayı:184.
[34] *Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi Kararı*, 01 Ekim 1954, Sayı:190.
[35] *Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi Kararı*, 06 Ekim 1954, Sayı:197.
[36] *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 31 Temmuz 1972, Sayı:1708; 07 Ağustos 1972, Sayı:1709.
[37] *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 11 Aralık 1972, Sayı:1724.
[38] *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 06 Ağustos 1973, Sayı:1755.
[39] *Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Kararı*, 26 Ağustos 1974, Sayı:394.

Eğitimin İkinci Kademesi Olarak Açılan Ortaokulların Seçmeli Dersler Yerini Alacak Meslek Dersleri Müfredat Programı"[40]

12. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 06 Eylül 1974 tarih ve 405 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi ve Müfredat Programı"*[41]
13. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 29 Mayıs 1975 tarih ve 358 sayılı kararla belirlenen "*Ders Geçme ve Kredi Düzeni Uygulayan İmam Hatip Liseleri Programları"*[42]
14. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 27 Kasım 1975 tarih ve 477 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi ve Müfredat Programı"*[43]
15. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 24 Şubat 1976 tarih ve 56 sayılı kararla belirlenen "*Ders Geçme ve Kredi Sistemi Uygulanan İmam Hatip Liseleri Ders Dağıtım Çizelgesi Değişikliği"*[44]
16. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 18 Ekim 1976 tarih ve 365 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Liseleri Ders Dağıtım Çizelgeleri"*[45]
17. Milli Eğitim Bakanlığı "*İmam Hatip Liseleri Müfredat Programı*"[46]
18. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 18 Ekim 1984 tarih ve 143 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip Lisesi Orta ve Lise Kısmı Öğretim Programları"*[47]
19. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 19 Ağustos 1998 ve 174 sayılı kararla belirlenen "*Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim*

---

[40] *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 30 Eylül 1974, Sayı:1807.
[41] *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 30 Eylül 1974, Sayı:1807.
[42] *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 16 Haziran 1975, Sayı:1845.
[43] *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 22 Aralık 1975, Sayı:1865.
[44] *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 22 Mart 1976, Sayı:1878.
[45] *Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Kararı*, 18 Ekim 1976, Sayı:365.
[46] Milli Eğitim Bakanlığı, *İmam Hatip Liseleri Müfredat Programı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1978.
[47] Milli Eğitim Bakanlığı, *İmam Hatip Liseleri Öğretim Programları*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1985.

Kurumlarının Hazırlık, 9, 10, 11 ve 12. Sınıflarına ait Haftalık Ders Çizelgelerinin Kabulü"[48]

20. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 10 Mayıs 1999 tarih ve 39 sayılı kararla belirlenen "*İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programları"*[49]

[48] Milli Eğitim Bakanlığı, *İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1999.
[49] Milli Eğitim Bakanlığı, *İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Devlet Kitapları Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, Ankara 2010.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ

Cumhuriyet dönemi yaygın din eğitimi faaliyetlerini Osmanlı devletindeki Şeyhülislamlık ile Türkiye Cumhuriyetindeki Diyanet İşleri Başkanlığı arasında köprü vazifesi gören Şer'iye ve Evkaf Vekâletinden başlatabiliriz. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla birlikte 03 Mayıs 1920'de Ankara'da "Ankara Hükümeti" veya "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" olarak da bilinen hükümet kurulmuştur. Söz konusu hükümet bünyesinde oluşturulan İcra Vekilleri Heyetinden (Bakanlar Kurulu) bir taneside Şeyhülislamlık ve Evkaf Nezaretinin hizmetlerini yürütmekle görevli "Şer'iye ve Evkaf Vekâleti" olmuş ve bu bakanlık 3 yıl 10 ay din hizmetlerinin yürütülmesi ve vakıfların idaresi görevini sürdürmüştür.[50] 1920-1923 yılları arasında Kurtuluş Savaşı gibi son derece önemli mücadelelerin yapıldığı bir geçiş döneminde din hizmetlerinin yürütülmesi için bir bakanlığın ihdas edilmiş olması oldukça önemlidir.[51]

Yaşanan geçiş döneminin ardından 03 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı "Şer'iye ve Erkanı Harbiye-i Umumiye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun"la[52] Şer'iye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak yerine Diyanet İşleri Reisliği ve Evkaf Umum Müdürlüğü kurulmuş ve mezkur kanunun 1. Maddesinde Diyanet İşleri Reisliğinin görevi "*İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek*" şeklinde ifade edilmiştir. Böylece 03 Mart 1924 tarihinden itibaren yaygın din eğitimi adı altında yapılan din hizmetleri faaliyetlerini yürütme görevi Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir.

429 sayılı kanunda yeni kurulan Diyanet İşleri Reisliğinin teşkilat yapısı ve kadroları yer almadığı gibi 4. Maddede teşkilatın görev ve çalışmalarını düzenlemek üzere hazırlanacağı *"...Diyanet İşleri Reisliği teşkilatı hakkında bir nizamname tanzim edilecektir.*" şeklinde ifade edilen nizamname de hazırlanmamıştır. Mezkur

---

[50] DİB, *Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe, Teşkilat, Hizmet ve Faaliyetler (1924-1997)*, Ankara 1999, s.12.
[51] http://www.diyanet.gov.tr/tr/kategori/kurumsal/1 (30.10.2014).
[52] *Resmi Gazete*, 06 Mart 1924, Sayı: 63, Kanun No: 429.

kanunun 5. Maddesinde yer alan "*Türkiye Cumhuriyeti memaliki dahilinde, bilcümle cevami'i ve mesacid-i şerifenin ve tekaya ve zevayanın idaresine, imam, hatip, Vaiz, şeyh, Müezzin ve Kayyımların ve sair mustahdeminin tayin ve azillerine Diyanet İşleri Reisi memurdur.*" ifadesi ile bütün cami, mescit, tekke ve zaviyelerin yönetimi[53] ile buralarda görevli olanların (imam-hatip, vaiz, şeyh, müezzin ve kayyımlarla öteki görevliler) tayin, nakil, terfi ve denetimleri Diyanet İşleri Reisliğine verilmiştir. Aynı kanunla cami vakıfları da dahil vakıfların idaresi ise Evkaf Umum Müdürlüğüne devredilmiştir.[54]

DİB kuruluşundan on bir yıl sonra 14 Haziran 1935 tarih ve 2800 sayılı "Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun"[55] ile ilk teşkilat kanununa kavuşmuştur.[56] Bu kanunda, teşkilatın yapısı, kadro durumu, merkez ve taşra görevlilerinin nitelikleri ve tayin usulleri belirlenmiş, her vilayet ve kazada bir müftü bulunacağı hükme bağlanmış, müftü seçimi usulü belirlenmiştir. 13 Haziran 1931 tarihinde kabul edilen 1827 sayılı bütçe kanununun 6. Maddesi ile cami ve mescitlerin idaresi ve bunların hademesi Evkaf Umum Müdürlüğüne devredildiğinden ilk teşkilat kanununda bunlarla ilgili bir hüküm yer almamıştır.[57]

23 Mart 1950 tarih ve 5634 sayılı "*Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 2800 sayılı kanunda bazı değişiklikler yapılmasına dair olan 3665 sayılı kanuna ek kanun*"[58] ile "Diyanet İşleri Reisliği"nin adı "Diyanet İşleri Başkanlığı" olarak değiştirilmiş, Evkaf Umum Müdürlüğü'ne devredilen cami ve mescitlerin idaresi ve hayrat hademeleri kadroları da yeniden Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanmıştır. Başkanlığın bu teşkilat ve kadro yapısı 1965 yılına kadar devam etmiş ve 15.08.1965 tarihinde 633 sayılı "*Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun*"[59] yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla teşkilat ve kadro

---

[53] 13 Kasım 1925 Yılında Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasıyla Diyanet İşleri Reisliği sadece cami ve mescitlerin yönetiminden sorumlu olmuştur.
[54] Nihat AYTÜRK, Yaşar ÇELİK, Enver ŞAHİNARSLAN, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, Ankara 1987, s.7.
[55] *Resmi Gazete*, 22 Haziran 1935, Sayı: 3035, Kanun No: 2800.
[56] İrfan YÜCEL, "Diyanet İşleri Başkanlığı", *DİA*, Cilt.9, Yıl: 1994, s.456.
[57] Ahmet ONAY, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı", *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:18, Yıl:2009, s.54.
[58] *Resmi Gazete*, 29 Mart 1950, Sayı: 7469, Kanun No: 5634.
[59] *Resmi Gazete*, 02 Temmuz 1965, Sayı: 12038 , Kanun No: 633.

yapısında bir takım değişiklikler yapılarak dinin ahlak alanı ile ilgili işleri yürütmek de Başkanlığın görevleri arasında sayılmıştır.

"31.07.1970 tarih ve 1322 sayılı genel kadro kanunu ile 633 sayılı teşkilat kanununda verilen imam hatip ve müezzin kayyım kadroları, Başkanlık bütçe kanunları ile belirlenen bucak, köy imam hatip kadroları ve ücretli kadrolar "Din Hizmetleri" sınıfı olarak düzenlenmiştir. Böylece 1970 yılı itibariyle imam hatip kadrosu sayısı yaklaşık 28.510'a yükselmiştir."[60] 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 36. Maddesinde yer alan din hizmetleri sınıfı ile ilgili hükümler ve 633 sayılı kanunun anayasanın laiklik ilkesine aykırı olduğu iddiası ile Anayasa Mahkemesine açılan dava sonucunda 21 Ekim 1971 tarihinde mahkeme bu iddiayı reddederek[61] din hizmetleri sınıfına mensup olanların tamamının kamu personeli olduğunu ve yaptıkları görevlerin kamu görevi olduğunu ifade etmiştir.[62]

24.02.1978 tarih ve 7/14656 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı[63] ile Diyanet İşleri Başkanlığı ilk defa yurtdışında teşkilatlanmaya başlamış, son olarak Başkanlığın mevcut teşkilat yapısı 633 sayılı Kanun'da değişiklikler yapan 01.07.2010 tarih ve 6002 sayılı "*Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*"[64] ile belirlenmiştir. Yapılan son değişiklik ile din görevlilerinde kariyer sistemi uygulanmaya başlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde teşkilat yapısı özetle bu şekilde değişen ve gelişen Başkanlığın 1924 yılından itibaren yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterlikler yayımlanan kanun, nizamname, tüzük, yönetmelik ve yönergelerde yer alan görev tanımlarından, ilk defa göreve başlayacak olanlar için yapılan sınav konularından ve bu unvanlara atanacaklarda aranan niteliklerden hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır. 2005 yılına gelindiğinde ise ilk defa DİB koordinesinde oluşturulan bir komisyon tarafından yaygın din eğitimcilerinin yetiştirme ve istihdamına yön

---

[60] Fahri KAYADİBİ, "Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:6, Yıl:1999, s.160; Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, TDV Yayınları, Ankara 1995, s.46-48.
[61] Anayasa Mahkemesinin reddetme gerekçesi için bkz. *Resmi Gazete*, 15 Haziran 1972, Karar Sayısı: 1971/76, Sayı: 14216.
[62] YÜCEL, "Diyanet İşleri Başkanlığı", s.458.
[63] *Resmi Gazete*, 28 Şubat 1978, Sayı: 16214 , Karar No: 7/14656 (Mük).
[64] *Resmi Gazete*, 13 Temmuz 2010, Sayı: 27640, Kanun No: 6002.

verebilecek özellikte, Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlahiyat Fakültelerinin üzerinde uzlaştığı, kapsamlı, tutarlı ve güvenilir ortak bir yeterlikler listesi hazırlanmıştır.[65]

Bu bölümde Diyanet İşleri Başkanlığının 1924 yılından itibaren İmam Hatip, Müezzin-Kayyım, Kur'an Kursu öğreticisi ve Vaiz olarak göreve başlayacaklarda aradığı yeterlikler tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. İMAM-HATİP VE MÜEZZİN-KAYYIMLARIN YETERLİKLERİ

Hz. Peygamber hayattayken bizzat kendisi tarafından yürütülen imamlık ve hatiplik hizmeti tarih boyunca farklı şekillerde ifa edilerek günümüze kadar gelmiştir. Cumhuriyet döneminde tarih boyunca kazanmış oldukları misyonu devam ettiren imam ve hatipler köy imamı, hayrat hademesi, selatin camii hatibi, belediye ve hastane imamı, imam-hatip gibi farklı isim, statü ve görevlerle anılmışlardır. Aynı şekilde müezzinler de bir takım isim ve görev değişiklikleri ile bu dönemde yer almışlardır.

Çalışmada imam-hatip ve müezzinler görev tanımlarının birbirine yakın olması ve hazırlanan mevzuatların tamamında beraber yer almaları sebebiyle aynı bölümde farklı alt başlıklarla her ikisi de ele alınmıştır. Belirlenen dönemler içerisinde Köy İmamları ile il ve ilçe merkezlerinde görev yapan imam ve hatiplerde aranan yeterlikler farklılık göstermişse ayrı başlıklar altında, farklılık göstermemişse tek başlık altında ele alınmıştır. Her dönemde müezzinlerde aranan yeterlikler ayrı bir alt başlık altında ele alınmıştır.

1.1 1928-1935 Yılları Arasındaki Yeterlikler

1.1.1 Köy İmamlarının Yeterlikleri

Köy İmamları ile ilgili ilk düzenleme Cumhuriyetin ilanından sonra çıkartılan ilk kanunlardan olan 18 Mart 1924 tarih ve 442 sayılı "Köy Kanunu"[66] ile

[65] DİB, *Temel ve Özel Yeterlikler,* s.5.
[66] *Resmi Gazete*, 07 Nisan 1924, Sayı: 68 , Kanun No: 442.

yapılmıştır. Toplam 97 maddeden oluşan bu kanunun 23. Maddesinde "*Köyün İmamı ile muallimi veya başmuallimi ihtiyar meclisinin her zaman azasıdırlar.*" hükmüne yer verilerek Köy İmamları köy ihtiyar meclisinin tabii üyesi kabul edilmiştir. Köy Kanununun dokuzuncu faslı Köy İmamlarına ayrılmış ve 83. Maddede "*Köy İmamları köy derneğinin intihabı ve müftünün buyrultusuyla tayin olunurlar. Bu kanunun neşri tarihinde mevcut olan İmamlar yeniden buyrultu almağa mecburdurlar.*" ifadesi ile Köy İmamlarının seçimi ve atanma usulü belirlenmiştir. Bu maddede dikkat çeken husus halihazırda bu görevi yapanların da yeniden yazılı emir almaları şart koşulmasıdır. Böylece mevcut Köy İmamlarının bu kanun hükümleri çerçevesinde tekrar değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Söz konusu kanunun 84. maddesinde "*İmam olacaklar yirmi dördüncü maddeye göre (ikinci fıkrasından başka) lazım gelen sıfatları haiz olmakla beraber*[67] *ilmihal, amal-i erbaa ve kafi derecede Türkiye coğrafyası ve Türk ve İslam tarihini ve sağlık işlerini bilmek ve okunaklı yazı yazmak lazımdır.*" denilerek Köy İmamlarında aranan nitelikler sıralanmıştır. 85. maddede Köy İmamına köylüler tarafından verilecek ücret "*Köy İmamlarına köyce şimdiye kadar ne veriliyorsa gene o verilecektir. Ancak verilen şeyler, ihtiyar meclisi vasıtasiyle toplanır ve verilir.*" şeklinde yer almış, 86. maddede ise köyde birden fazla İmam bulunması halinde hangisinin ihtiyar meclisine üye olacağı belirlenmiştir.

Köy Kanunun Köy İmamları ile ilgili maddeleri incelendiğinde köylerde bu görevi yürütecek kişilerin köy derneğinin seçimi ve müftünün onayı ile tayin olunacağı ifade edilmiş, ancak köy derneğinin bu seçimi neye göre yapacağı, birden fazla istekli olması durumunda herhangi bir yarışma sınavı yapılıp yapılmayacağı konularına yer verilmemiştir. Adaylarda ilk, orta veya lise seviyesinde herhangi bir tahsil şartı da aranmamıştır. Yine Köy İmamlarında ilmihal, matematik, coğrafya ve tarih bilgisi gibi nitelikler aranırken Kur'an-ı Kerim ve tecvit bilgisinin hiç zikredilmemiş olması da dikkat çekicidir. 442 sayılı Köy Kanununun 84. maddesinden hareketle bu dönemde Köy İmamlarında aranan yeterlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

---

[67] 24. Maddede köy muhtarı ve ihtiyar meclisi azası seçilecek olanlarda aranan şartlar sıralanmıştır.

1. İlmihal konularında bilgi sahibidir.
2. Matematik (dört işlem) konularında bilgi sahibidir.
3. Türkiye coğrafyası konularında bilgi sahibidir.
4. Türk ve İslam tarihi konularında bilgi sahibidir.
5. Sağlık bilgisi konularında bilgi sahibidir.
6. Yazı yazma becerisine sahiptir.

1.1.2 İl ve İlçe Merkezlerinde Görev Yapan İmam ve Hatiplerin Yeterlikleri

429 sayılı kanunda yeni kurulan Diyanet İşleri Reisliğinin teşkilat yapısı ve kadroları yer almamıştır. Bu dönemde cami görevlileri ve kadroları ile ilgili elimizde çok sağlıklı bilgi bulunmamaktadır.[68] 1924, 1925 ve 1926 yılları bütçelerinde "Hayrat-ı şerife Hademe Vezâifi" veya "Hademe" olarak imam-hatiplik ve müezzin-kayyımlık hizmetleri için belirli bir bütçe ayrılmıştır. Diyanet İşleri Reisliği merkez ve taşra teşkilatı kadro yapısı (unvan, adet ve maaş olarak) ilk defa 1927 yılı bütçe kanununa ekli kadro cetvelinde gösterilmiştir.[69] Buna göre o dönemde imam, hatip, müezzin ve kayyımların toplam sayısı 5.668 iken, 1928 yılında bu sayı 4.856, 1929 yılında 4.651, 1930 yılında ise 4.264'e düşmüştür.[70]

15 Aralık 1927 tarih ve 846 sayılı Şûrâyı Devlet (Danıştay) kararı ile imam ve hatiplerin maaşları bütçeden karşılanmakla birlikte memur sayılmamaları kararlaştırılmıştır. 1928'de yapılan düzenleme ile de imamlık, hatiplik ve müezzinlik "hademe-i hayrat" olarak adlandırılmıştır.[71] 03 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanununun[72] 4. maddesinden[73] hareketle "*İmamet ve hitabet gibi hidemat-i diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi"* amacıyla

---

[68] İrfan YÜCEL, "İmam (Cumhuriyet Döneminde İmamlık)", *DİA*, Cilt.22, Yıl: 2000, s.186.
[69] Ramazan BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.38; AYTÜRK, ÇELİK, ŞAHİNARSLAN, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, s.9.
[70] AYTÜRK, ÇELİK, ŞAHİNARSLAN, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, s.46.
[71] ONAY, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı", s.52.
[72] *Resmi Gazete*, 06 Mart 1924, Sayı: 63, Kanun No: 430.
[73] 4. Madde "*Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve İmamet ve hitabet gibi hidemat-i diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad idecektir."*

açılan İmam ve Hatip Mekteplerinden mezun olanların yaptıkları hizmetlerin kanunun neşrinden 3 yıl sonra Şûrâyı Devlet kararı ile memurluktan sayılmaması Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. maddesinde yer alan hükme aykırı bir uygulama olmuştur. Söz konusu uygulama "*14 Temmuz 1965 tarih ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu çıkıncaya kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Diyanet İşleri Başkanlığının bütün personeli ile birlikte, İmam Hatipler de devlet memuru statüsüne geçmiştir.*"[74]

429 sayılı kanunun 4. maddesinde teşkilatın görev ve çalışmalarını düzenlemek üzere hazırlanacağı *"...Diyanet İşleri Reisliği teşkilatı hakkında bir nizamname tanzim edilecektir.*" şeklinde ifade edilen nizamname hazırlanmamış, ancak 12 Ağustos 1928 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile çıkarılan 6995 numaralı "Cami Hademesi Nizamnamesi"[75] cami görevlileri ile ilgili hazırlanan ilk nizamname olmuştur.[76] Üç bölüm ve 41 maddeden oluşan bu nizamnamenin 1. maddesinde cami hizmetleri ilmi ve bedeni hizmetler olarak ikiye ayrılmış ve imamlık ilmi hizmetlerden sayılmıştır. 2. maddede imamların seçim, tayin ve nakillerinin bu nizamnameye, Köy İmamlarının tayininin ise köy kanununa göre yapılacağı belirtilmiştir. Birinci bölümün devamında kurulacak encümenler ve encümen azalarının görevlerine yer verilmiştir. Cami hizmetlerinin yürütülmesi için müftünün başkanlığında illerde dört, ilçelerde iki üyeden oluşan encümenler kurulması, encümen üyelerinin imam, hatip, vaiz ve dersiamlardan oluşması, encümenlerin imtihan, tayin ve görevden uzaklaştırma gibi vazifelerinin olması hükme bağlanmıştır.

İkinci bölümde yapılacak imtihanların nasıl icra edileceği, göreve alınacaklarda aranan nitelikler ile tayin ve nakillerin nasıl yapılacağına yer verilmiştir. 8. maddede ilmi ve bedeni hizmetlere talip olacakların Türk vatandaşı olmaları, sağlıklı olmaları, kanuni suçlarının olmaması ve askerliğini yapmış veya tecilli olmaları istenmiş, 12. maddede "*İmamlık, Hatiplik, Müezzinlik, Vaizlik, Reis'ul*

---

[74] Ahmet ÇEKİN, "İmam-Hatiplik Mesleği Üzerine", *Diyanet Aylık Dergi*, Ekim 2003, s. 45.
[75] *Resmi Gazete*, 01 Eylül 1928, Sayı: 977 , Kararname No: 6995.
[76] Mehmet BULUT, "Başkanlıkla İlgili Yasal Düzenlemeler", *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı:237, Yıl:Eylül 2010, s.45.

Kurralık imtihanlarında ilmi ehliyetin ve bedeni hizmetlerden mahyacılıkta sanata ait malumatın tahkiki lazımdır. Tam numara on itibariyle aşağıdaki maddelerde gösterilen suallere verilen cevapların aldığı numaralar mecmuan'ın yarıdan fazlasını kazananlar ehliyeti haiz olunarak bunlardan İmam, Hatip, Reis'ul Kurra ve Müezzinler "Eda ve Seda" imtihanına tabi tutulurlar. Bu imtihanda en çok numara kazananlar münhallere tayin olunurlar. "Eda ve Seda" imtihanında müsavat halinde ilmi imtihanda fazla numara kazananlar tercih olunur. Bunda da tesavi vukuunda kura çekilir." ifadelerine yer verilerek imam ve hatip olarak atanabilmek için öncelikle ilmi ehliyet sınavı yapılacağı[77] bu sınavda beş puanı geçen imam ve hatiplerin "Eda ve Seda" sınavına alınacağı, yapılacak "Eda ve Seda" sınavında en yüksek puanı alanların atanacağı, eşitlik olması durumda ise ilmi ehliyet sınavında yüksek puan alanın tercih edileceği hükme bağlanmıştır. Bu madde gereği 1928-1935 yılları arasında imam ve hatip atanacaklar önce yazılı sınava tabi tutulmuş, ancak bunda başarılı olanlar sözlü sınava katılabilmiştir.

18. maddede yapılacak imam ve hatiplik imtihanlarının konularına şu şekilde yer verilmiştir. "*İmamlık ve hatiplik imtihanlarında taliplere kitabetten, akaitten, ibadetten, tecvitten, siyer-i nebeviyyeden, beşer sual tertip olunur. Ayrıca aşrı şerif okutturularak taliplerin tecvitteki bilgisi ve edâ ve sedasının kâfî olup olmadığı tetkik edilir.*" aynı nizamnamenin 24. maddesinde ise "*İlan edildiği halde talip çıkmayan ilmi hizmetlere encümenler münasibini vekil suretiyle imtihansız alırlar; fakat bunların aylıkları tam verilir.*" hükmü yer almıştır. Dolayısıyla istekli çıkmadığı takdirde aranan yeterliklerin göz ardı edilerek encümenin uygun göreceği herhangi birinin atanabileceği ifade edilmiştir. Hazırlanan bu ilk nizamnamede il ve ilçe merkezlerinde görev yapacak İmam ve Hatiplerde herhangi bir tahsil şartı aranmamıştır. Mezkur tüzüğün ilgili maddelerinden hareketle bu dönemde il ve ilçe merkezinde görev yapan imam ve hatiplerde aranan yeterlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına uygun okur.

[77] 9. Maddede İmam Hatip Mektebi mezunlarının eda ve seda imtihanına girmek şartıyla ilmi ehliyet imtihanından muaf tutulacakları belirtilmiştir.

2. Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.
3. Tecvit kurallarını bilir.
4. Akait konularında bilgi sahibidir.
5. İbadet konularında bilgi sahibidir.
6. Siyer konularında bilgi sahibidir.
7. Yazı yazma becerisine sahiptir.

1.1.3 Müezzinlerin Yeterlikleri

Bir önceki başlıkta il ve ilçe merkezlerinde görev yapan imam ve hatiplerin 1924 yılından itibaren vermeye çalıştığımız tarihi gelişimlerini aynen bu dönemdeki müezzinler içinde söyleyebiliriz. Tekrar olmaması için bu bölümde aynı şeyleri yazmayıp sadece 6995 numaralı "Cami Hademesi Nizamnamesi"nde müezzinlerle ilgili hükümleri ele almaya çalışacağız.

1928 tarihli "Cami Hademesi Nizamnamesi"nde müezzinlik ve kayyımlık bir birinden ayrılmış, müezzinlik ilmi, kayyımlık ise bedeni hizmetlerden sayılmış ve müezzinlik için ilmi ehliyet, eda ve seda sınavları yapılmıştır. Söz konusu nizamnamenin 12. maddesinde "*İmamlık, Hatiplik, Müezzinlik, Vaizlik, Reis'ul Kurralık imtihanlarında ilmi ehliyetin ve bedeni hizmetlerden mahyacılıkta sanata ait malumatın tahkiki lazımdır. Tam numara on itibariyle aşağıdaki maddelerde gösterilen suallere verilen cevapların aldığı numaralar mecmuan'ın yarıdan fazlasını kazananlar ehliyeti haiz olunarak bunlardan İmam, Hatip, Reis'ul Kurra ve Müezzinler "Eda ve Seda" imtihanına tabi tutulurlar bu imtihanda en çok numara kazananlar münhallere tayin olunurlar. "Eda ve Seda" imtihanında müsavat halinde ilmi imtihanda fazla numara kazananlar tercih olunur. Bunda da tesavi vukuunda kura çekilir."* ifadelerine yer verilerek yapılacak ilmi ehliyet sınavında 5'in üzerinde puan alan müezzinlerin "Eda ve Seda" sınavına alınacağı ve bu sınav sonucuna göre atama yapılacağı belirtilmiştir.

Aynı nizamnamenin 19. maddesinde ise "*Müezzinlik imtihanı için taliplere namaz ve ezan meselelerinden şifahen beş sual sorulmakla beraber aşrı şerif*

okutturulup tecvitteki bilgisi ve bilhassa eda ve sedasının kafi olup olmadığı tetkik olunur. Ve ilmi ehliyette tesavi halinde eda ve sedaca faik olanlar tercih olunur." denilerek 12. Maddede eda ve seda imtihanında eşitlik halinde ilmi imtihana bakılacağı söylenirken 19. Maddede tam tersi ilmi ehliyette eşitlik olursa eda ve sedaca üstün olanların tercih edileceği söylenmiştir. Dolayısıyla bu iki madde birbiri ile çelişmektedir. 24. Maddede "*İlan edildiği halde talip çıkmayan ilmi hizmetlere encümenler münasibini vekil suretiyle imtihansız alırlar; fakat bunların aylıkları tam verilir.*" denilmek suretiyle boş kadrolara talip çıkmadığı takdirde aranan yeterliklerden vazgeçilerek encümenin uygun göreceği bir kişiyi vekil tayin edebileceği belirtilmiştir. Yine imam ve hatiplerde olduğu gibi müezzinlerde de herhangi bir tahsil şartı aranmamıştır. "Cami Hademesi Nizamnamesi"nin ilgili maddelerinden hareketle bu dönem müezzinlerde aranan yeterlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına uygun okur.
2. Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.
3. Ezan okuma konusunda bilgi sahibidir.
4. Namaz konusunda bilgi sahibidir.

1.2 1935-1950 Yılları Arasındaki Yeterlikler

1.2.1 Köy İmamlarının Yeterlikleri

Köy İmamları ile ilgili ilk düzenleme 18 Mart 1924 tarih ve 442 sayılı "Köy Kanunu" ile yapılmıştır. Bu tarihten sonra 1950 yılına kadar Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili hazırlanan mevzuatta Köy İmamlarıyla ilgili bir düzenlemeye yer verilmemiştir.[78] Dolayısıyla bir önceki başlıkta yer verilen Köy İmamlarının yeterlikleri 1950 yılına kadar değişmeden devam etmiştir.

[78] ONAY, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı", s.51.

1.2.2 İl ve İlçe Merkezlerinde Görev Yapan İmam ve Hatiplerin Yeterlikleri

08 Haziran 1931 tarihinde kabul edilen 1827 sayılı "Evkaf Umum Müdürlüğünün 1931 Senesi Bütçe Kanunu"nun[79] 6. Maddesinde yer alan "*Türkiye Cumhuriyeti dahilindeki cami ve mescitlerin idaresi ve bunların hademesi Evkaf Umum Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Bu Hademenin tayin ve azilleri 12 Ağustos 1928 tarihli Cami Hademesi Nizamnamesine tevfikan Evkaf Umum Müdürlüğü'nce icra ve tasdik olunur.*" hükmü gereği cami ve mescitlerin idaresi ile bunların hademesi Evkaf Umum Müdürlüğüne devredilmiştir. Böylece cami ve mescitlerin idaresi ve imam, hatip, müezzin, kayyım ve diğer görevlilerin atama, tayin, nakil, ceza ve azillerine dair bütün yetkiler Evkaf Umum Müdürlüğüne bırakılmıştır. Bu kanun kapsamında Dini Müesseseler Müdürlüğü ile Levazım Müdürlüğü'nün personeli, 4081 hayrat hademesi, 26 Cuma ve Kürsü Vaizi kadrolarıyla birlikte Evkâf Umum Müdürlüğü'ne geçmiştir.[80] Yine bu kanun gereği cami görevlilerinin atama nakillerinde daha önceden il müftülerinin yaptığı işler vakıf müdürleri tarafından, ilçe müftülerinin yaptığı işler vakıf memurları tarafından, Diyanet İşleri Başkanlığının yaptığı işler ise Evkaf Umum Müdürlüğü tarafından yürütülmeye başlanmıştır.[81] 1950 yılına kadar devam eden bu uygulama ile Diyanet İşleri Başkanlığı bu genel müdürlükle koordineli olarak sadece cami hizmetlerinin dini yönünü takip etmekle yetkili kılınmıştır.[82] 23 Mart 1950 tarih ve 5634 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 2800 sayılı kanunda bazı değişiklikler yapılmasına dair olan 3665 sayılı kanuna ek Kanun"un yürürlüğe girmesiyle 4503 hayrat hademesi tekrar Diyanet İşleri Başkanlığı emrine verilmiştir.[83] Böylece imam ve hatiplerin tayin, nakil ve vazifeden çıkarılma işleri il ve ilçe müftülerinin başkanlığındaki komisyonlar marifetiyle, denetimleri de müftüler tarafından yapılmaya başlanmıştır.

---

[79] *Resmi Gazete*, 13 Haziran 1931, Sayı: 1821 , Kanun No: 1827.
[80] YÜCEL, "İmam (Cumhuriyet Döneminde İmamlık)", s.187; AYTÜRK, ÇELİK, ŞAHİNARSLAN, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987),* s.39-40; DİB, *Kuruluşundan Günümüze DİB (1924-1997),* s.24.
[81] ONAY, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı", s.54.
[82] YÜCEL, "Diyanet İşleri Başkanlığı*",* s.456.
[83] YÜCEL, "İmam (Cumhuriyet Döneminde İmamlık)*",* s.187.

Cami ve cami görevlilerinin Evkaf Umum Müdürlüğüne devredilmesinin ardından 22 Nisan 1935 tarih ve 2/2392 nolu "Cami Hademesi Nizamnamesi"[84] hazırlanmıştır. Altı bölüm ve 45 maddeden oluşan bu nizamnamenin 1. Maddesinde "*Cami ve mescitlerde hizmet görecek İmam, Hatib, Müezzin, Kayyum, Vaiz gibi hademenin seçilmesi ve bunların hizmete alınması ve hizmetten çıkarılması ve yerlerinin değiştirilmesi bu nizamname hükümlerine göre yapılır*." ifadesi yer almış, 2. Maddede ise cami ve mescit hademesinin teftiş ve murakabesinin Evkaf Umum Müdürlüğünce, vaiz ve hatiplerin vaaz ve hutbelerinin ise Diyanet İşleri Riyasetince denetleneceği ifade edilmiştir.

2/2392 nolu nizamnamenin 3. maddesinde vekillik konusunda "*Cami ve mescitlerde açılacak hizmetler müsabaka imtihan ile verilir. İmtihana istekli çıkmazsa hizmet vekâletle gördürülür. Üç yıl içinde bu hizmet için başkaca müsabakaya talip çıkmaz ve vekilin de vazifesini layıkıyla yaptığına kanaat edilirse vekil yeniden imtihan edilmeksizin asıl yapılabilir. Meşrut olan hizmetler için yalnız ehliyet imtihanı yapılır.*" hükmü yer almıştır. 1928 tarihli "Cami Hademesi Nizamnamesi"nde göreve talip çıkmadığı takdirde vekil atanacağı belirtilmişti. Ancak bu nizamnamede bir öncekinden farklı olarak atanan vekilin görevini eksiksiz yapması ve başka talibin de çıkmaması halinde üç yıl içinde imtihansız kadroya geçirilebileceği belirtilmiştir.

14. Maddede imam ve hatiplik için yapılacak imtihanın "*İmamlık, Hatiplik ve Müezzinlik için istekliler ilk önce sesleri ve okuyuşları yönünden imtihan edilirler bunda kazananlar bilgi imtihanına alınırlar. Bilgi imtihanı: İmamlık ve hatiplik için itikaddan, ibadetten siyerden, yurt bilgisinden olmak üzere üçerden on iki, Müezzinlik için de ezan ve namaz meselelerinden ve yurt bilgisinden olmak üzere üçerden dokuz soru sorularak yazı ile yapılır. Yurt bilgisi mekteblerde okutturulan kitaptan, diğerleri de Türkçe olarak yazılmış ve Diyanet İşleri Reisliğince kabul edilmiş olan kitaptan yapılır. Kuran ezberlemiş olanlar, vaktile usulü dairesinde dersten icazet almış olanlar, hutbe iradında kabiliyetli görülenler üstün tutulur. İstekliler arasında İmam Hatip Mektebinden çıkmış ve ses ve okuyuş imtihanında*

[84] *Resmi Gazete*, 01 Mayıs 1935, Sayı: 2991, Kararname No: 2/2392.

kazanmış olan varsa hizmet buna imtihansız verilir. Bunlar birden çok ise aralarında imtihan yapılır." şeklinde olacağı belirtilmiştir. 43. Madde ile de 1928 tarihli "Cami Hademesi Nizamnamesi" ve zeyilleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu nizamnamede imam ve hatiplik için ses ve okuyuş imtihanı temel kabul edilmiş, ancak bu imtihanda başarılı olanların bilgi imtihanına girebileceği belirtilmiştir. Bir önceki dönemde bunun tam tersi bir uygulama söz konusuydu. Yani önce ilmi ehliyet imtihanı daha sonra eda ve seda imtihanı yapılacağı ifade edilmişti. İmamlık ve hatiplik sınavında önceki dönemde kitabetten ve tecvitten beş soru sorulmuş, Yurt Bilgisinden hiç soru sorulmamışken, bu dönemde kitabetten ve tecvitten soru sorulmamış Yurt Bilgisinden ise üç soru sorulmuştur. Bir önceki dönemde hafızlık ve hutbe okuyuşu hiç zikredilmezken bu nizamnamede hafız ve hutbe iradında başarılı olanlara öncelik verileceği belirtilmiştir. Önceki dönemde olduğu gibi bu dönemde de imam ve hatiplik için ilk, orta veya lise seviyesinde bir tahsil şartı aranmamakla beraber İmam ve Hatip Mektebi mezunlarının eğer ses ve okuyuşları düzgün ise başka bir imtihana tabi tutulmadan imtihansız atanacakları belirtilmiştir. Bilgi imtihanının Türkçe yazılmış ve Diyanet İşleri Başkanlığınca kabul edilen kitaptan yapılması da dikkat çekicidir. Ancak ne belirtilen nizamnamede ne de yapılan kaynak taramasında söz konusu kitapla ilgili ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır. 1935 tarihli "Cami Hademesi Nizamnamesi"nin 14. Maddesinden hareketle bu tarihler arasında imam ve hatiplerin yeterliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okur.
2. Ses ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.
3. İtikat konularında bilgi sahibidir.
4. İbadet konularında bilgi sahibidir.
5. Siyer konularında bilgi sahibidir.
6. Yurt Bilgisi konusunda bilgi sahibidir.

1.2.3 Müezzinlerin Yeterlikleri

Müezzinlerde aynen imam ve hatipler gibi 1827 sayılı "Evkaf Umum Müdürlüğünün 1931 Senesi Bütçe Kanunu"nun ilgili maddesi ile Evkaf Umum Müdürlüğüne devredilmiştir. Tarihi gelişim olarak bir önceki başlıkta imam ve hatipler için ifade edilen gelişmeler müezzinler için de söylenebilir. Ancak aynı şeyler burada da tekrar edilmeyip 22 Nisan 1935 tarih ve 2/2392 nolu "Cami Hademesi Nizamnamesi"nin ilgili maddesinden hareketle müezzinlerin yeterlikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

1935 tarihli nizamnamenin 14. Maddesinde Müezzinler için yapılacak imtihanın "*İmamlık, hatiblik ve Müezzinlik için istekliler ilk önce sesleri ve okuyuşları yönünden imtihan edilirler bunda kazananlar bilgi imtihanına alınırlar. Bilgi imtihanı: İmamlık ve hatiplik için itikaddan, ibadetten siyerden, yurt bilgisinden olmak üzere üçerden on iki, Müezzinlik için de ezan ve namaz meselelerinden ve yurt bilgisinden olmak üzere üçerden dokuz soru sorularak yazı ile yapılır...*" şeklinde olacağı belirtilmiştir. Yine müezzinlik içinde ses ve okuyuş imtihanı baraj kabul edilmiş bunda başarılı olanlar bilgi imtihanına alınmıştır. Bilgi imtihanında ise bir önceki dönemden farklı olarak yurt bilgisinden üç soru sorulmuş ve sınav yazılı yapılmıştır. Bir önceki dönemde ilmi ehliyet imtihanının şifahen yapılacağı belirtilmişti. 1935 tarihli Nizamnamenin ilgili maddesinden hareketle bu tarihler arasında müezzinlerin yeterliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okur.
2. Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.
3. Ezan okuma konusunda bilgi sahibidir.
4. Namaz konusunda bilgi sahibidir.
5. Yurt Bilgisi konusunda bilgi sahibidir.

1.3 1950-1965 Yılları Arasındaki Yeterlikler

1.3.1 Köy İmamlarının Yeterlikleri

Köy İmamları ile ilgili Köy Kanununun ilgili maddeleri dışında 1950 Yılına kadar Diyanet İşleri Başkanlığı için hazırlanan mevzuatta herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir.[85] 23 Mart 1950 tarih ve 5634 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki 2800 Sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair Olan 3665 Sayılı Kanuna Ek Kanun"un 6. Maddesinde "*Köylerde İmamlık yapabilmek Diyanet İşleri Başkanlığının veya bu makamın yetkili kıldığı müftülüklerin yazılı müsadesine bağlıdır. 5 inci ve 6 ncı maddelerin tatbik şekli bir tüzükle belirtilir.*" hükmü yer almıştır. Bu madde gereği 1952 tarih ve 3/14892 numaralı "Hayrat Hademesi Tüzüğü" hazırlanmış ve bu tüzüğün beşinci bölümünde Köy İmamlarında aranan şartlar ile atama ve nakillerine ilişkin konulara yer verilmiştir. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı mevzuatında Köy İmamlarının atanma ve nakilleri ile ilgili hususlara ilk defa yer verilmiştir.

"Hayrat Hademesi Tüzüğü"nün 18. Maddesinde "*Köylerde imamlık yapabilmek, köy derneğinin intihabı ile Diyanet İşleri Başkanlığının veya bu makamın yetkili kılacağı müftülerin yazılı müsaadesine bağlıdır. İsteklilerin bu Tüzüğün 2 nci maddesinde yazılı şartları haiz bulunmaları ve 8 inci maddesinde gösterilen komisyonlarca; dinî bilgiler, Türk ve İslâm Tarihi, Türkiye Coğrafyası, aritmetik ve sağlık bilgilerinden yapılacak imtihanda muvaffak olmaları lâzımdır.*" ifadelerine yer verilmiştir. Buna göre Köy İmamlarının aynen Köy Kanununda olduğu gibi köy derneğinin seçimi ve müftünün onayı ile tayin olacağı ifade edilmiştir. Köy İmamlarında aranan yeterlikler açısından bakıldığında Köy Kanununda okunaklı yazı yazma yeterliği de arandığı halde bu tüzükte bu yeterlik istenmemiştir. Bir diğer fark ise Köy Kanununda Köy İmamları seçilirken köy derneğinin bu seçimi neye göre yapacağı, birden fazla istekli olması durumunda herhangi bir yarışma sınavı yapılıp yapılmayacağı konuları belirtilmemişken bu tüzükte Köy İmamlarının yapılacak imtihanla seçileceği ilk defa ifade edilmiştir. Köy Kanununda olduğu gibi bu tüzükte de Köy İmamları için yapılacak imtihanda

[85] ONAY, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı", s.51.

Kur'an-ı Kerim ve tecvit bilgisi ile ilgili yeterlikler hiç zikredilmemiş, herhangi bir tahsil şartı da aranmamıştır. 1952 tarihli "Hayrat Hademesi Tüzüğü"nün ilgili maddesinden hareketle bu dönemde Köy İmamlarında aranan yeterlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İlmihal konularında bilgi sahibidir.
2. Türk ve İslam tarihi konularında bilgi sahibidir.
3. Türkiye coğrafyası konularında bilgi sahibidir.
4. Aritmetik konularında bilgi sahibidir.
5. Sağlık bilgisi konularında bilgi sahibidir.

1.3.2 İl ve İlçe Merkezlerinde Görev Yapan İmam ve Hatiplerin Yeterlikleri

23 Mart 1950 tarih ve 5634 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki 2800 Sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair Olan 3665 Sayılı Kanuna Ek Kanun"un 6. Maddesi gereği 1952 tarih ve 3/14892 numaralı "Hayrat Hademesi Tüzüğü" [86] hazırlanmış ve 1. Maddesinde "*Cami ve mescitlerde hizmet görecek İmam, hatip, Müezzin ve kayyum ile diğer feri hizmet sahiplerinin tayin, nakil ve vazifeden çıkarma işleri, bu tüzük hükümlerine göre yapılır.*" hükmü yer almıştır. Bu tüzükte ilk defa cami ve mescitlerde hizmet görecekler için "Hayrat Hademesi" tabiri kullanılmıştır. Dokuz bölüm ve 39 maddeden oluşan bu tüzüğün 37. Maddesi ile 22.04.1935 tarih ve 2/2392 sayılı "Cami Hademesi Nizamnamesi" ile ek ve tadilleri yürürlükten kaldırılmıştır.

1952 yılında yürürlüğe giren tüzüğün 2. Maddesinde hayrat hademesinin sahip olması gereken genel vasıflar Türk vatandaşı olmak, Müslüman olmak, askerliğini yapmış veya tecil edilmiş olmak şeklinde sıralanmıştır. 3. Maddede kadrolar için istekli çıkmazsa vekillerin ne şekilde görevlendirileceği belirtilmiştir. "*İmtihana istekli çıkmazsa hizmet, 8 inci maddede yazılı hayrat hademesi komisyonunca münasip görülenlere vekâletle gördürülür. Üç yıl içinde bu hizmet için başka talip çıkmaz ve vekilin vazifesini layıkıyla ve devamlı olarak yaptığına kanaat*

[86] *Resmi Gazete*, 12 Mayıs 1952, Sayı: 8107, Karar No: 3/14892.

hâsıl edilirse vekil, ehliyet imtihanına tabi tutularak imtihanı kazandığı takdirde asıl tâyin edilir." 1935 yılında vekil olarak görevlendirilen kadrolara üç yıl içerisinde istekli çıkmazsa vekillerin imtihansız asıl tayin edileceği belirtilirken bu tüzükte yapılan değişiklikle üç yılın sonunda vekillerin imtihana tabi tutulacağı ve kazandığı takdirde asıl tayin edileceği belirtilmiştir. Böylece ne suretle olursa olsun il ve ilçe merkezlerinde imtihana tabi tutulmadan kadrolu İmam, Hatip ve Müezzin atanmayacağı ifade edilmiştir.

Mezkur tüzüğün 8. ve 9. Maddelerinde hayrat hademesinin tayin, terfi, nakil ve vazifeden çıkarma işlerini yürütecek komisyonlara değinilmiş, üçüncü bölümde ise yapılacak imtihanlara ve aranan niteliklere yer verilmiştir. 10. Maddede "*İmamlık ve hatiplik ile Müezzinlik için istekliler evvelâ Kuran-ı Kerimden imtihan edilirler. Kıraatte birinci derecede ehemmiyetli olan cihet tecvit ve harflerin mahreçlerine riayet, sonra eda ve sedadır. Bunlarda muvaffak olanlar aşağıda gösterilen bilgilerden yazılı imtihana alınırlar:*

a)İmamlık ve hatiplik bilgi imtihanında; itikattan, ibadetten, Türk ve İslâm tarihinden, yurt bilgisinden, aritmetikten, Türkiye coğrafyasından ve sağlık bilgisinden olmak üzere ikişerden 14 sual sorulur." hükmü yer almıştır. Bu tüzükte de 1935 yılında yayımlanan nizamname de olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'den yapılacak imtihan baraj kabul edilmiş ve bu imtihanda başarılı olabilenler yazılı imtihana alınmıştır. Yapılacak Kur'an-ı Kerim imtihanında bir önceki dönemden farklı olarak tecvit ve mahrece öncelik verilmiş, eda ve seda ikinci planda tutulmuştur. Bu dönemde il ve ilçe merkezlerinde görev yapacak imam ve hatiplerin yazılı imtihanında ilk defa Aritmetik, Türkiye Coğrafyası ve Sağlık Bilgisinden ikişer soru sorulmuştur. Önceki dönemlerde bilgi imtihanlarında Siyer'den soru sorulurken bu dönem alan biraz genişletilerek Türk ve İslam Tarihinden iki soru sorulmuştur. 1952 tarihli Tüzüğün 10. Maddesinden hareketle bu tarihler arasında imam ve hatiplerin yeterliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.
2. Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.

3. İtikat konularında bilgi sahibidir.
4. İbadet konularında bilgi sahibidir.
5. Türk ve İslam Tarihi konularında bilgi sahibidir.
6. Yurt Bilgisi konularında bilgi sahibidir.
7. Aritmetik konularında bilgi sahibidir.
8. Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir.
9. Sağlık bilgisi konularında bilgi sahibidir.

1.3.3 Müezzinlerin Yeterlikleri

23 Mart 1950 tarih ve 5634 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 2800 sayılı kanunda bazı değişiklikler yapılmasına dair olan 3665 sayılı kanuna ek kanun"un 6. Maddesi gereği hazırlanan 1952 tarih ve 3/14892 numaralı "Hayrat Hademesi Tüzüğü"nde "Hayrat Hademesi" tabiri içerisine müezzinler de dahil edilerek tayin, nakil ve vazifeleri bu tüzükle düzenlenmiştir. Tüzükle ilgili bir önceki başlıkta bilgi verildiği için aynı bilgileri tekrar etmeden ilgili maddelerden hareketle müezzinlerde aranan yeterlikleri tespit etmeye çalışacağız.

1952 tarihli tüzüğün 10. Maddesinde "*İmamlık ve hatiplik ile Müezzinlik için istekliler evvelâ Kuran-ı Kerimden imtihan edilirler. Kıraatte birinci derecede ehemmiyetli olan cihet tecvit ve harflerin mahreçlerine riayet, sonra eda ve sedadır. Bunlarda muvaffak olanlar aşağıda gösterilen bilgilerden yazılı imtihana alınırlar:*

b) Müezzinlik imtihanı için ezan ve namazdan, yurt bilgisinden, aritmetikten ve Türkiye coğrafyasından olmak üzere ikişerden 10 sual sorulur." hükmü yer almıştır. Böylece aynen 1935 yılında olduğu gibi Kur'an-ı Kerim imtihanını kazananlar yazılı imtihana alınmıştır. Ayrıca bu dönemde kıraatte tecvit ve mahrece özellikle vurgu yapılarak bunların eda ve sedadan öncelikli olduğu ifade edilmiştir. Yine bu dönem ilk defa müezzinlik için yapılan yazılı imtihanda Aritmetik ve Türkiye Coğrafyasından soru sorulmuştur. 1952 tarihli Tüzüğün 10. Maddesinden hareketle bu dönemde müezzinlerde aranan yeterlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.
2. Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.
3. Ezan okuma konusunda bilgi sahibidir.
4. Namaz konusunda bilgi sahibidir.
5. Yurt Bilgisi konularında bilgi sahibidir.
6. Aritmetik konularında bilgi sahibidir.
7. Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir.

1.4 1965-1978 Yılları Arasındaki Yeterlikler

1.4.1 Köy İmamlarının Yeterlikleri

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1965 yılına kadar Köy İmamlarının maaşı köyün kendi imkanlarıyla Köy Kanununa göre ödenmiş, bunlar için merkezi bütçeden herhangi bir maaş veya ücret ödenmemiştir. 1965 yılında yayımlanan 633 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"un 29. Maddesinde Köy İmamlarıyla ilgili önemli bir değişiklik yapılmış ve "*Bucak ve köy İmam Hatipliklerine 22 nci maddenin (f) bendindeki şartları haiz İmam Hatipler tâyin edilebilir. Bunlara atanacak İmam Hatipler için en az aylık 300 lira üzerinden bütçenin (D) cetvelinde Diyanet işleri Başkanlığı kısmına konulacak kadrolar ihtiyaç karşılanıncaya kadar her yıl (2000) ikibin aded konulmak suretiyle artırılır.*" hükmü ile köylere ihtiyaç karşılanıncaya kadar her yıl 2000 adet imam-hatip kadrosunun verilmesi planlanmıştır.[87]

Bu dönemde Köy İmamlarında aranan nitelikler ve atanma usulleri 633 sayılı kanun ve bu kanunun 18 ve 24. maddelerine göre hazırlanan 15 Eylül 1967 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Cami Görevlileri Yönetmeliği"[88] ile düzenlenmiştir. 633 sayılı kanunun 21. Maddesinin "g" fıkrasında Köy İmamlarının atanma usulü "*Köy*

[87] ONAY, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı", s.57.
[88] *Resmi Gazete*, 15 Eylül 1967, Sayı: 12700.

İmam Hatipleri, köy derneğinin teklifi, ilgili müftünün inhası üzerine vali ve kaymakamlıkça atanır." şeklinde ifade edilmiştir. Önceki dönemlerde köy derneğinin teklifi ve müftünün onayıyla atanan Köy İmamları bu dönemde vali veya kaymakam onayıyla atanmaya başlamıştır.

633 sayılı kanunun Köy İmamları ile ilgili yapmış olduğu önemli değişikliklerden birisi de Köy İmamlığına atanabilmek için tahsil şartı getirmesidir. Mezkur kanunun 22. Maddesinin "g" fıkrası ile "*Köy imam hatiplerinin din bilgisine sahip en az ilkokulu bitirmiş olmaları (Din bilgisinin belgesi olarak kurslardan alınmış belge gösterilemediği takdirde dinî bilginin derecesi ve yeterliği Müftülük Komisyonunda yapılan imtihanla tesbit edilir.) lâzımdır.*" ifadesi yer alırken 1967 tarihli DİB Cami Görevlileri Yönetmeliğinin 13. Maddesinde Köy İmamlarının İmam Hatip Okulu 1. veya 2. devresi mezunu olması, şayet bu şartları taşıyan istekli çıkmazsa ilkokul mezunu olup Kur'an Kursu bitirmiş olması veya müftülük komisyonunca yapılan sınavda başarılı olması istenmiştir.

DİB Cami Görevlileri Yönetmeliğinin 32. Maddesinde Köy İmamlığı yazılı sınavına girebilmek için önce sözlü sınavda başarılı olma şartı getirilmiştir. "*Açık bulunan İmam Hatipliğe veya hatipliğe veya Müezzin Kayyımlığa «Yarışma Sınavı» ile atanacak olanlar, önce Kur'ân-ı Kerîm'den sözlü sınava alınırlar. Bu sınavda; tecvid, harflerin çıkış yerlerine riayet, okuyuş ve sesden not verilir. Başarı notu (10) üzerinden (7) dir. Bu sınavda başarı gösterenler; görevin özelliğine göre, aşağıda belirtilen dinî bilgilerden yazılı sınava alınırlar.*" Önceki dönemlerde Köy İmamlığına atanabilmek için yapılacak sınavlarda Kur'an-ı Kerim zikredilmezken bu yönetmelikte ilk defa yazılı sınavdan önce Kur'an-ı Kerim'den yapılacak sözlü sınava, tecvit, mahreç, okuyuş ve ses konusundaki yeterliklere yer verilmiştir. Yine aynı maddenin "c" fıkrasında yapılacak yazılı sınav konuları şu şekilde ifade edilmiştir:

"C) Kadrosuz Köy, Dernek ve Halk tarafından idare edilen cami imam - hatipliğine atanmak isteyenlere (Madde 13/c ye göre) :

a) Akâid'den üç soru,

b) İbadetle ilgili konulardan üç soru,

c) Siyer ve İslâm Tarihi'nden üç soru sorulur.

d) Aday'a bir hutbe okutularak, okuyuş tarzı değerlendirilir."

"Köy Kanunu" ve "Hayrat Hademesi Tüzüğü"nde ilmihal bilgisi, dini bilgiler şeklinde istenilen yeterlik bu yönetmelikte Akait ve İbadet konuları şeklinde daha sınırlı istenmiştir. Yine "Köy Kanunu" ve "Hayrat Hademesi Tüzüğü"nde Türk ve İslam Tarihi şeklinde yer alan yeterlik bu dönemde Siyer ve İslam Tarihi şeklinde değiştirilerek Türk tarihi kısmı çıkarılmıştır. En önemli değişiklik ise ilk defa Köy İmamlarında imamlık mesleği açısından oldukça önemli olan hutbe okuma yeterliği istenmiş olmasıdır. Bunun dışında önceki dönemlerde istenilen Coğrafya, Aritmetik, Sağlık ve Yazı yazma gibi yeterliklerin hiç biri bu dönemde istenmemiştir. Genel olarak bu dönemde Köy İmamlarının il ve ilçe merkezlerinde görev yapan İmamlarla aynı yeterliklere sahip olmaları istenmiştir. 1967 tarihli Yönetmeliğin 32. Maddesinden hareketle bu tarihler arasında Köy İmamlarında aranan yeterlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.
2. Akait konularında bilgi sahibidir.
3. İbadet konularında bilgi sahibidir.
4. Siyer konularında bilgi sahibidir.
5. İslam Tarihi konularında bilgi sahibidir.
6. Hutbe okuma becerisine sahiptir.

1.4.2 İl ve İlçe Merkezlerinde Görev Yapan İmam-Hatiplerin Yeterlikleri

1961 Anayasasının[89] 154. Maddesinde yer alan "*Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.*" hükmüne istinaden hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 633 Sayılı Kanun, 22.06.1965 tarihinde kabul edilerek, 15.08.1965

[89] *Resmi Gazete*, 31 Mayıs 1961, Sayı: 10810.

tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere 02.07.1965 tarihinde yayımlanmıştır. Bir önceki dönemde "Hayrat Hademesi" olarak isimlendirilen imam-hatipler bu kanunun 18. Maddesinde "Cami Görevlileri" olarak isimlendirilmişlerdir. Aynı kanunun 21. Maddesinin "f" fıkrası ile imam-hatiplerin atanması "*Kadrolu imam, hatipler, ilgili müftünün teklifi valinin inhası üzerine Diyanet İşleri Başkanlığınca atanır.*" şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu kanunun imam-hatiplerle ilgili yapmış olduğu en önemli değişiklik atanabilmek için tahsil şartı getirmesidir. Kanunun 22. Maddesinin "f" fıkrasında "*Kadrolu imam - hatiplerin, İmam - Hatip Okulu ikinci devresini bitirmiş olmaları, Bu nitelikte İstekli çıkmadığı takdirde İmam Hatip Okulları birinci devresini bitirenler atanabilirler.*" ifadesi ile kadrolu imam-hatiplerin İmam Hatip Okulu ikinci devresini bitirmiş olmaları şayet istekli çıkmazsa birinci devresini bitirenlerin de atanabileceğini belirtmiştir.

633 sayılı kanunun 36.maddesinde vekil imam-hatiplik konusunda da *"Açık kalan aylıklı veya ücretli imam hatipliklere bu kanunun 22 nci maddesinde yazılı nitelikte istekli bulunmadığı takdirde İlkokul mezunu ve yeterli din bilgisi olanlar vekil olarak atanırlar. Bunlara, memurlara uygulanan Maaş Kanununun hükümlerine göre, maaş verilir."* şeklinde bir düzenleme yapmıştır. Vekil kadrosundaki imam-hatiplerle ilgili tarihsel gelişime baktığımızda 1935-1950 yılları arasında üç yıl görevini layıkıyla yapan vekiller sınavsız kadroya geçmiş, 1950-1965 yılları arasında yine üç yıl görevini layıkıyla yapan vekiller yapılan imtihanı kazanmaları durumunda kadroya geçmiş, bu dönemde ise vekil imam-hatiplerde de ilk defa ilkokul seviyesinde tahsil şartı aranmış ve kadroya geçmeleri ile ilgili bir hüküm yer almamıştır. Ancak 24 Mart 1977 tarih ve 2088 sayılı "633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 36 ncı Maddesinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna 3 Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun"[90] ile 633 sayılı kanunun 36. Maddesi şu şekilde değiştirilmiştir. "*Bu Kanunun 22 nci maddesi (f) bendinde yazılı nitelikte istekli bulunmadığı için açık kalan imam - hatipliklere vekâleten atanmış olanlardan, bu kanunun neşri tarihinde görevi başında olanlar müktesep derece aylıkları ile aynı göreve asıl imam hatip olarak atanmış sayılırlar.*" Yapılan değişiklikle vekil olarak göreve alınmış yaklaşık 12.000 ilkokul mezunu

[90] *Resmi Gazete*, 04 Nisan 1977, Kanun No: 2088, Sayı: 15899 (Mük.).

imam-hatip hiçbir imtihana tabi tutulmadan kadroya geçirilmiştir.[91] Bu uygulama ile 633 sayılı kanunla imam-hatiplerde aranan nitelikler ve tahsil şartı yok sayılmıştır.

633 sayılı kanunun 18 ve 24. maddelerine göre hazırlanan 15 Eylül 1967 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Cami Görevlileri Yönetmeliği"[92] ile imam-hatiplerin görevleri, atama, tayin, terfi, izin ve ceza gibi özlük ve sosyal hakları yeniden düzenlenmiş, cami hizmetlerinin ne şekilde yürütüleceği belirlenmiş ve bu döneme kadar kullanılan imamlık ile hatiplik görevleri imam-hatip şeklinde birleştirilmiştir.[93]

1967 yılında yayımlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Cami Görevlileri Yönetmeliği"nin 2. Maddesinde imam-hatiplerin görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

a. *Cami ve mescitlerde vakit namazları ile cuma, bayram ve teravih namazlarını, gerektiğinde cenaze namazını kıldırmak.*
b. *Kendisi tarafından veya mahallî müftülükçe hazırlanan cuma ve bayram hutbelerini, zamanında ve usûlüne uygun olarak okumak. Lüzumu halinde Din İşleri Yüksek Kurulu'nca hazırlanan ve Başkanlıkça gönderilen örnek hutbeleri istenilen zamanda okumak.*
c. *Cami ve mescit içinde, müftünün izni ile ibadetle ilgili konularda halkı aydınlatmak,*
d. *Kur'an-ı Kerîm okumasını öğrenmek isteyen Müslümanlara, müftünün izni ile, Kur'an Kursları Yönetmeliğinin ilgili hükümlerine uygun olarak Kur'an-ı Kerîm okumasını öğretmek,*
e. *Cami cemaatinin durum ve ihtiyacına göre özellikle ramazan ayında, bazı vakit namazlarından önce veya sonra Kur'an-ı Kerîm tilâvet etmek,*
f. *Müezzin Kayyımı bulunmayan cami ve mescitlerde, Müezzin Kayyımlık görevini yapmak,*
g. *Yönetmekle sorumlu bulunduğu cami veya mescidin inzibatını temin etmek,*

---

[91] YÜCEL, "İmam (Cumhuriyet Döneminde İmamlık)", s.187.
[92] *Resmi Gazete*, 15 Eylül 1967, Sayı: 12700.
[93] ONAY, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı", s.56.

h. *Birden fazla görevlisi bulunan cami veya mescitlerde görevliler arasında çalışma cetveli düzenlemek,*

i. *Bulunduğu cami veya mescitteki Müezzin - Kayyımları denetlemek ve camide bulunan teberrükât eşyasının korunmasını sağlamak.*

Aynı yönetmeliğin sınavlarla ilgili 32. maddesinde imam-hatiplerde aranan nitelikler *"Açık bulunan imam - hatipliğe veya hatipliğe veya müezzin - kayyımlığa "Yarışma Sınavı" ile atanacak olanlar önce Kur'ân- ı Kerîm'den sözlü sınava alınırlar. Bu sınavda; tecvit, harflerin çıkış yerlerine riayet, okuyuş ve sesten not verilir. Bunda başarı gösterenler aşağıda belirtilen dini bilgilerden sınava alınır.*

a. Kadrolu imam hatipler için aşağıdaki dini bilgilerden sınav yapılır;

Fıkıh: İbadetle ilgili konulardan yazılı olarak üç soru sorulur.

Hitabet: Bir hutbe okutularak, okuyuş tarzı değerlendirilir. (Bu sınav sözlü olarak yapılır.)

b. Büyük Selatin camilere verilecek hatiplik görevine atanmak için;

Sınav Komisyonunca verilecek üç hutbe konusundan birinde en çok iki saat içinde bir hutbe hazırlatılır, sonra okutulur.

Akâid'den üç soru, Fıkıh'dan üç soru, Tefsir ve Hadis'den iki âyet ve bir hadis yazdırılarak Türkçe meali istenir. Siyer ve Ahlak'tan üç soru, İslâm Tarihi'nden üç soru, sorulur.

c. Kadrosuz Köy, Dernek ve Halk tarafından idare edilen cami imam - hatipliğine atanmak isteyenlere;

Akâid'den üç soru, İbadetle ilgili konulardan üç soru, Siyer ve İslâm Tarihi'nden üç soru sorulur. Aday'a bir hutbe okutularak, okuyuş tarzı değerlendirilir.

d. Belediye ve Hastahane imamlığına atanmak isteyenlere;

Akâidden iki soru, İbâdetle ilgili konulardan üç soru, Cenaze Ahkâmı ile ilgili konulardan üç soru, Siyer ve Ahlâk'tan iki soru sorulur." şeklinde belirtilmiştir. Bu madde de yine bir önceki dönemde olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'den yapılacak sözlü sınav baraj kabul edilmiş ve bunda başarılı olamayanlar yazılı sınava girememiştir. 1935-1950 yılları arasında imamlık için yapılacak sınavda hutbe okuma konusunda

kabiliyetli görülenlerin üstün tutulacağı belirtilmiş, bu dönemde ise imam-hatiplerde aranan yeterlikler arasında hutbe okuma becerisi yer almıştır. Yine bu dönemde ilk defa imam-hatiplerden Kur'an-ı Kerim'i öğretme yeterliği istenmiştir.

Bu yönetmelikte dikkat çeken önemli hususlardan bir tanesi de ilk defa imam-hatiplerin görevlerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmesi, diğeri ise ilk defa büyük selatin camilerinde yürütülecek hatiplik görevi için sınav yapılması ve adaylarda hutbe yazmak, ayet ve hadis tercüme etmek gibi bu döneme kadar hiç aranmayan bir takım yeterliklerin aranmasıdır. Büyük camilerde cuma ve bayram namazlarını kıldırmak ve hutbe okumak üzere hatip atama uygulaması devamlı olmamış ve bir süre sonra bu görev imam-hatipler tarafından yürütülmüştür.[94] 1967 tarihli yönetmelikte büyük selatin camilerinin hatiplerinde aranan ayet ve hadis tercüme etmek, hutbe yazmak yeterlikleri 2005 yılına kadar hiçbir dönemde imam-hatiplerden istenen yeterlikler arasında yer almamıştır.

Bu yönetmelikte dikkat çeken bir diğer husus da ilk defa belediye ve hastane imamlığı kavramının kullanılması ve bu imamlarda aranan yeterlikler arasında cenaze ile ilgili konuların yer almasıdır. Bundan sonraki dönemlerde cami görevlileri ile ilgili hazırlanan mevzuatta belediye ve hastane imamlığına yer verilmemiş, cenaze ile ilgili konular ise imam-hatiplerde aranan yeterlikler arasında zikredilmiştir. 1967 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Cami Görevlileri Yönetmeliği"nden hareketle bu dönemde imam-hatiplerin sahip olması istenilen yeterlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.
2. Vakit, cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını usulüne uygun olarak kıldırır.
3. Müftülük ve Başkanlıkça hazırlanan cuma ve bayram hutbelerini zamanında ve usulüne uygun olarak okuma becerine sahiptir.
4. Gerektiğinde hutbe hazırlar. (Büyük selatin camileri hatipliği için)

---

[94] YÜCEL, "İmam (Cumhuriyet Döneminde İmamlık)", s.187.

5. Akait konularında bilgi sahibidir.
6. İbadet konularında bilgi sahibidir.
7. Siyer konularında bilgi sahibidir.
8. İslam Tarihi konularında bilgi sahibidir.
9. Ahlak konularında bilgi sahibidir.
10. Ayet ve hadislerin Türkçe mealini bilir. (Büyük selatin camileri hatipliği için)
11. Cenaze ile ilgili dini görevleri usulüne uygun yapar. (Belediye ve hastane imamları için)
12. Gerektiğinde müezzin-kayyımlık yapar.
13. Kur'an Kursları yönetmeliğine uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
14. Cemaati dini konularda bilgilendirir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)

1.4.3 Müezzin-Kayyımların Yeterlikleri

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkındaki 633 sayılı kanunda müezzinlerle ilgili de bazı değişiklikler yapılmıştır. Öncelikle bu kanunda müezzinler de "cami görevlileri" olarak nitelendirilmiş ve bu döneme kadar kullanılan müezzinlik ile kayyımlık görevleri müezzin-kayyımlık şeklinde birleştirilmiştir.[95] Kanunun 22. Maddesinin "f" fıkrası ile ilk defa müezzin-kayyımlık için tahsil şartı getirilmiş ve "*Müezzinlerin İlkokul ve Kur'an Kursunu bitirmiş olmaları lazımdır.*" ifadesine yer verilmiştir. 633 sayılı Kanunun 18 ve 24. maddelerine göre hazırlanan 15 Eylül 1967 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Cami Görevlileri Yönetmeliği" ile müezzin-kayyımların görevleri, atama, tayin, terfi, izin ve ceza gibi özlük ve sosyal hakları yeniden düzenlenmiş ve cami hizmetlerinin ne şekilde yürütüleceği belirlenmiştir.

[95] ONAY, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı", s.56.

Söz konusu yönetmeliğin 18. Maddesinde yer alan "*Maaş veya ücret kadrolu imam-hatip ve hatipler ile vekil imam-hatipler, müezzin-kayyımlar ve kayyımlar ilgili müftünün teklifi, valinin inhası üzerine, Diyanet İşleri Başkanlığınca atanır.*" ibaresi ile müezzin-kayyımların atanma usulü tespit edilmiştir. Aynı yönetmeliğin 5. Maddesinde müezzin-kayyımların görevleri şu şekilde belirtilmiştir:

1. *Namaz vakitlerinde «ezan» okumak,*
2. *Farz namazlardan önce «kamet» getirmek,*
3. *Vakit, cuma, bayram, cenaze ve teravih namazlarında ibadetin gerektirdiği her türlü müezzinlik hizmetlerini yapmak,*
4. *Görevli bulunduğu cami veya mescidin;*
   a. *Mahallî örf ve âdetler de dikkate alınarak, müftü tarafından tespit edilecek zamanlarda, cami veya mescidin ibadete açık bulunmasını sağlamak,*
   b. *Teberrükât eşyasını korumak (Bu eşya, baş müezzin, yoksa müezzinin o da yoksa İmamın zimmetinde olup, hasar ve zayiinden sorumludurlar)*
   c. *Temizliğini itina ile yapmak, avlusu varsa, buranın temizliğini de sağlamak, (Ayrıca kayyımı bulunan camilerde bu görevi kayyımlar yapar).*
5. *Birden fazla müezzin-kayyımı bulunan camilerde baş imam veya imamın yaptığı çalışma cetveline göre her türlü müezzinlik hizmetlerini yürütmek,*
6. *Herhangi bir sebeple imamın bulunmadığı hallerde, ibadetle ilgili imamlık görevini yapmak*

Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili hazırlanan mevzuatta bu döneme kadar müezzin-kayyımların görevlerine yer verilmemişken 1967 tarihli yönetmelikte bu görevlere ilk defa yer verilmiştir. Yine 1967 tarihli yönetmeliğin sınavlarla ilgili 32. maddesinde göreve ilk defa atanacaklar için aşağıdaki konulardan sınav yapılacağı belirtilmiştir.

"*Açık bulunan imam - hatipliğe veya hatipliğe veya müezzin - kayyımlığa "Yarışma Sınavı" ile atanacak olanlar önce Kur'ân- ı Kerîm'den sözlü sınava alınırlar. Bu sınavda; tecvit, harflerin çıkış yerlerine riayet, okuyuş ve sesten not verilir. Bunda başarılı gösterenler aşağıda belirtilen dini bilgilerden sınava alınır.*

E) Maaş ve ücret kadrolu camiler müezzin kayyımlığına atanmak isteyenlerden, Kur'ân-ı Kerîm sınavında başarı gösterenler, Ezan ve İkâmet'den sınava alınırlar.

Bu sınavda adayın, görev için gerekli olan ses güzelliği ve makam bilgisi değerlendirilir. On üzerinden (7) not alanlar, aşağıdaki dinî bilgilerden yazılı sınava alınırlar :

a) Akâid'den iki soru,

b) İbadetle ilgili konulardan üç soru,

c) Siyer ve Ahlâk'tan iki soru,

d) Ayrıca, Ezan'la ilgili mes'elelerden iki soru sorulur."

Sınavlarla ilgili bu madde incelendiğinde müezzin-kayyımlık için yapılacak yarışma sınavında geçmiş yıllarda sadece Kur'an-ı Kerim okuyuşu baraj kabul edilirken bu dönemde ilk defa Kur'an-ı Kerim'den sonra ezan ve kamet konularından soru sorulmuş ve bunda da on üzerinden yedi ve daha fazla not alamayanlar yazılı sınava girememişlerdir. Yazılı sınavda ise önceki dönemde ezan, namaz, yurt bilgisi, aritmetik ve coğrafya konularından soru sorulurken bu dönem ilk defa Akaid, İbadet, Siyer ve Ahlak konularına da yer verilmiştir. 1967 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Cami Görevlileri Yönetmeliği"nin 32. maddesinden hareketle bu dönemde müezzin-kayyımlarda aranan yeterlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.
2. Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim, ezan ve kamet okumaya elverişlidir.
3. Ezan ve kameti usulüne uygun olarak okur.
4. Akait konularında bilgi sahibidir.
5. İbadet konularında bilgi sahibidir.
6. Siyer konularında bilgi sahibidir.
7. Ahlak konularında bilgi sahibidir.

1.5 1978-2005 Yılları Arasındaki Yeterlikler

1.5.1 Köy İmamlarının Yeterlikleri

11 Ekim 1978 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği"nde köy, dernek, hastane, belediye imamlığı gibi bir ayrım yapılmamıştır. 1980 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği"nin 240. maddesinin son bölümünde ise köylerde görev yapan imam-hatiplerin de il ve ilçe merkezlerinde görev yapan imam-hatiplerle aynı niteliklere sahip olmaları gerektiği buna ek olarak köy ihtiyar meclisi üyeliği görevini yürütecekleri belirtilmiştir. Bu sebeple bu dönemden itibaren Köy İmamları için ayrı bir yeterlik tespiti yapılmamıştır. 1965 yılından itibaren köylere imam-hatip kadrosu verildiğinden köylerde görev yapacak imam-hatipler de il ve ilçe merkezlerinde görev yapacak imam-hatiplerle aynı sınava tabi tutulmuş ve aynı görevleri yapmakla yükümlü kılınmışlardır.

1.5.2 İmam-Hatiplerin Yeterlikleri

İmam-hatiplerin görevleri, atama, tayin, terfi, izin ve ceza gibi özlük ve sosyal haklarını düzenleyen 15 Eylül 1967 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Cami Görevlileri Yönetmeliği", 11 Ekim 1978 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı İller ve Yurtdışı Kuruluşları Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği"nin[96] 41. Maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Aynı tarihte yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği" ile ilk defa memuriyete alınacak din görevlileri için yapılacak sınav ve sınav konuları belirlenmiştir.

1978 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği"nin 9. Maddesinde imam-hatip olarak atanacakların İmam Hatip Lisesini (veya İmam Hatip Okulu 1. devresini) bitirmiş olmaları şart koşulmuştur. Bir önceki dönemde de aynı şekilde İmam Hatip Okulu ikinci devresini bitirmiş olmaları istenmiştir. Bu yönetmelikte bir önceki dönemde olduğu gibi imam-hatipler kadrolu, köy, dernek, hastane, belediye imamları gibi bir ayrıma tabi tutulmamış hepsi için imam-hatip

[96] *Resmi Gazete*, 11 Ekim 1978, Sayı: 16431.

denilmiştir. DİB özel sınav yönetmeliğinin 15. maddesinde sınav konuları şu şekilde sıralanmıştır: "*imam hatip olmak üzere sınava girenler: Kur'ân-ı Kerim, Akâid, İbadet, Siyer ve Ahlâk, Hitabet, Ezan ve ikamet*" konularından imtihana tabi tutulurlar. Sınav konuları incelendiğinde imam-hatiplik sınavında ilk defa ezan ve kamet konusuna yer verildiği görülmektedir. 16. maddede sınavların sözlü ve yazılı olmak üzere iki şekilde yapılacağı, sözlü sınavda başarılı olanların yazılı sınava katılabileceği, 17. maddede ise Kur'ân-ı Kerim, hitabet, ezan ve kamet konularından sözlü, diğerlerinden yazılı sınav yapılacağı belirtilmiştir. Yine 1935 yılından itibaren olduğu gibi bu dönemde de önce sözlü sınav yapılmış, bu sınavda başarılı olanlar yazılı sınava katılabilmiştir.

01 Mart 1993 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav, Atama ve Nakil Yönetmeliği"nin[97] 51. maddesi ile 1978 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği" [98] yürürlükten kaldırılmıştır. 1993 tarihli yönetmeliğin 11. maddesinin "e" fıkrasında imam-hatip olarak atanabilmek için yine en az İmam Hatip Lisesi mezunu olunması istenmiştir. Bu yönetmelikte yazılı, sözlü sınavın yapılış sırası değiştirilerek önce yazılı sınav yapılmış, bunda başarılı olanlar sözlü sınava katılabilmiştir. 1935-1993 tarihleri arasında uygulanan önce sözlü sonra yazılı sınav uygulaması bu yönetmelikle tam tersine çevrilmiş ve 1928-1935 tarihleri arasındaki önce yazılı sonra sözlü sınav uygulamasına tekrar dönülmüştür. Yine 1993 tarihli yönetmeliğin 17. maddesi ile imam-hatip olarak atanabilmek için yapılacak sınavın konuları "*Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi, Temel Yurttaşlık Bilgisi, Türkiye Coğrafyası, Türk Kültür ve Medeniyetleri, Türkçe-Kompozisyon, Matematik, Kur'an-ı Kerim, Akaid, Fıkıh (ibadet konuları), Siyer ve Ahlak, Hitabet*" şeklinde belirtilmiştir. 1950-1965 yılları arasında olduğu gibi bu dönemde de kültür dersleri ile ilgili konular sınava dahil edilmiştir. Ancak Türk Kültür ve Medeniyetleri konusuna imam-hatiplik için yapılan sınavda ilk defa yer verilmiştir. Yine sadece 1928-1935 yıllarında sınav konuları arasında yer alan yazı yazma becerisine bu dönemde Türkçe-kompozisyon olarak tekrar yer verilmiştir. Alan bilgisinde ise bir

[97] *Resmi Gazete*, 01 Mart 1993, Sayı: 21511.
[98] *Resmi Gazete*, 11 Ekim 1978, Sayı: 16431.

önceki dönem yer alan ezan ve kamet konusunun sınav kapsamından çıkarıldığı dikkat çekmektedir.

İmam-hatipler için yapılacak sınav şekli ve konusunu belirleyen 1978 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği"nden iki yıl sonra 11 Mart 1980 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği"nin amacı "*kapsamına giren personelin niteliklerini, atanma usullerini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını tespit etmektir.*" şeklinde ifade edilmiştir. Belirtilen amaç doğrultusunda yönetmeliğin altıncı bölümünde cami hizmetlerinin tanımına, imam-hatiplerin görevlerine, hutbe ve okunuşu ile cami hizmetlerinin yürütülmesi gibi konulara yer verilmiştir. Bu yönetmelikten beş yıl sonra 1985 yılında yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi"nde imam-hatiplerin görevlerinde hiçbir değişiklik yapılmadığından 1980 yılında yayımlanan yönetmelik esas alınmıştır. 1980 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği"nin 240. Maddesinde imam-hatiplerin görev ve yetkileri şu şekilde sıralanmıştır:

a) *Cami ve mescitlerde vakit namazları ile, Cuma, Bayram ve Teravih namazlarını gerektiğinde cenaze namazını kıldırmak;*

b) *Başkanlık veya müftülükçe hazırlanan yahut da müftülükçe incelendikten sonra okunması uygun görülen Cuma ve Bayram hutbelerini, zamanında ve usulüne uygun olarak okumak;*

c) *Cami ve mescit içinde, müftünün izni ile cemaati dini konularda aydınlatmak;*

d) *İsteyen vatandaşlara müftülüğün izni ve uygun görülecek yerlerde ve müftülükçe belirlenecek esaslar çerçevesinde Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmek;*

e) *Durum ve ihtiyaca göre, vakit namazlarından önce veya sonra Kur'an-ı Kerim okumak;*

f) *Müftülükçe yapılacak bir program gereğince mukabele okumak, gerektiğinde dini gün ve gecelerde düzenlenecek programlarda görev almak;*

g) *Müezzin kayyımın bulunmadığı hallerde müezzin kayyımlık görevlerini de yapmak;*

h) *Görevli bulunduğu cami veya mescidin zamanında ibadete açılmasını, huzur içinde ibadet edebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamak;*

i) *Teberrükât eşyasının bakımım ve korunmasını sağlamak;*

j) *Görevli bulunduğu camideki müezzin kayyımları denetlemek;*

k) *Müftülükçe düzenlenen kurs, toplantı ve seminerlere katılmak;*

l) *Minare ve seslendirme cihazının ibadet maksadı dışında kullanılmamasını sağlamak;*

m) *Cenaze teşkilatı bulunmayan yerlerde cenaze teçhiz ve tekfin işlerini yapmak;*

n) *Mahalli örf ve adetler de dikkate alınarak; vakit namazlarından en az 20 dakika (Cuma namazlarından bir saat) önce camide bulunmak, gerekli kontrolü yapmak ve ezan okunmadan önce yerini almak;*

o) *Müftülükçe tespit edilecek esaslara göre yerli ve yabancı ziyaretçilerin camii ziyaretleri ile ilgili işleri düzenlemek;*

p) *Her ne suretle olursa olsun cami içinde veya müftülükten izin almadan camiin dış kısmında makbuzlu, makbuzsuz para toplanmasına engel olmak;*

q) *Satıcı ve dilencilerin cami avlusunda faaliyetlerine engel olmak;*

r) *Başkanlık ve müftülük emirlerinden uygulanması, cami hizmetleri ile ilgili olanları camilerde uygulamak, bunlardan cemaate duyurulması gerekenleri, maksadına uygun bir biçimde cemaate duyurmak;*

s) *Görevli bulunduğu komisyonlarda çalışmak;*

t) *Müftülükçe düzenlenecek irşad çalışmalarına katılmak;*

u) *Cami ve müştemilatında yapılacak değişikliklerden müftülüğü haberdar etmek;*

v) *Görev alanı ve ilgili konularda Amirlerince verilen diğer isleri yapmak.*

442 sayılı Köy Kanunu'nun 23. maddesi gereğince Köy İhtiyar Meclisi'nin tabii üyesi olan köy İmam Hatipleri, bu yönetmelikle tespit edilen görevlerine ek olarak köy ihtiyar meclisi üyeliği görevlerini de yaparlar, özellikle görevli bulundukları köyde meydana gelen ölüm ve doğum gibi olayların zamanında ilgili nüfus memurluklarına bildirilmesi konusunda köy muhtarına yardımcı olurlar.

İmam-hatiplerin görevleri incelendiğinde "a, b, c, d, e, g, h, ı, j" fıkralarında yer alan görevlere 1967 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Cami Görevlileri Yönetmeliği"nde de hemen hemen aynı şekilde yer verildiği dikkat çekmektedir. Bunlar dışında kalan fıkralarda yer alan görev ve yetkiler ise bu yönetmelikte ilk defa zikredilmiştir. Dolayısıyla günümüze yaklaştıkça imam-hatiplerin görev alanı genişlemiş, yapacağı görevler sadece cami içi ve ibadetlerle sınırlı kalmamıştır. Bu yönetmelikle imam-hatiplere cemaati dini konularda aydınlatmak, mukabele okumak ve düzenlenecek programlarda görev almak gibi yeni görevler verilmiştir. Yine bu dönemde belediye ve hastane imamlığına yer verilmemiş ve 1967 tarihli yönetmelikte belediye ve hastane imamlarının görevleri arasında sayılan "*Cenaze teçhiz ve tekfin işleri*" bu dönem bütün imam-hatiplerin görevleri arasında yer almıştır. Bunun yanında imam-hatiplere müftülükten izinsiz camide para toplanmasına engel olmak, cami avlusuna satıcı ve dilencilerin girmesine engel olmak gibi asli görevleri yanında bir takım tali görevler de verilmiştir. 1978, 1980 ve 1993 tarihli yönetmeliklerin ilgili maddelerinden hareketle bu dönemde imam-hatiplerde aranan yeterlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i cemaat önünde usulüne uygun olarak okur.
2. Gerektiğinde mukabele okur.
3. Vakit, cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını usulüne uygun olarak kıldırır.
4. Müftülük ve Başkanlıkça hazırlanan cuma ve bayram hutbelerini zamanında ve usulüne uygun olarak okuma becerisine sahiptir.
5. Akait konularında bilgi sahibidir.
6. İbadet konularında bilgi sahibidir.
7. Siyer konularında bilgi sahibidir.

8. Ahlak konularında bilgi sahibidir.
9. Gerektiğinde Müezzinlik yapar.
10. Cenaze ile ilgili dini görevleri usulüne uygun yapar.
11. Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi konularında bilgi sahibidir.
12. Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir.
13. Matematik konularında bilgi sahibidir.
14. Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir.
15. Türk Kültür ve Medeniyetleri konularında bilgi sahibidir.
16. Türkçe-Kompozisyon yazma becerisine sahiptir.
17. Müftülükçe belirlenecek esaslara uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
18. Cemaati dini konularda bilgilendirir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
19. Önemli gün ve gecelerde program düzenler. (Eğitme Öğretme Yeterliği)

1.5.3 Müezzin-Kayyımların Yeterlikleri

11 Ekim 1978 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği"nde[99] ilk defa göreve başlayacak müezzin-kayyımlar için yapılacak sınav ve sınav konularına yer verilmiştir. Söz konusu yönetmeliğin 9. Maddesinde müezzin-kayyım olacakların en az ilkokul ve Kur'an Kursu mezunu olmaları istenmiş, 15. Maddede "M*üezzin-kayyım olmak üzere sınava girenler: Kur'ân-ı Kerim, Akâid, İbadet, Siyer ve Ahlâk, Ezan ve İkamet*" konularından sorumlu tutulacak denilmiş, 16. maddede sınavların sözlü ve yazılı olmak üzere iki şekilde yapılacağı, sözlü sınavda (Kur'ân-ı Kerim, ezan ve kamet) başarılı olanların yazılı sınava (Akâid, İbadet, Siyer ve Ahlâk) katılabileceği belirtilmiştir. Bu dönemde müezzin-kayyımlarda aranan tahsil şartı, yapılacak sınavın konuları ve sözlü, yazılı sınav sıralaması 1967 tarihli "Cami Görevlileri Yönetmeliği"nin tekrarı olmuştur.

---

[99] *Resmi Gazete*, 11 Ekim 1978, Sayı: 16431.

01 Mart 1993 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav, Atama ve Nakil Yönetmeliği"nin[100] 11. Maddesinin "f" fıkrasında müezzin-kayyım olarak atanabilmek için istenilen tahsil şartı "*En az ilkokul mezunu olmak, Hafız olmak, (İmam Hatip Lisesi mezunları için hafızlık şartı aranmaz.)*" şeklinde ifade edilmiştir. 1965-1993 yılları arasında müezzin-kayyımların ilkokul ve Kur'an Kursu mezunu olmaları istenirken bu dönem ilk defa ilkokul mezunu ve hafız olmak veya İmam Hatip Lisesi mezunu olmak şartı aranmış, müezzin-kayyım olarak atanmak için ilkokul mezunlarının sadece Kur'an Kursunu bitirmeleri yeterli görülmemiştir. Yine bu yönetmelikte yazılı, sözlü sınavın yapılış sırası değiştirilerek önce yazılı sınav yapılacağı, bunda başarılı olanların sözlü sınava katılabileceği belirtilmiştir. Böylece 1935-1993 tarihleri arasında uygulanan önce sözlü sonra yazılı sınav uygulaması bu yönetmelikle tam tersine çevrilmiş ve 1928-1935 tarihleri arasında uygulanan önce yazılı sonra sözlü sınav şekline tekrar dönülmüştür.

1993 tarihli yönetmelikte müezzin-kayyımlar için yapılacak sınavın konularında da değişiklik yapılmış ve sınav konularına "*Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi, Temel Yurttaşlık Bilgisi, Türkiye Coğrafyası, Türk Kültür ve Medeniyetleri, Türkçe-Kompozisyon, Matematik, Kur'an-ı Kerim, Akaid, Fıkıh (ibadet konulan), Ezan ve ikamet"* şeklinde yer verilmiştir. 1950-1965 yılları arasında sınav konuları arasında yer alan kültür derslerine bu dönemde Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi, Türk Kültür ve Medeniyetleri, Türkçe-Kompozisyon konuları da ilave edilmiştir. Böylece zikredilen dört ders müezzin-kayyımlık için yapılan sınav kapsamına ilk defa alınmıştır. Bir önceki dönemde yer alan Siyer ve Ahlak konusu ise bu yönetmelikte sınav konuları arasında yer almamıştır.

11 Mart 1980 tarih ve 16926 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği"nde müezzin-kayyımların görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

a) *Cami'i müftülükçe tespit edilecek zamanlarda ibadete açmak ve kapalı tutulması gereken zamanlarda kapatmak;*

---

[100] *Resmi Gazete*, 01 Mart 1993, Sayı: 21511.

b) Namaz vakitlerinde, vakit cetveline göre minareye çıkarak, varsa ses cihazını ayarlamak suretiyle ezan okumak (Minaresi olmayan camilerde, ezan yüksekçe bir yere çıkarak okunur.

c) Farz namazlardan önce kamet etmek;

d) Vakit, cuma, bayram ve gerektiğinde cenaze namazlarında ibadetin gerektirdiği her türlü müezzinlik hizmetlerini yapmak, gereken hallerde tekbir almak;

e) Camide huzur içinde İbadet yapılabilmesi için müftü veya cami İmam-hatibi tarafından yapılan düzenlemelerden, müezzin kayyımlarca yerine getirilmesi gerekli görülen işleri yapmak;

f) Teberrukat eşyasını korumak, camilerdeki ses cihazları ile diğer teknik araç ve gereçlerin bakımını, korunmasını ve çalışır durumda bulunmasını sağlamak (Bu eşya cami müezzinin, yoksa imam hatip'in zimmetindedir. Birden fazla müezzini olan camilerde müezzinler, teberrükât eşyasının korunmasından hasar veya zayiinden müştereken ve müteselsilen sorumludurlar);

g) Cami'in ve çevresinin günlük, haftalık ve genel temizliğini yapmak;

h) İmam-hatibin bulunmadığı hallerde bu yönetmeliğin 238. maddesinin (s), (b), (d), (e) ve (h) fıkralarında tespit edilen görevleri yapmak;

i) Kur'an-ı Kerim öğretiminde İmam-hatibe yardımcı olmak;

j) Müftülükçe yapılacak program gereğince mukabele okumak;

k) Başkanlık ve müftülükçe düzenlenen kurs, seminer ve toplantılara katılmak;

l) İmam-hatibin yapacağı bir düzenleme ile namaz vakitlerinden önce veya sonra Kur'an-ı Kerim okumak;

m) Cami minaresi ile seslendirme cihazının ibadet maksadı dışında kullanılmasına engel olmak;

n) Başkanlık ve müftülük emirlerinden cami hizmetleri ile ilgili olanları camilerde uygulamak;

o) İzinsiz va'zetmek, makbuz satmak, para toplamak veya kitap satmak isteyenlere engel olmak;

p) Yerli ve yabancı ziyaretçilerin inceleme ve ziyaretlerini cemaati rahatsız etmeyecek biçimde ve cami adabına uyarak yapmalarına yardımcı olmak;

r) Görev alanı ile ilgili konularda amirlerince verilen diğer işleri yapmak.

Yukarıda yer alan görevler incelendiğinde "a, b, c, d, e, f, g, h" fıkralarında yer alan görevler genel olarak 1967 tarihli yönetmelikte de yer almış, bunların dışındaki görevlere ise ilk defa bu yönetmelikte yer verilmiştir. Bu noktadan hareketle 1980 yılından itibaren müezzin-kayyımların görev alanlarının genişletildiği müezzin-kayyımlara cami içi ve dışı ile ilgili birçok yeni görevin verildiği söylenebilir. 1978, 1980 ve 1993 tarihli yönetmeliklerin ilgili maddelerinden hareketle müezzin-kayyımlarda bu dönem aranan yeterlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Ezan ve kameti usulüne uygun olarak okur.
2. Vakit, Cuma, bayram ve cenaze namazlarında gerekli müezzinlik hizmetlerini yapar.
3. Kur'an-ı Kerim'i cemaat önünde usulüne uygun olarak okur.
4. Müftülükçe belirlenecek esaslara uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir. (eğitme öğretme yeterliği)
5. Müftülük ve Başkanlıkça hazırlanan cuma ve bayram hutbelerini zamanında ve usulüne uygun olarak okuma becerine sahiptir. (imam-hatip olmadığı zaman)
6. Akait konularında bilgi sahibidir.
7. İbadet konularında bilgi sahibidir.
8. Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi konularında bilgi sahibidir.
9. Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir.
10. Matematik konularında bilgi sahibidir.
11. Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir.
12. Türk Kültür ve Medeniyetleri konularında bilgi sahibidir.
13. Türkçe-Kompozisyon yazma becerisine sahiptir.

1.6 2005 - 2010 Yılları Arasındaki Yeterlikler

1.6.1 İmam-Hatiplerin Yeterlikleri

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından din görevlilerinde aranan yeterlikleri ölçülebilir ve tekrarlanabilir biçimde, genel, işlevsel ve belli bir bütünlük içerisinde belirlemek amacıyla bir dizi bilimsel çalışma başlatılmıştır. Bu çalışmalar sonucu 2005 yılında DİB Din Eğitimi Daire Başkanlığı koordinesinde İlahiyat Fakülteleri öğretim üyeleri ve DİB çalışanlarından oluşturulan bir komisyon tarafından "Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatında Din Hizmetlerini Yürütenlerin (İmam-Hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, Din Hizmetleri Uzmanı, Vaiz, Müftü) Temel ve Özel Yeterlikleri" başlıklı bir çalışma ile din görevlilerinde bulunması aranan yeterlikler belirlenmiştir. Yapılan çalışma ile din görevlilerinin geçmişte veya bugün ne yaptıklarından ziyade gerçekte ne yapmaları gerektiği belirlenmek istenmiş ve bu çalışmanın aşağıdaki etkinliklerde kılavuzluk yapması amaçlanmıştır.[101]

- *Din görevlilerinin seçiminde,*
- *Din görevlilerine yönelik bütün program geliştirme çalışmalarında,*
- *Din görevlilerinin hizmete hazırlık (aday) eğitiminde,*
- *Din görevlilerinin denetlenmesi ve performanslarının değerlendirilmesinde,*
- *Din görevlilerinin hizmet içi eğitimlerinde,*
- *Din görevlilerinin kendilerini geliştirmesinde.*

Din görevlilerinde aranan yeterlikleri belirlemeye yönelik yapılan bu çalışma ilk olması açısından son derece önemlidir. Söz konusu çalışmayı yapan komisyonda;

- Prof. Dr. M. Şevki AYDIN (Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı)
- Prof. Dr. Mualla SELÇUK (Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi)
- Şükrü ÖZBUĞDAY (Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi)
- Prof. Dr. Nevzat Y. AŞIKOĞLU (CÜİF Dekanı)
- Prof. Dr. Cemal TOSUN (AÜİF Öğretim Üyesi)
- Doç. Dr. Mehmet Emin ÖZAFŞAR (AÜİF Öğretim Üyesi)
- Doç. Dr. Recai DOĞAN (AÜİF Öğretim Üyesi)

---

[101] DİB, *Temel ve Özel Yeterlikler,* s.6-9.

- Hüseyin ZIRH (DİB Program Geliştirme Şubesi Müdürlüğü Eğitim Uzmanı)

görev almıştır. Mezkur komisyon tarafından belirlenen din görevlilerinin yeterlikleri; temel ve özel yeterlikler olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır. Temel yeterlikler başlığı altında alan yeterliklerine, genel kültür yeterliklerine ve eğitme öğretme yeterliklerine; özel yeterlikler başlığı altında ise imam-hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, din hizmetleri uzmanı, vaiz ve müftü yeterliklerine yer verilmiş olup temel yeterliklerin "*bütün görevliler için geçerli hepsinde bulunması beklenen asgari yeterlikler olması gerektiği, özel yeterliklerin ise görev alanları dikkate alınarak ve temel yeterliklere ilave olarak belirlendiği*" ifade edilmiştir.[102] Bu nedenle bu bölümde temel yeterliklerin tamamına özel yeterliklerden ise imam-hatip yeterliklerine yer verilmiştir.

A. TEMEL YETERLİKLER

a. Alan Yeterlikleri

1. Kur'an-ı tecvid kurallarına göre yüzünden okur.
2. Kur'an'dan bazı bölümleri ezbere okur.
3. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir.
4. Kur'an mealini kullanır.
5. Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça ve Osmanlıca bilir.
6. Kur'an'ın ana konularını sıralar.
7. Kur'an ve tefsirle ilgili temel kavram ve ilkeleri bilir.
8. Temel tefsir kaynaklarını sayar.
9. Tefsirler yardımıyla ayetlerin anlamlarını açıklar.
10. Hadislerle ilgili temel kavramları bilir.
11. Temel hadis kaynaklarını sayar.
12. İman, ibadet ve ahlak konularında yeterli miktarda hadis bilir.
13. Kullandığı hadislerin anlamlarını bilir.
14. Hadislerden yararlanmayla ilgili temel ilkeleri bilir.
15. Hadislerin güncel konularla ilgisini kurar.
16. Dinî kavramları doğru telaffuz eder ve anlamına uygun açıklar.

---

[102] DİB, *Temel ve Özel Yeterlikler,* s.13-14.

17. Temel fıkıh kavramlarını bilir.
18. Temel fıkıh kaynaklarını bilir.
19. Fıkıh kaynaklarından yararlanmayla ilgili ilkeleri bilir
20. İman, ibadet ve ahlak ile ilgili temel kavram ilke ve esasları bilir.
21. İbadetlerin bireysel ve toplumsal faydalarını açıklar.
22. Duanın bireye katkılarını açıklar.
23. Hz. Peygamberin hayatını bilir.
24. Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklar.
25. Hz. Peygamberin tutum ve davranışlarından örnekler aktarır.
26. Görev alanıyla ilgili Hz. Peygamberi modeller.
27. İslâm tarihi ile ilgili temel kaynakları sıralar.
28. İlk dönem İslâm tarihindeki olayları sebep ve sonuçlarıyla açıklar
29. Din-ahlâk ilişkisini açıklar.
30. Dinî-ahlakî konuları açıklamada nasslarla birlikte aklı ve bilimi kullanır.
31. Dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklar.
32. Dinsel anlayış ve uygulama farklılıklarının birer zenginlik olduğunu bilir.
33. Diğer dinleri temel unsurlarıyla tanır.
34. Kültürel mirası dinle bağlantısı açısından açıklar.
35. Dinin birlik ve beraberliğe olan katkılarını açıklar.

b. Genel Kültür Yeterlikleri

1. Cumhuriyetin, demokrasinin ve laikliğin bireye ve topluma sağladığı kazanımları bilir.
2. Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dinî yapısını tanır.
3. Din bilimleriyle diğer bilimler arasında gerekli ilişkileri kurar.
4. Din hizmetlerinin daha etkili yapılabilmesi için insan bilimlerinden yararlanır.
5. Din-kültür ilişkisini açıklar
6. Din-birey ilişkisini açıklar
7. Din-toplum ilişkisini açıklar
8. Görevinin gerektirdiği düzeyde yabancı dil bilir.
9. Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip eder.
10. Tarihi ve güncel dinî akım ve oluşumları tanır.

c. Eğitme Öğretme Yeterlikleri

1. Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygular.
2. Etkili iletişim ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
3. Vaaz, hutbe ve ders materyali hazırlar ve geliştirir.
4. Vaaz ve dersi etkili biçimde sunar.
5. Yaygın din eğitimi ve öğretimi etkinliklerini planlar ve değerlendirir.
6. Görevi çerçevesinde Dinî konularda danışmanlık ve rehberlik yapar.
7. Hitabet ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
8. Yetişkin eğitiminin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
9. Kur'an'ı yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
10. Sure ve dua öğretmenin yöntem ve tekniklerini uygular.
11. Alanıyla ilgili bilimsel yayınlardan yararlanır.
12. Din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanır.
13. Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanır.
14. Bilgisayar ve internet'i etkili kullanır.
15. Din eğitimi ve öğretimi yapabilmek için, gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetir.
16. Mesleği ile ilgili yeni projeler üretir ve uygular.
17. Türkçe'yi doğru ve etkili biçimde kullanır.
18. Önemli gün ve gecelerde program düzenler.
19. Sorun çözme becerisine sahiptir.

B. ÖZEL YETERLİKLER

a. İmam-Hatip Yeterlikleri

1. Kur'an'ı, cemaat önünde tecvit üzere okur.
2. Dinî özel gün ve gecelerde Kur'an okur.
3. Yasin, Mülk, Hucurat, Fetih, Rahman ve Nebe sureleri ile Duha suresinden Nas suresine kadar ezbere okur.
4. Kur'an'dan, okunması mutad olan kısımları (mihrabiye/aşr) okur.
5. Bütün namazları usulüne uygun kıldırır.
6. Günün anlam ve önemine ve cemaatin ihtiyaçlarına uygun hutbe hazırlar ve sunar.

7. Gerektiğinde cemaatin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun vaaz hazırlar ve sunar.
8. Cenaze ile ilgili dinî görevleri usulüne uygun yapar.
9. Namazda okunan kısa sûrelerin anlamlarını bilir.
10. İlmihal konularını çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, seviyelerine uygun muhteva, yaklaşım ve yöntemlerle öğretir.
11. Yapılması mutad olan duaları Türkçeleriyle birlikte yapar.
12. Cemaatin iman, ibadet ve ahlak konularındaki sorularını cevaplandırır.
13. Yaz kurslarında öğreticilik yapar.
14. Gerektiğinde Müezzinlik yapar.[103]

Yukarıdaki yeterlikler incelendiğinde önceki yıllara göre çok daha geniş kapsamlı bir yeterlik listesi hazırlandığı görülmektedir. Önceki yıllarda olmayan meal, tefsir, hadis, fıkıh, vaaz ve hutbe hazırlama, Arapça ve Osmanlıca bilme, genel kültür konularında bilgi sahibi olma, yöntem, teknik, ölçme, değerlendirme gibi eğitim formasyonu gerektiren konularda bilgi sahibi olma, bilgisayar ve interneti etkili kullanma gibi birçok yeni nitelik imam-hatiplerin yeterlikleri arasında sayılmıştır.

1.6.2 Müezzin-Kayyımların Yeterlikleri

2005 yılında DİB Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı koordinesinde İlahiyat Fakülteleri öğretim üyeleri ve DİB çalışanlarından oluşturulan komisyon tarafından hazırlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatında Din Hizmetlerini Yürütenlerin (İmam-Hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, Din Hizmetleri Uzmanı, Vaiz, Müftü) Temel ve Özel Yeterlikleri"nde müezzin-kayyımların temel ve özel yeterliklerine yer verilmemiştir. Bu sebeple 2005-2010 yılları arasında müezzin-kayyımlarda aranan yeterlikler yürürlükte olan mevzuattan hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır.

23 Kasım 1999 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav, Atama, Nakil ve Görevde Yükselme Yönetmeliği"nin[104] 9. maddesinde müezzin-

[103] DİB, *Temel ve Özel Yeterlikler,* s.15-19.

kayyım olarak atanabilmek için "*Lise veya dengi okul mezunu olmak, (Ancak başvuranlar arasında yeterli sayıda lise mezunu bulunmadığı takdirde ilköğretim mezunu olmak,) Hafız olmak, (Ancak, İmam Hatip Lisesi mezunları için bu şart aranmaz.) Yapılan sözlü ve uygulamalı sınav ile mülakatta başarılı olmak,*" niteliklerinin aranacağı belirtilmiştir. 1993 tarihli yönetmelikte en az ilkokul düzeyinde tahsil şartı aranan müezzin-kayyımlık için tahsil şartı bu yönetmelikle birlikte lise düzeyine çıkarılmıştır. Yine 1993 yılında olduğu gibi İmam Hatip Lisesi mezunu olmayanların hafız olmaları istenmiştir. 24 Ağustos 2004 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği"nin[105] 5. maddesinde ise müezzin-kayyım olarak atanmak için aranan şartlar; "*Lise veya dengi okul mezunu olmak, Hafız olmak.(Ancak, İmam Hatip Lisesi mezunları için hafız olma şartı aranmaz.) Yapılacak Müezzin Kayyımlık yeterlik belgesi sınavında başarılı olmak.*" şeklinde ifade edilmiştir. Böylece 2004 yılı itibariyle ilkokul mezunlarının yeterli sayıda müracaat olmasa da müezzin-kayyım olamayacakları hükme bağlanmıştır.

2004 yılında yürürlüğe giren yönetmelikte dikkat çeken en önemli husus müezzin-kayyım olarak atanabilmek için yeterlik belgesi şartı getirilmesidir. Yeterlik belgesi uygulamasına neden geçildiği ve bu belge için nasıl bir sınav yapılacağı 24 Ağustos 2004 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav Yönetmeliği"nin[106] 6. maddesinde "*Başkanlıktaki kadrolara ilk defa devlet memuru olarak atanacaklar için kamu görevlerine ilk defa atanacaklar için yapılacak sınavlar hakkında genel yönetmelik esaslarına göre Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından yapılan kamu personeli seçme sınavı (KPSS) sonucuna göre Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığınca yerleştirileceklerden stajyer Vaizlik, stajyer Kur'an Kursu öğreticiliği, İmam Hatiplik ve Müezzin Kayyımlık kadrolarına atanacakların, Başkanlıkça belirlenecek yer ve zamanlarda, Başkanlıkça yaptırılacak sözlü ve uygulamalı sınav sonucu verilecek yeterlik belgesini almış olmaları şarttır.*" şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre göreve yeni başlayacak müezzin-kayyımlar KPSS puan üstünlüğüne göre atanacağından mesleğin

---

[104] *Resmi Gazete*, 23 Kasım 1999, Sayı: 23885.
[105] *Resmi Gazete*, 25 Ağustos 2004, Sayı: 25564.
[106] *Resmi Gazete*, 25 Ağustos 2004, Sayı: 25564.

gerektirdiği bilgi birikimine sahip olup olmadıklarının tespit edilmesi amacıyla sözlü ve uygulamalı bir sınav yapılmış (aynı maddede eğer gerekli görülürse bu sınavın yazılı da yapılabileceği hükme bağlanmıştır.) ve bu sınav sonucunda istenen başarıyı gösterenlere yeterlik belgesi verilmiştir. Söz konusu belgenin geçerlik süresi beş yıl olup bu süre içerisinde KPSS'den yeterli puanı alamadığı için atanamayanların tekrar yeterlik sınavına girmeleri istenmiştir. Müezzin kayyım olarak atanabilmek için yapılan merkezi sınav (DMS) uygulaması 1999 tarihli yönetmelikle başlamış olup, bu yönetmeliğin 14. maddesinde yapılacak genel yazılı sınavdan önce veya sonra sözlü uygulamalı sınav yapılacağı belirtilmekle birlikte uygulamada bu sınav yapılmamış ve direk DMS puan üstünlüğüne göre atama yapılmıştır.

2004 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav Yönetmeliği"nin 11. maddesinde müezzin-kayyımlık için yapılacak yeterlik sınav konuları "*Kur'an-ı Kerim, Akaid, Fıkıh (ibadet konuları), Ezan ve ikamet*" şeklinde belirtilerek 1999 tarihinde yürürlüğe giren yönetmelikteki sınav konuları burada da tekrar edilmiştir. 1993 yılında yürürlüğe giren yönetmelikte sınav konuları arasında yer alan kültür dersleri 1999 yılından itibaren DMS ve KPSS kapsamına dahil edilmiş, alan bilgisi konularında ise hiçbir değişiklik yapılmamıştır.

10.12.2002 tarih ve 80 sayılı Diyanet İşleri Başkanı onayı ile yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi"nin üçüncü kısmı DİB'nın taşra kuruluşlarına ayrılmış, 108. maddesinde ise müezzin-kayyımların görevlerine şu şekilde yer verilmiştir:

a) *Camiyi müftülükçe tespit edilecek zamanlarda ibadete açmak ve kapatmak,*
b) *Namaz vakitlerinde, vakit cetveline göre ezan okumak,*
c) *Vakit namazları ile cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarında ibadetin gerektirdiği her türlü müezzinlik hizmetlerini yapmak, gereken hallerde tekbir almak ve salâ vermek,*
d) *Camide huzur içinde ibadet yapılabilmesi için müftülük veya cami İmam-hatibi tarafından yapılan düzenlemelerden, müezzin kayyımlarca yerine getirilmesi gerekli görülen işleri yapmak,*
e) *Camilerdeki ses cihazları ile diğer teknik araç ve gereçlerin bakımını, korunmasını ve çalışır durumda bulundurulmasını sağlamak,*

f) *Cami minaresi ve ses cihazının ibadet maksadı dışında kullanılmasına engel olmak,*

g) *Ehil olmayan kimselere ezan okutmamak, müezzinlik yaptırmamak,*

h) ***(Değişik: 17/04/2006 tarihli ve 27 sayılı onay)*** *Cami ve çevresinin bakım ve temizliğini yapmak, camideki teberrükât eşyasının günlük, haftalık ve genel temizliğini yapmak, bunları korumak, tertipli ve düzenli bulunmasını sağlamak; şadırvan, abdest alma yeri ve tuvalet gibi yerlerin temizliğinin vakıf, dernek, köy tüzel kişiliği, belediye veya ilgililer tarafından yapılmasını sağlamak,*

i) *İsteyen vatandaşlara Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmek ve dini bilgiler vermek konusunda İmam-hatibe yardımcı olmak,*

j) *Müftülükçe yapılacak program gereğince mukabele okumak, gerektiğinde dini gün ve gecelerde düzenlenecek programlarda görev almak,*

k) *Medenî kanuna göre akdedilen nikahtan sonra olmak üzere isteyenlere evlenmenin dini merasimini icra etmek,*

l) *Cami ziyaretlerinin İslâm adabına ve caminin emniyetine uygun bir şekilde yapılmasını sağlamak; camilerin avlu ve müştemilatında İslami kurallara uymayan ibadetin huzurunu ihlal eden her türlü davranışı, satıcılık, dilencilik gibi cemaati rahatsız edici faaliyetleri ve görüntü, ses ve çevre kirliliğini önlemek için gerekli tedbirleri almak,*

m) *İmam-hatibin bulunmadığı zamanlarda imam hatiplik görevlerini de yapmak,*

n) *Görev alanı ile ilgili konularda amirlerince verilen diğer görevleri yapmak.*

Bu maddede yer alan müezzin-kayyımların görevlerini 1980 tarihli yönetmeliktekilerle karşılaştırdığımızda çok fazla değişikliğin yapılmadığını söyleyebiliriz. Müezzin kayyımlarda aranan nitelikler açısından tek değişiklik, 1980 tarihli yönetmelikte olmasına rağmen bu yönetmelikte "Namaz vakitlerinden önce Kur'an-ı Kerim okumak." görevinin yer almamasıdır. Müezzin kayyımlarda bu dönem aranan yeterlikleri 2002 tarihli yönergede yer alan görevlerinden ve 1999 ile 2004 tarihli yönetmeliklerde yer alan sınav konularından hareketle şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Ezan ve kameti usulüne uygun olarak okur.
2. Vakit, Cuma, bayram ve cenaze namazlarında gerekli Müezzinlik hizmetlerini yapar.
3. Kur'an-ı Kerim'i cemaat önünde usulüne uygun olarak okur.
4. Akait konularında bilgi sahibidir.
5. İbadet konularında bilgi sahibidir.
6. Vakit, cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını usulüne uygun olarak kıldırır. (imam-hatip olmadığı zaman)
7. Müftülük ve Başkanlıkça hazırlanan cuma ve bayram hutbelerini zamanında ve usulüne uygun olarak okuma becerine sahiptir. (imam-hatip olmadığı zaman)
8. Müftülükçe belirlenecek esaslara uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
9. Önemli gün ve gecelerde program düzenler. (Eğitme Öğretme Yeterliği)

2. KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN YETERLİKLERİ

Kur'an Kursları 1924 yılına kadar ihtisas medresesi olan "Daru'l-Kurra" adıyla eğitim öğretime devam etmiştir. 03 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanununun[107] 2. maddesinde yer alan "*Şer'iye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.*" hükmü gereği ülkedeki tüm eğitim öğretim kurumları Maarif Vekaletine bağlanarak ikili eğitim sistemine son verilmiştir.[108] Kanunda hiçbir eğitim öğretim kurumunun kapatılmasına dair bir hüküm bulunmamasına rağmen kanunun neşrinden on üç gün sonra Maarif Vekaletince yayımlanan bir genelge ile medreseler kapatılmış, dolayısıyla bir ihtisas medresesi olan Daru'l-Kurra diğer medreselerle birlikte kapatılarak Kur'an Kursları bir okul olmaktan çıkmıştır. Aynı kanunun 4. maddesi gereği yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi, İmamet ve Hitabet gibi hidemat-i diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için ise İmam ve Hatip Mektepleri açılmıştır.[109] Ancak "*camilerdeki Müezzinlik hizmetini yürütecek elemanları yetiştirecek bir müessese açılmamıştır.*"[110] Nitekim dönemin Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'nin çabaları ile 2 Nisan 1341 (1925) bütçe görüşmelerinde 50 milletvekilinin imzasıyla verilen önergeyle 'Hafız-ı Kur'an' yetiştirmek üzere 10 kişi için 50 bin lira bütçe ayrılmış, yani 5'er bin liralık 10 adet Kur'an Kursu öğreticisi kadrosu tahsis edilmiş ve 9 kişi tahsis edilen bu kadrolarda göreve başlamıştır.[111]

1927 ile 1939 tarihleri arasında bütçe kanunlarına ekli Diyanet İşleri Reisliği kadro cetvelinde taşra teşkilatında faaliyet gösteren Kur'an Kurslarındaki öğretici

---

[107] *Resmi Gazete*, 06 Mart 1924, Sayı: 63, Kanun No: 430.
[108] Beyza BİLGİN, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri,* Emel Matbaacılık, Ankara 1980, s. 44.
[109] *Resmi Gazete*, 06 Mart 1924, Sayı: 63, Kanun No: 430; Halis AYHAN, "İmam Hatip Lisesi", *DİA,* cilt.22, s.191.
[110] Cahit BALTACI, "Cumhuriyet Döneminde Kur'an Kursları", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi,* Sayı:6, Yıl:1999, s.182-183.
[111] BALTACI, "Cumhuriyet Döneminde Kur'an Kursları", s.183; Süleyman AKYÜREK, "Kur'an Kursu öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri" *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:18, Yıl:2005/1, s.176.

sayısı 7 ile 28 arasında değişmektedir.[112] Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Kur'an Kursları ve bu kurslardaki öğreticiler ile ilgili dar ve kısıtlı bilgileri Başkanlığın teşkilat ve vazifeleri kanunlarına dayanılarak hazırlanan nizamname ve yönetmeliklerle, Başkanlığın konu ile ilgili yayımladığı genelgelerden edinmekteyiz.[113]

İlk dönemde Kur'an Kurslarında sadece yüzüne Kur'an okuma ve hafızlık eğitimi verilmekteydi.[114] Bu bağlamda 1928 ve 1935 tarihli Cami Hademesi Nizamnameleri ile 1952 tarihli Hayrat Hademesi Tüzüğünde Kur'an Kursu öğreticileri "reisü'l kurra" ve "kurra" olarak isimlendirilmişlerdir. [115] 22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı Kanunda ilk defa Kur'an Kursu öğreticisi unvanı kullanılmıştır. 1934 yılına kadar Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı çok az Kur'an Kursu faaliyet göstermiş, ancak 1934 yılından itibaren kursların sayısı artış göstermeye başlamıştır. Tablo-1[116] bu gelişmeyi göstermektedir.

KUR'AN KURSLARINDAKİ GELİŞME (1932-1950)				
YIL	**KURS SAYISI**	**ÖĞRETMEN SAYISI**	**ÖĞRENCİ SAYISI**	
			ERKEK	**KIZ**
1932/33	9	9	232	
1934/35	19	11	231	25
1935/36	15	14	358	35
1936/37	16	14	372	37
1940/41	56	56	1380	309
1941/42	65	68	1369	394
1943/44	38	34	1081	471
1944/45	46	46	1520	433
1945/46	61	65	2021	744
1947/48	99	104	4181	1570
1949/50	127	130	6403	2303

Tablo-1: 1932-1950 yılları arasında Kur'an Kursları, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.

[112] AYTÜRK, ÇELİK, ŞAHİNARSLAN, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, s.46-47; Ahmet KOÇ, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlâhiyât Yayınları, Ankara 2005, s.18.
[113] BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.69.
[114] Ahmet ÜNSÜR, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s.143-145.
[115] Emine BALBAY, *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Mesleki Yeterlikleri (Diyarbakır Örneği*), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2011, s.38.
[116] DİB, *Kuruluşundan Günümüze DİB (1924-1997)*, s.638; Gotthard JASCHKE, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, çev. Hayrullah ÖRS, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972, s.76.

Tablo-1 incelendiğinde yaklaşık 18 yıllık bir dönemde Kur'an Kursu sayısının 9'dan 127'ye çıktığı, buna paralel Kur'an Kursu öğreticisi sayısının da 9'dan 130'a çıktığı görülmektedir. Yine öğrenci sayısı açısından da benzer bir artışın olduğunu, ilk yıllarda kursa devam eden kız öğrenci sayısı yok denecek kadar azken 1940'dan itibaren bu sayının hızlı bir şekilde arttığını görmekteyiz.

2.1 1928-1935 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri

429 sayılı kanunun 4. maddesinde teşkilatın görev ve çalışmalarını düzenlemek üzere hazırlanacağı belirtilen nizamname hazırlanmamış, dört yıl sonra 12 Ağustos 1928 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile çıkarılan 6995 numaralı "Cami Hademesi Nizamnamesi"[117] Kur'an Kursu öğreticileri ile ilgili hazırlanan ilk nizamname olmuştur.[118] Söz konusu nizamnamede Kur'an Kursu öğreticiliği "reis'ul kurra" ifadesiyle yer almış, 1. maddede cami hizmetleri, ilmi ve bedeni hizmetler olarak ikiye ayrılmış, reis'ul kurralık ilmi hizmetlerden sayılmış ve 2. maddede reis'ul kurraların seçim, tayin ve nakillerinin bu nizamnameye göre yapılacağı belirtilmiştir.

Söz konusu nizamnamenin ikinci bölümünde yapılacak imtihanların nasıl icra edileceği, göreve alınacaklarda istenilen nitelikler ile tayin ve nakillerin nasıl yapılacağına yer verilmiştir. 8. maddede ilmi ve bedeni hizmetlere talip olacakların Türk vatandaşı olmaları, sağlıklı olmaları, kanuni suçlarının olmaması ve askerliğini yapmış veya tecilli olmaları istenmiştir. 12. maddede "*İmamlık, Hatiplik, Müezzinlik, Vaizlik, Reis'ul Kurralık imtihanlarında ilmi ehliyetin ve bedeni hizmetlerden mahyacılıkta sanata ait malumatın tahkiki lazımdır. Tam numara on itibariyle aşağıdaki maddelerde gösterilen suallere verilen cevapların aldığı numaralar mecmuan'ın yarıdan fazlasını kazananlar ehliyeti haiz olunarak bunlardan İmam, Hatip, Reis'ul Kurra ve Müezzinler "Eda ve Seda" imtihanına tabi tutulurlar. Bu imtihanda en çok numara kazananlar münhallere tayin olunurlar. "Eda ve Seda" imtihanında müsavat halinde ilmi imtihanda fazla numara kazananlar tercih olunur.*

---

[117] *Resmi Gazete*, 01 Eylül 1928, Sayı: 977 , Kararname No: 6995.
[118] BULUT, "Başkanlıkla İlgili Yasal Düzenlemeler", s.45.

Bunda da tesavi vukuunda kura çekilir." hükmüne yer verilerek atanacaklar için öncelikle ilmi ehliyet sınavı yapılacağı bu sınavda 5 puandan fazla alan reis'ul kurraların eda ve seda sınavına tabi tutulacağı ve yapılacak eda ve seda sınavından yüksek puan alanların atanacağı, eşitlik olması durumda ise ehliyet sınavında yüksek puan alanın tercih edileceği hükme bağlanmıştır.

1928 tarihli nizamnamenin 21. maddesinde reis'ul kurralık imtihanına girebilmek için gerekli şartlar ve imtihan şekline şu şekilde yer verilmiştir. "*Reis'ul Kurralık imtihanına girebilmek için ilmi kıraat'den mücaz (icazet almış) ve hafız olmak şarttır. İmtihanlar "takrip"den yapılır. Reis'ul Kurralık imtihanlarında ilmi kıraat'de vukuflarıyla tanınmış iki mümeyyiz bulundurulur.*" Bu madde ile reis'ul kurralık imtihanına girebilmek kıraatten icazet alma ve hafız olma şartına bağlanmış ve yapılacak imtihan İmam, Hatip ve Vaizlerde olduğu gibi farklı alanlara yayılmadan sadece "takrib" (Kıraat ilminin öğretiminde İmamların râvilerini ve râvilerin tariklerini iki ile sınırlamak suretiyle uyguladıkları kıraat usulleri[119]) ile sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla reis'ul kurralık imtihanında sadece Kur'an-ı Kerim okuyuşu üzerinde durulmuş ve imtihan komisyonunda bu alanda tanınmış iki kişiye yer verileceği belirtilmiştir. 24. maddede ise "*İlan edildiği halde talip çıkmayan ilmi hizmetlere encümenler münasibini vekil suretiyle imtihansız alırlar; fakat bunların aylıkları tam verilir.*" hükmü yer almıştır. Bu madde ile boş kadrolar ilan edildiği halde talip çıkmazsa komisyonun 21. maddede belirtilen yeterliklere dikkat etmeden en uygun kişiyi atayabileceği belirtilmiştir. 6995 numaralı "Cami Hademesi Nizamnamesi"nin 21. maddesinden hareketle bu dönem için reis'ul kurraların yeterliklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine göre yüzünden okur.
2. Kur'an-ı Kerim'i farklı kıraatlar ile okuma becerisine sahiptir.
3. Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilir.

[119] Bkz. DİA "takrîb" maddesi, cilt: 39 s.467.

2.2 1935-1950 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri

Bu dönemde göreve ilk defa başlayacak reis'ul kurralar için yapılacak sınav ve bunlarda aranan nitelikler 22 Nisan 1935 tarih ve 2/2392 nolu "Cami Hademesi Nizamnamesi"[120] ile düzenlenmiştir. Söz konusu nizamnamenin hazırlanma amacı, 1. maddede "*Cami ve mescidlerde hizmet görecek imam, hatib, müezzin, kayyum, vaiz gibi hademenin seçilmesi ve bunların hizmete alınması ve hizmetten çıkarılması ve yerlerinin değiştirilmesi bu nizamname hükümlerine göre yapılır.*" şeklinde ifade edilmiştir. Altı bölüm ve 45 maddeden oluşan bu nizamnamenin üçüncü faslı imtihanlara ayrılmış ve 16. maddesinde reis'ul kurralarda aranan nitelikler ve yapılacak imtihanlarla ilgili olarak "*(Kurra Reisliği) imtihanları Kuranı bütün ezberlemiş ve (ilmî kıraatten) izin almış olanlar arasında (takriben) yapılır. Böylece izin almış istekli bir kişi ise imtihansız verilir. Bu imtihanlarda imtihan heyetinde (ilmî kıraat) te vukufu ile tanınmış bir üye daha bulundurulur.*" ifadesi yer almıştır. 1928 yılında yayımlanan nizamnamede imtihan komisyonunda kıraat ilminde tanınmış iki üyenin yer alacağı belirtilirken bu nizamnamede üye sayısı bire düşürülmüştür. Genel olarak bakıldığında reis'ul kurralarda aranan yeterlikler bir önceki dönemle hemen hemen aynı olduğundan bu dönemde de bir önceki başlıktaki yeterlikleri tekrar edeceğiz:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine göre yüzünden okur.
2. Kur'an-ı Kerim'i farklı kıraatlar ile okuma becerisine sahiptir.
3. Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilir.

2.3 1950-1977 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri

23 Mart 1950 tarih ve 5634 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki 2800 Sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair Olan 3665 Sayılı Kanuna Ek Kanun"un 6. maddesi gereği 1952 tarih ve 3/14892 numaralı "Hayrat Hademesi Tüzüğü" [121] hazırlanmıştır. Bu tüzükte de yine geçmiş

---

[120] *Resmi Gazete*, 01 Mayıs 1935, Sayı: 2991, Kararname No: 2/2392.
[121] *Resmi Gazete*, 12 Mayıs 1952, Sayı: 8107, Karar No: 3/14892.

dönemlerde olduğu gibi Kur'an Kursu öğreticileri için "reisu'l kurra" unvanı kullanılmıştır.

Dokuz bölüm ve 39 maddeden oluşan 1952 tarihli "Hayrat Hademesi Tüzüğü"nün 2. maddesinde hayrat hademesinin sahip olması gereken genel nitelikler; Türk vatandaşı olmak, Müslüman olmak, askerliğini yapmış veya tecil edilmiş olmak, sağlıklı olmak şeklinde sıralanmış ve üçüncü bölümde yapılacak imtihanlara ve aranan niteliklere yer verilmiştir. 12. maddenin "b" fıkrasında reisu'l kurralık imtihanları ile ilgili olarak "*b- Kurra imtihanları; kıraat ilminden izin almış olanlar arasında «takripden» yapılır. Kuranı ezberlemiş olanlar tercih olunur. Bu imtihanlarda kıraat ilmine vukufu ile tanınmış bir üye daha bulundurulur.*" hükmü yer almıştır. Daha önce yayımlanmış iki nizamnameden farklı olarak bu tüzükte hafız olmak şartı kaldırılarak hafızlık tercih sebebi sayılmıştır. Bunun dışındaki bütün hususlar bundan önceki iki nizamname ile aynıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluşundan 1970'li yıllara kadar Kur'an Kursları ile ilgili özel bir yönetmelik hazırlanmamış olması kursların işleyişinde bazı aksamaların meydana gelmesine sebep olmuştur. 1970'li yıllarda Kur'an Kursları ile ilgili yaşanan en önemli gelişme Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak hazırlanan 17 Ekim 1971 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği"[122]dir.[123] 633 sayılı Kanunun 7. maddesinin "d" fıkrası uyarınca hazırlanan yönetmelik 29 maddeden oluşmuştur. Birinci bölümde Kur'an Kurslarının gayesine ve kuruluşuna yer verilmiş, ikinci bölümde kursların yönetimine, konumuzla ilgili olan üçüncü bölümde ise Kur'an Kursu Öğreticilerinin niteliklerine; "*Madde 8-Kur'an Kursu Öğreticilerinin, 633 sayılı Kanunun 22 nci maddesindeki ortak niteliği taşımasından başka;*

a) Yürürlükte olan Devlet Memurları Kanununa göre genel şartları taşıması (Hafız olanlar tercih edilir),

b) En az İmam Hatip Okulu 2 nci devresi olmak üzere dinî öğrenim veren herhangi bir okuldan mezun olması, şarttır. (Bu nitelikte istekli bulunmadığı

---

[122] *Resmi Gazete*, 17 Ekim 1971, Sayı: 13989.
[123] KOÇ, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, s. 19.

takdirde, en az ilkokul mezunu olanlardan, Millî Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğünden bir üyenin iştiraki ile, Diyanet işleri Başkanlığınca kurulacak üç kişilik bir komisyonda yapılacak imtihanda ehliyeti sabit olanlar da atanabilirler. Bu imtihanlar, yönetmeliğin yayımı tarihinden itibaren 3 yıl süre ile yapılır.)" şeklinde yer verilmiştir. Böylece ilk defa Kur'an Kursu öğreticilerinde en az lise düzeyinde bir dini tahsil şartı aranmıştır. Bu şarta uymayan ilkokul mezunlarının da yapılacak imtihanla atanabileceği belirtilmekle beraber imtihan konularına, şekline vs. yer verilmemiş sadece imtihan komisyonundan söz edilmiştir.

Kur'an Kursları Yönetmeliğinin devamında kurslara kayıt şartlarına, kursların çalışmasına, mezuniyet sınavlarına, kursların denetimi gibi çeşitli hükümlere yer verilmiştir. Yönetmeliğe eklenen geçici bir madde ile "*Geçici Madde-Halen görevli, kadrolu veya kadrosuz Kur'an Kursu Öğreticilerinin gerekli meslekî ve pedagojik formasyonlarının tamamlanması amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılmak suretiyle Diyanet işleri Başkanlığınca «hizmet içi eğitim» kursları düzenlenir.*

Bu kurslarda başarı gösteremeyenlerden; kadrolu olanlar, Devlet Memurları Kanunu hükümlerine göre durumlarına uygun görevlere nakledilirler. Kadrosuz olanların ise, görevleriyle ilişkileri kesilir." denilmiş, ancak gerekli olan mesleki ve pedagojik formasyonun neler olduğuna yer verilmemiş, belirtilen hizmet içi eğitim kurslarının düzenlenip düzenlenmediği, başka kadrolara atanan kadrolu veya ilişiği kesilen kadrosuz öğretici bulunup bulunmadığı da tespit edilememiştir. Sonuç olarak 1970 tarihli Kur'an Kursları Yönetmeliği, Kur'an Kursu öğreticilerine belli bir seviyede tahsil şartı getirmesi ve kursların işleyişiyle ilgili düzenlemeler yapması noktasında oldukça önemli olmakla beraber tahsil şartı dışında Kur'an Kursu öğreticilerinin sahip olması gereken yeterlikler konusunda herhangi bir bilgi içermemektedir. 1952 tarihli "Hayrat Hademesi Tüzüğü"nün 12. maddesinden hareketle bu dönemde reis'ul kurraların yeterliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine göre yüzünden okur.
2. Kur'an-ı Kerim'i farklı kıraatler ile okuma becerisine sahiptir.

2.4 1977-1985 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri

06 Temmuz 1977 yılında yürürlüğe giren "Din Hizmetleri Sınıfındaki Görevlere Atanacaklar İçin Yeterlik ve Yarışma Sınavları Özel Yönetmeliği"[124] ile Kur'an Kursu öğreticisi olarak görev alacakların yeterlik ve yarışma sınavları düzenlenmiştir.[125] Yönetmeliğin 8. maddesinde Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan tahsil şartı; "*Kur'an Kursu öğreticisi olacakların en az İmam Hatip Lisesi 1 inci devresini bitirmiş olmak (Bu nitelikte istekli olmaması ve Kur'an Kursu öğreticisine ihtiyaç bulunması halinde ilkokul ve diğer okullar mezunları için ayrıca sınav açılabilir)*" şeklinde ifade edilmiştir. 1971 tarihli Kur'an Kursları Yönetmeliğinde en az İmam Hatip Okulu 2. devresi olmak üzere dinî öğrenim veren herhangi bir okuldan mezun olunması şartı aranırken bu dönemde aranan tahsil şartında geriye gidiş yaşanmış ve İmam Hatip Lisesi 1.devresini bitirmiş olmak yeterli sayılmıştır.

1977 tarihli yönetmeliğin 13. Maddesinin "c" fıkrasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin "*Kur'an Kursu öğreticisi olmak üzere sınava girenler, Kur'anı Kerim, Dini bilgiler (İtikad, ibadet ve ahlâk), Siyer (Peygamberimizin hayatı)*" konularından sınava tabi tutulacağı, 14. Maddede Kur'an-ı Kerim sınavının sözlü diğerlerinin yazılı yapılacağı, 15. Maddede ise önce sözlü sınavın yapılacağı, bu sınavı kazananların yazılı sınava girme hakkı kazanacağı bildirilmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu döneme kadar Kur'an Kursu öğreticisi olarak atanacaklar için sadece "takrib"den sınav yapılırken, bu dönem dini bilgiler ve siyer de sınav konularına dahil edilmiş ve ilk defa yazılı sınav yapılmaya başlanmıştır. Yapılacak yazılı sınava girebilmek için ise Kur'an-ı Kerim'den yapılacak sözlü sınavda başarılı olma şartı getirilmiştir.

11 Ekim 1978 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği"nin[126] 32. maddesi ile 06 Temmuz 1977 tarihli "Din Hizmetleri Sınıfındaki Görevlere Atanacaklar için Yeterlik ve Yarışma Sınavları Özel

---

[124] *Resmi Gazete*, 06 Temmuz 1977, Sayı: 15988.
[125] Yönetmeliğin 4. Maddesinde "*Sınavlara girmek için başvuranların sayısı, boş kadro sayısı kadar veya boş kadro sayısından az olması halinde yeterlik sınavı, boş kadro sayısından fazla olması halinde ise, yeterlik ve yarışma sınavı yapılır.*" hükmü yer almıştır.
[126] *Resmi Gazete*, 11 Ekim 1978, Sayı: 16431.

Yönetmeliği" yürürlükten kaldırılmıştır. 1978 tarihli yönetmelikle Kur'an Kursu öğreticisi atanabilmek için istenilen eğitim düzeyi; "*Kur'an Kursu öğreticisi olacakların İmam - hatip lisesini (veya İmam Hatip Okulu 1. devresini) bitirmiş olmaları,*" şeklinde düzenlenmiştir. Böylece 1978 tarihli yönetmelik, Kur'an Kursu Öğreticilerinde aranan tahsil şartını, 1971 tarihli Kur'an Kursları Yönetmeliğinde olduğu gibi tekrar İmam Hatip Lisesi mezunu olmak şeklinde değiştirmiştir. Aynı yönetmeliğin 15. maddesinde "*Kur'an Kursu öğreticisi olmak üzere sınava girenler, Kur'ân-ı Kerim, Dinî Bilgiler (İtikat, ibadet), Siyer ve Ahlâk.*" konularından sınava tabi tutulur denilmiştir. 1977 tarihli yönetmelikle karşılaştırdığımızda sınav konuları ile sözlü, yazılı sınav şeklinde ve sırasında herhangi bir değişikliğin yapılmadığı görülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı merkez, iller ve yurtdışı kuruluşlarında çalışan personelin nitelikleri, atanma usulleri, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını tespit etmek amacıyla hazırlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği", 11 Mart 1980 tarih ve 16926 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu yönetmeliğin 23. maddesinin "h" fıkrasında Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan tahsil düzeyi: "*h) ...Kur'an Kursu öğretmenlerinin en az İmam Hatip Okulu ikinci devre veya İmam Hatip Lisesi mezunu olmaları (bu nitelikte istekli bulunmadığı takdirde İmam - hatip okulu birinci devre veya İmam Hatip Lisesi orta kısmı mezunu olanlar, bunlarda bulunmazsa İlk okul mezunu olanlar atanabilirler. Hafızlık tercih sebebidir.)*" şeklinde ifade edilmiştir. Kur'an Kursu öğreticilerinin İmam Hatip Lisesi/Okulu mezunu olmaları istenirken hafız olmak bu dönemde de tercih sebebi sayılarak zorunlu tutulmamıştır. 1980 tarihli yönetmeliğin beşinci bölümünde Kur'an Kursu Hizmetleri tanımlandıktan sonra 232. maddesinde Kur'an Kursu öğreticilerinin görev ve yetkilerine ilk defa aşağıdaki şekilde yer verilmiştir:

a. *Kurs öğrencilerine usûlüne göre Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden okumayı öğretmek;*
b. *Hıfza çalışanlara Kur'ân-ı Kerimi ezberletmek;*
c. *Namaz sûreleri ile duaları ezberleterek talim ettirmek ve meallerini okutmak;*
d. *Yeteri kadar tecvit ve tashih-i hurûf öğretmek;*

e. *Müfredat programına göre İtikat, İbadet ve ahlakla ilgili dini konularda bilgiler vermek;*

f. *Kursta disiplini sağlayarak öğrencileri bilgili, ahlâklı ve büyüklerine karşı saygılı olarak yetiştirmek,*

g. *Kursun temiz ve düzenli tutulmasını sağlamak;*

h. *Kursa kaydedilmek üzere İlgili müftülükçe havale edilen öğrenci adaylarının Kur'an Kursları Yönetmeliğine göre kaydını yapmak;*

i. *Öğrencilerin sicil dosyalarını tutmak;*

j. *Kursa ait eğitim araç ve gereçleri ile demirbaş eşya ve mefruşatın demirbaş eşya defterine kaydını yaparak muhafaza etmek;*

k. *Kur'an Kursları Yönetmeliğine göre tutulması gereken defterleri usulüne uygun olarak tutmak ve korumak, ders defterini müftünün inceleme ve onayına sunmak;*

l. *Yıllık çalışma cetvelleri ile öğrenci durum çizelgelerini zamanında ve eksiksiz olarak düzenleyip müftülüğe vermek;*

m. *Başkanlık ve müftülükçe gönderilen genelge ve yazıların gelen ve giden defterine kaydını yaptıktan sonra dosyada muhafaza etmek, gerektiğinde İlgililere göstermek;*

n. *Müftülükçe gönderilen «Haftalık Ders Programı»nı kursun uygun bir yerine asmak ve aynen uygulamak;*

o. *Gerektiğinde Müftülük Değerlendirme ve Sınav Kurulu'nda üye olarak görev almak;*

p. *Öğrenci ve görevli olmayanların kursa girmelerine izin vermemek;*

r. *Müftülükçe düzenlenecek program gereğince mesai saatleri içinde kursta bulunmak;*

s. *Ramazan ayında müftülükçe verilecek dini hizmetleri yapmak;*

t. *Başkanlık ve müftülükçe düzenlenen, kurs, seminer ve toplantılara katılmak;*

u. *Müftülükçe düzenlenecek irşad çalışmalarına katılmak;*

v. *Görevli bulunduğu kursu bitiren öğrencilerin bitirme sınavlarında müşahit olarak bulunabilmek;*

y. *Kur'an Kursları Yönetmeliğine göre düzenlenecek kısa süreli kurslarda Kur'an öğreticiliği görevi yapmak;*

z. *Pansiyonu bulunan kurslarda öğrencilerin iaşe ve ibate işlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak;*

aa. *Pansiyonun düzen ve disiplinini sağlamak, pansiyon öğrencilerinin ders mütalâa ve müzakerelerine ait düzenlemeleri yapmak, bunların uygulanışına nezaret etmek;*

bb. *Kur'an Kursu ve müştemilatında yapılacak değişikliklerden müftülüğe bilgi vermek;*

cc. *Kur'an Kursuna teberru edilen demirbaşları müftülüğün bilgisi dahilinde kabul ederek gerekli kaydını yapmak;*

dd. *Görev alanı ile ilgili konularda amirlerince verilen diğer işleri yapmak,*

Yukarıda zikredilen yönetmeliklerden hareketle bu dönemde Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan yeterlikler; özel yeterlikler ve eğitme öğretme yeterlikleri olmak üzere iki başlık halinde ele alınmıştır. 1928 yılından 1980 yılına kadar hazırlanan mevzuatta Kur'an Kursu öğreticilerinin atanabilmeleri için sahip olmaları gereken niteliklere yer verilmiş, 1980 yılından itibaren ise hem atanabilmeleri için sahip olmaları gereken niteliklere hem de görev ve yetkilerine yer verilmiştir. Kur'an Kursu öğreticilerinin görev ve yetkilerinin eğitim öğretimle ilgili olması sebebiyle bu tarihten itibaren aranan yeterliklerde eğitme öğretme yeterlikleri ayrı bir başlık olarak tespit edilmeye çalışılmıştır:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.
2. Kur'an-ı Kerim'den bazı bölümleri ezbere okur.
3. İtikat konularında bilgi sahibidir.
4. İbadet konularında bilgi sahibidir.
5. Siyer konularında bilgi sahibidir.

6. Ahlak konularında bilgi sahibidir.
7. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okutur ve ezberletir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
8. Sure ve duaları öğretir ve anlamlarını okutur. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
9. Tecvit ve tashih-i huruf kurallarını öğretir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
10. İman, ibadet ve ahlak esaslarını öğretir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
11. Öğrencilere rehberlik ederek olumlu davranışlar geliştirmelerini sağlar. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
12. Kurs ile ilgili resmi iş ve işlemlerin yürütülmesi konusunda bilgi sahibidir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)

2.5 1985-2005 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri

Kur'an Kursu öğreticilerinde 1985-2005 yılları arasında aranan yeterlikler, 05 Ağustos 1985 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi" ile 01 Mart 1993 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav, Atama ve Nakil Yönetmeliği"nin[127] ilgili maddelerinden hareket edilerek tespit edilmeye çalışılmıştır.

1985 tarihli yönergenin altıncı bölümü Kur'an Kursu Hizmetlerine ayrılmış ve 57. Maddesinde Kur'an Kursu öğreticilerinin görev, yetki ve sorumluluklarına şu şekilde yer verilmiştir:

1. *Kurs öğrencilerine usûlüne göre Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden okumayı öğretmek;*
2. *Hıfza çalışanlara Kur'ân-ı Kerimi ezberletmek;*
3. *Namaz sûreleri ile dualarının aslına uygun okunuşlarını sağlamak, ezberletmek ve meallerini öğretmek;*
4. *Müfredat programına göre tecvit ve tashih-i hurufu öğretmek;*

[127] *Resmi Gazete*, 01 Mart 1993, Sayı: 21511.

5. *Müfredat programına göre İtikat, İbadet ve ahlakla ilgili dini konularda bilgiler vermek;*
6. *Başkanlıkça ders kitabı olarak kabul veya tavsiye edilen kitapları okutmak;*
7. *Kursta disiplini sağlayarak öğrencileri bilgili, ahlâklı ve büyüklerine karşı saygılı olarak yetiştirmek;*
8. *Kılık-kıyafet ve davranışları ile öğrencilere ve çevreye örnek olmak;*
9. *Kursun temiz ve düzenli tutulmasını sağlamak;*
10. *Gerektiğinde Müftülük Değerlendirme ve Sınav Kurulu'nda görev almak;*
11. *Günlük çalışma programına göre kursta bulunmak;(Müftü veya Kur'an Kursu Müdürü gerekli gördüğü takdirde kurs öğreticisinin, ders saatleri dışında da kursta bulunmasını isteyebilir.)*
12. *Ramazan ayı ile dini gün ve gecelerde müftülükçe verilecek dini hizmetleri yapmak;*
13. *Müftülükçe düzenlenecek irşad çalışmalarına katılmak;*
14. *Çağrıldığı kurs, seminer ve toplantılara katılmak;*
15. *Görevlendirildiğinde Kur'an Kursu yıl sonu sınav komisyonlarında bulunmak; (sınavlarda komisyon üyesi olarak görevlendirilmeyen öğreticiler kendi öğrencilerinin sınavına arzu ettikleri takdirde müşahit olarak girebilirler.)*
16. *Pansiyonu bulunan kurslarda öğrencilerin iaşe ve ibate işlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesinde yardımcı olmak;*
17. *Pansiyonun düzen ve disiplinini sağlamakta, pansiyoner öğrencilerin ders mütalâa ve müzakerelerine ait düzenlemelerde amirlerince verilecek görevleri yapmak;*
18. *Kur'an Kursu Müdürüne veya yöneticisine görevlerinde yardımcı olmak;*
19. *Görev alanı ile ilgili konularda amirlerince verilen diğer işleri yapmak.*

Yukarıda sıralanan görevler incelendiğinde 6 ve 8. maddelerde yer alan görevler hariç diğerlerinin 1980 tarihli yönetmelikte de yer aldığını söyleyebiliriz. Bu

yönergede Kur'an Kursu öğreticilerinin görevleri açısından önceki dönemden farklı olarak ders kitapları ve öğreticilerin kılık kıyafetlerine değinilmiştir.

01 Mart 1993 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav, Atama ve Nakil Yönetmeliği"nin[128] 51. maddesi ile 1978 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği"[129] yürürlükten kaldırılmıştır. 1. maddede amacı "*Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatında ilk defa Devlet memuru olarak atanacaklar ile halen görevli olup görevini veya görev yerini değiştirmek isteyenlerden yapılacak sınavlara gireceklerin niteliklerini belirlemek; sınav konularını, sınav kurullarının kuruluş ve çalışma usullerini, stajyer olarak atananların yetiştirilmelerini, sınav ve nakillerle ilgili diğer usul ve esasları düzenlemektir.*" şeklinde ifade edilen 1993 tarihli yönetmeliğin 11. maddesinin "d" fıkrasında Kur'an Kursu öğreticisi olarak atanacakların önceki dönemde olduğu gibi en az İmam Hatip Lisesi mezunu olmaları istenmiştir.

Söz konusu yönetmeliğin sınav şekillerini düzenleyen 16. maddesinde yazılı sınavı kazananların sözlü ve uygulamalı sınav ile mülakata alınacakları belirtilmiştir. 1978 yılında yayımlanan yönetmelikle karşılaştırıldığında yazılı, sözlü sınavın sıralamasının değiştiği görülmektedir. 1977-1993 yılları arasında sözlü sınavda başarılı olanlar yazılı sınava katılma hakkı kazanmışken, 1993 yılından itibaren yazılı sınavda başarılı olanlar sözlü sınava katılabilme hakkı kazanmışlardır. Yine 1993 tarihli yönetmeliğin 17. maddesi ile önceki yıllardaki sınav konularına Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi, Temel Yurttaşlık Bilgisi, Türkiye Coğrafyası, Türk Kültür ve Medeniyetleri, Türkçe-Kompozisyon ve Matematik konuları da ilave edilmiştir. Böylece Kur'an Kursu öğreticisi olarak atanabilmek için meslek derslerinin yanında kültür dersleri konularında da belli düzeyde bilgi sahibi olunması istenmiştir. Bunun yanında önceki yıllarda olduğu gibi Kur'an-ı Kerim, Akaid, Fıkıh (ibadet konuları), Siyer ve Ahlak, Hitabet alanları ile atanacağı kadronun gerektirdiği bilgi ve beceri konularından da sorumlu tutulmuşlardır. Kur'an Kursu öğreticiliği için yapılan sınavlarda bu dönem ilk defa hitabet konusuna yer verilmiş olması diğer

[128] *Resmi Gazete*, 01 Mart 1993, Sayı: 21511.
[129] *Resmi Gazete*, 11 Ekim 1978, Sayı: 16431.

görevleri ile de ilişkili olmakla birlikte özellikle "*Ramazan ayı ile dini gün ve gecelerde müftülükçe verilecek dini hizmetleri yapmak. Müftülükçe düzenlenecek irşad çalışmalarına katılmak.*" görevleri ile beraber düşünüldüğünde anlamlıdır.

17 Ekim 1971 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği" 16 Kasım 1990 tarihinde güncellenerek yürürlüğe girmiştir.[130] Ancak 1990 tarihli bu yönetmelikte kursların açılış, kayıt, yönetim, denetim, eğitim, öğretim gibi işleyişi ile ilgili konular bulunmakla birlikte Kur'an Kursu öğreticilerinin yeterlikleri ile ilgili bir hüküm yer almamıştır. 16.08.1997 tarih ve 4306 sayılı kanunla ilköğretimin kesintisiz sekiz yıla çıkarılmasından sonra "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği"nin bazı maddeleri anılan kanun doğrultusunda değiştirilerek 20.08.1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[131]

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.
2. Kur'an-ı Kerim'den bazı bölümleri ezbere okur.
3. İtikat konularında bilgi sahibidir.
4. İbadet konularında bilgi sahibidir.
5. Siyer konularında bilgi sahibidir.
6. Ahlak konularında bilgi sahibidir.
7. Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi konularında bilgi sahibidir.
8. Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir.
9. Matematik konularında bilgi sahibidir.
10. Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir.
11. Türk Kültür ve Medeniyetleri konularında bilgi sahibidir.
12. Türkçe-Kompozisyon yazma becerisine sahiptir.
13. Kurs ile ilgili resmi iş ve işlemlerin yürütülmesi konusunda bilgi sahibidir.
14. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okutur ve ezberletir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)

---

[130] *Resmi Gazete*, 16 Kasım 1990, Sayı:20697.
[131] *Resmi Gazete*, 20 Ağustos 1997, Sayı:23086.

15. Sure ve duaları öğretir ve anlamlarını okutur. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
16. Tecvit ve tashih-i huruf kurallarını öğretir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
17. İman, ibadet ve ahlak esaslarını öğretir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
18. Önemli gün ve gecelerde program düzenler. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
19. Öğrencilere rehberlik ederek olumlu davranışlar geliştirmelerini sağlar. (Eğitme Öğretme Yeterliği)

2.6 2005 - 2010 Yılları Arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri

2005 yılında İlahiyat Fakülteleri öğretim üyeleri ve DİB çalışanlarından oluşturulan komisyon tarafından belirlenen din görevlilerinin yeterlikleri temel ve özel yeterlikler olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır. İmam-hatip ve müezzin-kayyımların yeterlikleri bölümünde yer verilen temel yeterlikler (alan yeterlikleri, genel kültür yeterlikleri ve eğitme öğretme yeterlikleri) bütün din görevlilerinde bulunması gereken yeterlikler olduğundan Kur'an Kursu öğreticileri için de geçerlidir. Ancak tekrar olmaması için bu bölümde söz konusu temel yeterliklere yer verilmemiş, sadece Kur'an Kursu öğreticilerinin özel yeterliklerine yer verilmiştir. Bunlar:

B. ÖZEL YETERLİKLER

b. Kur'an Kursu öğreticisi Yeterlikleri

1. İman, ibadet ve ahlak esaslarını açıklar.
2. Yüzünden ve ezbere Kur'an öğretim tekniklerini bilir ve uygular.
3. Belli başlı tecvid kurallarını örnekleriyle açıklar ve uygular.
4. Kur'an okumada öğrencinin yaptığı yanlışlıkları tespit eder.
5. Bazı sure (Yasin, Mülk, Hucurat, Fetih, Rahman, Nebe sureleriyle Duha suresinden Nas suresine kadar) ve duaları ezbere okur.
6. Öğrencilerin psikolojik, sosyal, dinî ve ahlakî gelişim özelliklerini tanır.
7. Konuya uygun öğretim, yöntem ve tekniklerini seçer ve uygular.
8. Öğretim programına uygun araç-gereç ve materyalleri hazırlar.

9. Öğretim amaçlarına uygun ölçme ve değerlendirme araçlarını belirler.
10. Günlük, ünite ve yıllık ders planları yapar.
11. Öğrencileri derse güdüler.
12. Öğrencilerin bağımsız düşünme becerilerini geliştirir.
13. Öğrencileri bir sonraki derse hazırlar.
14. Öğrencilere rehberlik yaparak olumlu davranmaya yönlendirir.[132]

Kur'an Kursu öğreticilerinde bulunması istenen özel yeterlikler önceki bölümde sıralanan temel yeterliklerle beraber değerlendirildiğinde önceki yıllara göre oldukça geniş kapsamlı bir yeterlikler listesi karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde ilk defa meal kullanma, tefsir, hadis ve fıkıhla ilgili temel kavram ve kaynakları bilme, belli konularla ilgili hadis bilme, ayet ve hadisleri yorumlama, Arapça ve Osmanlıca bilme gibi alan yeterliklerinin yanında genel kültür konularında bilgi sahibi olma, yöntem, teknik, ölçme, değerlendirme gibi eğitim formasyonu gerektiren konularda daha geniş kapsamlı bilgi sahibi olma, proje üretme ve uygulama, bilgisayar ve interneti etkili kullanma gibi birçok yeni nitelik Kur'an Kursu öğreticilerinin yeterlikleri arasında sayılmıştır.

[132] DİB, *Temel ve Özel Yeterlikler,* s.20.

3. VAİZLERİN YETERLİKLERİ

03 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanunun 5. maddesinde yer alan "*Türkiye Cumhuriyeti memaliki dahilinde bilcümle cevami ve mesacidi şerifenin ve tekaya ve zevayanın idaresine, İmam, hatip, Vaiz, şeyh, Müezzin ve Kayyımların ve sair müstahdeminin tayin ve azillerine Diyanet İşleri Reisi memurdur.*" ifadesi ile vaizlerin tayin ve nakilleri Diyanet İşleri Başkanlığına devredilmiş ve bu tarihten itibaren hazırlanan bütçe kanunlarında, teşkilat yasalarında vaizlere yer verilmiştir. 1924 tarihinden itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan vaizler farklı unvanlarla anılmıştır. Bunlar;

a. **İstanbul cuma ve kürsü vaizleri**: Osmanlı döneminde cemaati kalabalık büyük selâtin camilerinde cuma günleri halka vaaz ve nasihat etmek üzere "Kürsü Şeyhi" veya "Cuma Vaizi" denilen vaizler tayin edilirdi. İlk defa kim tarafından ve hangi tarihte ihdas edildiği hakkında kesin bilgi bulunmayan Cuma Vaizleri padişah tarafından ulema arasından seçilerek selâtin camilerine atanan ve vaizler sınıfına dahil olan görevlilerdi.[133] Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluşu ile birlikte aynı görevi yapmaya devam eden Cuma ve Kürsü Vaizlerine bütçe kanunlarında 1928 yılından itibaren yer verilmiştir. 1928 yılı bütçe kanununa ekli Diyanet İşleri Reisliği kadro cetvelinde 33, 1929-1930 yıllarında da 30 adet Kürsü ve Cuma Vaizi yer almıştır.[134] 1931-1950 yılları arasında Evkaf Umum Müdürlüğü bünyesinde görev yapan Cuma ve Kürsü Vaizleri 1966 yılına kadar Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilat yapısı içerisinde yer almışlardır.[135]

b. **Gezici Vaizler**: 1950 tarih ve 5634 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 2800 sayılı kanunda bazı değişiklikler yapılmasına dair olan 3665 sayılı kanuna ek Kanun"unla ilk defa 24 adet Gezici Vaiz

---

[133] İrfan BAŞKURT, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kürsü Şeyhliği", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı:27, s.118-120.
[134] AYTÜRK, ÇELİK, ŞAHİNARSLAN, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, s.46-47.
[135] Ahmet ÇEKİN, "Diyanet İşleri Başkanlığı Döneminde Vaizlik", *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*, Ankara 2011, Cilt:2, s.198.

kadrosu ihdas edilmiştir.[136] 1965 yılına kadar görev yapan Gezici Vaizlerin mali haklarına, denetleme usullerine yetki ve sorumluluklarına 1961'de yayımlanan "Gezici Vaizlerin Vazife ve Selahiyetleri Hakkındaki Talimatname"de yer verilmiştir.[137]

c. **Başkanlık Vaizleri**: İlk defa 1978 yılında 10 adet olarak ihdas edilen Başkanlık Vaizliği kadroları daha çok üst kademede görev yapanların görev değişikliklerinde geçici olarak kullanılmış ve çoğu zaman boş kalmıştır. Kadro sayısı 2010 yılında 15'e, 2011 yılında ise 55'e çıkarılmıştır.[138]

d. **Cezaevi Vaizleri**: Ceza ve İnfaz Kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülere din eğitimi ve irşad hizmetleri sunmak üzere görev yapan vaizlerdir. Diyanet İşleri Başkanlığının vaizleri cezaevlerinde resmi olarak görevlendirmesi 1974 yılında başlamıştır. 14.09.1983 tarih ve 7114 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 214 adet cezaevi vaizi kadrosu ihdas edilmiştir. 17 Eylül 2011 tarih ve 653 sayılı Kanun Hükmünde Kararname[139] ile mevcut Cezaevi Vaizlerine ilave 500 adet daha kadro verilmiştir.[140]

Cumhuriyet döneminde vaaz ve irşat faaliyetleri Cuma Vaizi, Kürsü Vaizi, Gezici Vaiz, Başkanlık Vaizi, Cezaevi Vaizi ve vaiz gibi farklı isim ve unvanlarda görev yapan vaizler tarafından yürütülmüş olsa da hazırlanan mevzuatta bu kadrolara atanabilmek için farklı sınavlar yapılmamıştır. Bu sebeple isim ve unvan farklılıklarına değinilmeden Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili hazırlanan mevzuattan hareketle altı bölüm halinde vaizlerin yeterlikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

---

[136] AYTÜRK, ÇELİK, ŞAHİNARSLAN, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, s.41; DİB, *Kuruluşundan Günümüze DİB(1924-1997)*, s.479.
[137] ÇEKİN, "Diyanet İşleri Başkanlığı Döneminde Vaizlik", s.198-199.
[138] ÇEKİN, "Diyanet İşleri Başkanlığı Döneminde Vaizlik", s.200.
[139] *Resmi Gazete*, 17 Eylül 2011, Sayı: 28057, Karar Sayısı: KHK/653.
[140] ÇEKİN, "Diyanet İşleri Başkanlığı Döneminde Vaizlik", s.201; Harun IŞIK, Abdullah DEMİR, *Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi*, Ankara 2012, s.27-40.

3.1 1928-1935 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri

Diyanet İşleri Reisliğinin kuruluş kanunu olan 429 sayılı kanunda teşkilat yapısı ve kadroları yer almamıştır. 1924-1926 yılları bütçe kanunlarında kadro dereceleri ve sayıları belirtilmeksizin taşra teşkilatında müftiler, müfti müsevvidleri, müstahdemin-i ilmiye, vaizler, dersiamlar ve müftilikler müstahdemini kadroları maaş yekunu "Umur-u Hayriye Maaşı" başlığı altında yer almıştır.[141] 1927 yılı bütçe kanununa ekli Diyanet İşleri Reisliği kadro cetvelinde merkez ve taşra teşkilatının kadro yapısı; unvan, adet ve maaş olarak ilk defa gösterilmiştir.[142] Buna göre 1927 yılında 460 adet vaiz bütçe kanununa ekli cetvelde yer almıştır. 1928 ile 1939 yılları arasında ise resmi olarak görev yapan vaizlerin sayısı 194 ile 459 arasında değişmektedir. 1928 yılında 33, 1929-1930 yıllarında da 30 tane Kürsü ve Cuma Vaizi de Bütçe Kanunlarına ekli kadro cetvelinde yer almıştır.[143] 1928 ve 1935 tarihli Cami Hademesi Nizamnamelerinde vaizlik aynen imam ve hatiplik gibi cami hizmetlerinden sayılmış olup 15 Aralık 1927 tarih ve 846 sayılı Şûrâyı Devlet (Danıştay) kararı ile diğer cami görevlileri gibi vaizlerin de maaşları bütçeden karşılanmakla birlikte memur sayılmamaları kararlaştırılmıştır.[144]

Diyanet İşleri Reisliğinin kuruluşundan 1928 yılına kadar vaizlerle ilgili herhangi bir yasal düzenleme yapılmamıştır. 12 Ağustos 1928 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile yürürlüğe giren 6995 numaralı "Cami Hademesi Nizamnamesi" vaizlerle ilgili hazırlanan ilk nizamname olmuştur. Üç bölüm ve 41 maddeden oluşan bu nizamnamenin 1. maddesinde cami hizmetleri ilmi ve bedeni hizmetler olarak ikiye ayrılmış ve vaizlik ilmi hizmetlerden sayılmıştır. 2. Maddede ilmi ve bedeni hizmetleri ifa edenlerin seçim, tayin ve nakillerinin bu nizamnameye göre yapılacağı belirtilmiştir.

Söz konusu nizamnamenin 8. maddesinde vaizlerde bulunması istenilen genel nitelikler, Türk vatandaşı olmak, sağlıklı olmak, kanuni suçları olmamak ve

---

[141] AYTÜRK, ÇELİK, ŞAHİNARSLAN, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, s.37.
[142] BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.38.
[143] AYTÜRK, ÇELİK, ŞAHİNARSLAN, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, s.46-47.
[144] ONAY, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı", s.52.

askerliğini yapmış veya tecilli olmak şeklinde sıralanmıştır. 9. maddede ise "*İlmi hizmetlerden vaizlik darülfünun ilahiyat fakültesinden mezun olanlara mahsustur. Bunlardan olmadığı veya olup da kabul etmedikleri takdirde aşağıdaki maddelerde yazıldığı veçhile müsabaka imtihanıyla hariçten talip kabul ve tayin olunur.*" hükmü yer almıştır. Bu madde ile 1928 yılında vaizlik için tahsil şartı getirilmiş ve vaizliğin Darülfünun İlahiyat Fakültesinden mezun olanlara mahsus olduğu belirtilmiştir. Şayet bunlardan istekli çıkmazsa aşağıda belirtilen sınavla vaiz atanması hükmü yer almıştır. O dönemde kapatılan Süleymaniye ve Sahn Medreseleri ile Darülfünun İlahiyat Fakültesi arasında "*İlahiyat programı medreselerin yüksek kısımlarıyla kıyaslandığında ilahiyat uzmanı yetiştirmek bakımından daha zayıftır. Akaid gibi dersler olmadığı gibi program din ve tasavvuf tarihine doğru kaydırılmıştır. İhtisaslaşmada önemli bir basamak olarak 1914'te kurulan Süleymaniye Medresesi'nin Medrese-i Mütehassisin yeni lisans üstü kısmı ise İlahiyat Fakültesi programında yer almamaktadır.*"[145] şeklinde karşılaştırmalar yapılmasına rağmen vaizliğin Darülfünun İlahiyat Fakültesinden mezun olanlara mahsus olduğunun belirtilmesi medreseleri kapatıp İlahiyat Fakültesini açan iradenin bu okulu ve mezunlarını önemsediğini göstermektedir.

Söz konusu nizamnamenin 20. maddesinde vaizlerde aranan şartlar şu şekilde ifade edilmiştir: "*Vaizlik imtihanında taliplere bir ayet-i kerime ile bir hadis-i şerif tahriren tercüme ve izah ettirilir. Tefsir ve hadis ile siyer ve tarihe dair en az üç sual sorulur. Bundan sonra tercüme ettirilen ayet-i kerimenin veya hadis-i şerifin mevzuuna müteallik birde mev'ize irad ettirilip ifade ve takdirdeki kudret tercihe sebep edilir.*" 1928 tarihli nizamnamenin 20. maddesinden hareketle bu dönem için vaizlerin yeterliklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
2. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
3. Tefsir konularında bilgi sahibidir.

---

[145] Ali ARSLAN, "İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesinin İkinci Defa Kuruluşu: Medreselerin Yüksek Kısmından Darülfünun İlahiyat Fakültesine Geçiş" *Darülfünun İlahiyat Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul 2010, s.102.

4. Hadis konularında bilgi sahibidir.
5. Siyer konularında bilgi sahibidir.
6. Tarih konularında bilgi sahibidir.
7. Vaazı etkili biçimde sunar.

3.2 1935-1950 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri

08 Haziran 1931 tarihinde kabul edilen 1827 sayılı "Evkaf Umum Müdürlüğünün 1931 Senesi Bütçe Kanunu"nun[146] 6. maddesinde yer alan "*Türkiye Cumhuriyeti dahilindeki cami ve mescitlerin idaresi ve bunların hademesi Evkaf Umum Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Bu Hademenin tayin ve azilleri 12 Ağustos 1928 tarihli Cami Hademesi Nizamnamesine tevfikan Evkaf Umum Müdürlüğü'nce icra ve tasdik olunur.*" hükmü gereği 26 adet Cuma ve Kürsü Vaizinin tayin, nakil, maaş gibi işleri Evkaf Umum Müdürlüğüne devredilmiş ve bu uygulama 23 Mart 1950 tarihine kadar 19 yıl devam etmiştir.[147] Vaizlik 1935 yılında hazırlanan 2800 sayılı "Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun"un 1'inci maddesi[148] ile Diyanet'in taşra teşkilatı olan müftülük kadroları arasında sayılmış ve 1935 yılı bütçe kanununa ekli Diyanet İşleri Reisliği kadro cetvelinde toplam 211 adet maaşlı vaiz kadrosuna yer verilmiştir.

Bu dönemde göreve yeni başlayacak vaizler için yapılacak imtihanın şekli ve konuları, 22 Nisan 1935 tarih ve 2/2392 nolu "Cami Hademesi Nizamnamesi"[149] ile belirlenmiştir. Altı bölüm ve 45 maddeden oluşan bu nizamnamenin 1. Maddesinde; "*Cami ve mescitlerde hizmet görecek İmam, hatib, Müezzin, kayyum, vaiz gibi hademenin seçilmesi ve bunların hizmete alınması ve hizmetten çıkarılması ve yerlerinin değiştirilmesi bu nizamname hükümlerine göre yapılır*." hükmü yer

---

[146] *Resmi Gazete*, 13 Haziran 1931, Sayı: 1821 , Kanun No: 1827.
[147] YÜCEL, "İmam (Cumhuriyet Döneminde İmamlık)", s.187; AYTÜRK, ÇELİK, ŞAHİNARSLAN, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987),* s.39-40; DİB, *Kuruluşundan Günümüze DİB (1924-1997),* s.24.
[148] 2800 saylı kanunun 1. Maddesi "Diyanet İşleri Reisliği teşkilâtı, bir reisin idaresi altında Merkezde: Müşavere heyeti, Zatişleri Müdürlüğü, Yazı İşleri Müdürlüğü ve Mıishaflar tetkik heyetinden; Taşrada: Müftü, müsevvid, Vaiz ve dersiamlardan mürekkebdir."
[149] *Resmi Gazete*, 01 Mayıs 1935, Sayı: 2991, Kararname No: 2/2392.

almıştır. Mezkur nizamnamenin 15. maddesinde vaizler için yapılacak imtihana "*Vaizlik imtihanında bir ayet ve bir hadis gösterilip Türkçeye çevirtilir. Sonra tefsir, hadis, siyer ve tarihe yurt bilgisine dair en az üçer sorgu sorulur ve en son Türkçeye çevirtilen ayet ve hadis üzerine bir meviza yaptırılır. İstekliler arasında eski Darülfünun İlahiyat Fakültesinden çıkmış olan varsa cihet buna imtihansız verilir bunlar birden çok ise aralarında imtihan yapılır.*" şeklinde yer verilmiştir. 1928 yılında yayımlanan nizamnamede vaizlik için yapılacak imtihanın konuları ve şekli aynen bu nizamnamede de yer almış tek fark bu dönemde yurt bilgisinden de üç soru sorulması olmuştur. Yine bir önceki dönemde olduğu gibi Darülfünun İlahiyat Fakültesi mezunlarının imtihansız vaiz olarak atanması, şayet bunlardan birden fazla talip olursa aralarında imtihan yapılması hükmü yer almıştır. Dolayısıyla bu dönemde vaizlik için istenilen tahsil şartı ve bu şartta istekli olmazsa yapılacak imtihan konuları 1928-1935 dönemi ile aynı olmuştur.

Bu dönemde hazırlanan 11 Kasım 1937 tarih ve 2/7647 sayılı "Diyanet İşleri Reisliği Teşkilâtının Vazifelerini Gösterir Nizamname"nin[150] 11. maddesinde vaizlerin vazifeleri "*Riyasetten alacakları talimat ve mevzular dahilinde itikadlar ve ibadetler hakkında halka vaazlarda bulunup her ay sonunda yaptıkları vaazların mevzularını ve hulâsalarını gösterir bir cetvel yaparak müftülük vasıtası ile reislik makamına gönderirler.*" şeklinde belirtilmiştir. 1935 ve 1937 tarihli nizamnamelerin ilgili maddelerinden hareketle bu dönem için vaizlerde aranan yeterlikleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
2. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
3. Tefsir konularında bilgi sahibidir.
4. Hadis konularında bilgi sahibidir.
5. Siyer konularında bilgi sahibidir.
6. Tarih konularında bilgi sahibidir.

---

[150] *Resmi Gazete*, 16 Kasım 1937, Sayı: 3760, Kararname No: 2/7647.

7. Yurt bilgisi konularında bilgi sahibidir.
8. Vaazı etkili biçimde sunar.

3.3 1950-1965 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri

23 Mart 1950 tarih ve 5634 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki 2800 Sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair Olan 3665 Sayılı Kanuna Ek Kanun" ile teşkilatın adı "Diyanet İşleri Başkanlığı" şeklinde değiştirilmiş, merkez ve taşra kadroları yeniden tespit edilmiştir. Söz konusu kanunla 24 adet Gezici Vaiz kadrosu ihdas edilmiştir.

5634 sayılı kanunun 6. maddesi gereği 1952 tarih ve 3/14892 numaralı "Hayrat Hademesi Tüzüğü" [151] hazırlanmıştır. Dokuz bölüm ve 39 maddeden oluşan bu tüzüğün 37. maddesi ile 22.04.1935 tarih ve 2/2392 sayılı "Cami Hademesi Nizamnamesi" ile ek ve tadilleri yürürlükten kaldırılmıştır. 1952 tarihli tüzüğün 12. maddesinde vaiz olarak atanmak için yapılacak sınavla ilgili "*Vaizlik imtihanında: Bir âyet ve bir hadîs gösterilip Türkçeye çevriltilir. Sonra tefsir, hadîs, itikat ve ibadet, İslâm tarihi, yurtbilgisine ve coğrafyaya dair en az ikişer soru sorulur ve Türkçeye çevirtilen âyet ve hadîs üzerine bir mevize verdirilir, istekliler arasında dersiamlar, Süleymaniye ve Sahn ve ilahiyat Medresesinden mezun bulunanlar varsa, vaizlik ciheti bunlara imtihansız verilir.*" ifadelerine yer verilmiştir. Bu maddede dikkat çeken en önemli husus, 1928 yılından bu tarafa Darülfünun İlahiyat Fakültesi mezunlarının imtihansız vaiz olarak atanacağı belirtilirken bu dönemde Dersiamlar, Süleymaniye ve Sahn Medresesi mezunlarının da imtihansız atanacaklar arasında zikredilmesidir. Yapılan bu değişikliğin en önemli nedeni medreseler ve Darülfünun İlahiyat Fakültesinin kapatılmasından dolayı vaiz olarak atanacak yetişmiş eleman bulunamamasıdır. Yapılacak imtihanın şekli önceki dönemlerle aynı olmakla beraber imtihan konularında bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu dönem yapılacak imtihanlara ilk defa itikat, ibadet ve coğrafya konuları dahil edilmiş, önceki yıllarda yer alan tarih konusu kaldırılmış, siyer konusu ise İslam Tarihi

[151] *Resmi Gazete*, 12 Mayıs 1952, Sayı: 8107, Karar No: 3/14892.

şeklinde değiştirilmiştir. 1952 tarihli tüzüğün 12. maddesinden hareketle bu dönem vaizlerde aranan yeterlikleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
2. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
3. Tefsir konularında bilgi sahibidir.
4. Hadis konularında bilgi sahibidir.
5. İtikat konularında bilgi sahibidir.
6. İbadet konularında bilgi sahibidir.
7. İslam tarihi konularında bilgi sahibidir.
8. Yurt bilgisi konularında bilgi sahibidir.
9. Coğrafya konularında bilgi sahibidir.
10. Vaazı etkili biçimde sunar.

3.4 1965-1978 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri

1961 Anayasasının[152] 154. maddesinde yer alan "*Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.*" ifadesine istinaden hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkındaki 633 sayılı kanun, 22.06.1965 tarihinde kabul edilerek, 15.08.1965 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere 02.07.1965 tarihinde yayımlanmıştır. Mezkur kanunun 17. maddesinde vaizlerin görevleri; "*Vaizler camilerde ve toplu ibadet yapılan yerlerde vaaz etmek suretiyle ödev görürler.*" şeklinde tarif edilmiştir. 22. maddesinin "e" fıkrasında vaizlerin "*Müftü ve Vaizlerin dinî eğitim veren yüksek öğrenim müesseselerini bitirmiş olmaları (Müftülük ve Vaizliklere bu niteliklerde istekli çıkmadığı takdirde İmam - hatip okullarının ikinci devresini bitirenler atanabilirler)*" istenmiştir. Böylece vaizlerin atanabilmeleri için 1928 yılından bu tarafa aranan tahsil şartı bu kanunda da tekrar edilmiştir.

---

[152] *Resmi Gazete*, 31 Mayıs 1961, Sayı: 10810.

633 sayılı kanunun 17, 22 ve 34. maddelerine dayanılarak hazırlanan 17 Aralık 1969 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Va'z ve Va'z Edecekler Yönetmeliği"nin[153] amacı 1. Maddede; "*Camilerde ve toplu ibadet yapılan yerlerde va'z edecekler ile ibadethaneler dışında din konusunda toplumu aydınlatmak gayesiyle, Başkanlık adına yapılacak dini konuşmalar, Vaizlerin ve bu maksatla görevlendirileceklerin nitelikleri, görevleri, yetkileri, seçme ve imtihan usulleri ile disiplin cezaları bu yönetmelik hükümlerine göre yürütülür.*" şeklinde ifade edilmiştir. 11 bölüm ve 45 maddeden oluşan yönetmelikte vaazın hazırlanışı ve gayesi, vaizlerin görev ve yetkileri, çalışma tarzları, seçme ve imtihan usulleri, vaizlerde aranan nitelikler, vaaz etme yetkisi olanlar ve cezalara yer verilmiştir.

Vaizlerin görevleri 633 sayılı kanunun 17. maddesinde "*Vaizler camilerde ve toplu ibadet yapılan yerlerde vaaz etmek suretiyle ödev görürler.*" şeklinde bir cümle ile ifade edildikten sonra ilk defa 1969 tarihli yönetmeliğin 6. maddesinde detaylı bir şekilde yer almıştır. Bu görevler şu şekildedir:

a. *Cami, mecsit ve toplu ibâdet yapılan yerlerde va'z etmek,*
b. *Müftülüğün tensibi ile gerektiğinde hapishanelerde, hastanelerde, fabrikalarda ve benzeri yerlerde va'z etmek,*
c. *Kur'an-ı Kerim kursları ile mesleki tekâmül kurslarında ders vermek,*
d. *Yevmiye ve yolluğu temin edildiğinde müftülükçe tespit edilen kasaba ve köy camilerinde va'z etmek,*
e. *Müftülük komisyonlarında üye olmak,*
f. *Gerektiğinde müftülükçe hazırlanacak vaaz ve hutbe çalışmalarında görev almak,*
g. *Başkanlıkça açılacak kurs ve seminerlere katılmak,*
h. *Bu maddede sayılan görevleri ile ilgili ilmî çalışma ve araştırmalar yapmaktır.*

[153] *Resmi Gazete*, 17 Aralık 1969, Sayı: 13376.

Aynı yönetmeliğin 13. maddesinde vaizlerde aranan genel nitelikler Türk vatandaşı olmak, 18 yaşını tamamlamış olmak, kamu haklarından mahrum olmamak, sağlıklı olmak, askerliğini yapmış (veya tecilli) olmak, hapis cezası almamış olmak şeklinde sıralanmıştır. Özel nitelikte ise "*Dini eğitim yapan yüksek öğrenim müesseselerinden birini bitirmiş olmak. (Bu nitelikte istekli çıkmadığı takdirde, İmam Hatip Okulu 2.devresini bitirmiş olmak.)*" hükmü yer almıştır. 20. maddede 13. maddede belirtilen nitelikleri taşıyan istekli çıkmadığı takdirde İmam Hatip Okulu 2. devresini bitirmiş olanlar için yapılacak sınava yer verilmiştir. Buna göre; "*İmam Hatip Okulu 2. devre mezunlarından vaizliğe atanmak isteyenler, önce ibare ve takrirden imtihana tabi tutulurlar. Bunları kazananlar, tefsir, hadis, fıkıh, ahlâk ve kelâm konularından yazılı imtihana alınırlar.*" Önceki dönemlerden farklı olarak bu dönemde ibare ve takrirden yapılacak imtihan temel kabul edilmiş ve bunda başarılı olamayanlar yazılı sınava katılamamıştır. Yine bu dönem ilk defa imtihanda ahlak ve kelam konularına yer verilmiş, İslâm Tarihi, Yurt Bilgisi ve Coğrafya ise imtihan konuları arasından çıkarılmıştır.

1969 tarihli yönetmelikte yer alan vaizlerin atanabilmeleri için sahip olmaları gereken niteliklerden hareketle vaizlerin özel yeterliklerini, yine aynı yönetmelikte yer alan vaizlerin görevlerinden hareketle de vaizlerin eğitme öğretme yeterliklerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

1. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
2. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
3. Tefsir konularında bilgi sahibidir.
4. Hadis konularında bilgi sahibidir.
5. İtikat konularında bilgi sahibidir.
6. İbadet konularında bilgi sahibidir.
7. Ahlak konularında bilgi sahibidir.
8. Cezaevi, hastane, fabrika vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.
9. Vaazı etkili biçimde sunar. (Eğitme Öğretme Yeterliği)

10. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
11. Vaaz ve hutbe materyali hazırlar ve geliştirir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
12. Mesleği ile ilgili çalışma ve araştırmalar yapar. (Eğitme Öğretme Yeterliği)

3.5 1978-2005 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri

Vaizlerin görevleri, nitelikleri, atama, tayin, terfi, izin ve ceza gibi özlük ve sosyal haklarını düzenleyen 17 Aralık 1969 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Va'z ve Va'z Edecekler Yönetmeliği", 11 Ekim 1978 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı İller ve Yurtdışı Kuruluşları Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği"nin[154] 41. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Aynı tarihte yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği"nde[155] ilk defa memuriyete alınacak vaizler için yapılacak sınav ve sınav konularına yer verilmiştir.

1978 tarihli özel sınav yönetmeliğinin 9. maddesinde vaizlerin 1928 yılından bu tarafa olduğu gibi dini yüksek öğrenim görmüş olmaları istenmiştir. Ancak önceki dönemlerde bu nitelikte istekli çıkmazsa İmam Hatip Okulu ikinci devre veya medrese mezunlarının yapılacak sınavla vaiz atanabileceği belirtilirken bu dönemden itibaren sadece dini yüksek öğrenim mezunu olanlar vaiz olarak atanmışlardır. Aynı yönetmeliğin 15. maddesinde vaiz atanacakların "*Kur'ân-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Akâid, Fıkıh, Arapça, Dinî ve Mesleki genel kültür*" konularından sınava tabi tutulacağı belirtilmiş, Kur'ân-ı Kerim, Arapça, Dinî ve Mesleki Genel Kültür konularından sözlü, bunda başarılı olanların diğer konularda yazılı sınava gireceği hükmü yer almıştır. Yine 1965-1978 döneminde olduğu gibi sınav sözlü ve yazılı şeklinde yapılmış ve sözlü sınavda başarılı olanlar yazılı sınava katılabilmiştir. Bu dönem ilk defa vaizlik sınavında Kur'ân-ı Kerim (mahreç, tecvit, eda ve seda) konusuna yer verilmiştir. Yine ilk defa Dinî ve Mesleki Genel Kültür konusunda sınav yapılmıştır. Önceki dönemlerde sınava girenlere sadece ayet ve hadis tercüme ettirilirken bu dönem Arapça konusuna yer verilmiştir.

---

[154] *Resmi Gazete*, 11 Ekim 1978, Sayı: 16431.
[155] *Resmi Gazete*, 11 Ekim 1978, Sayı: 16431.

01 Mart 1993 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav, Atama ve Nakil Yönetmeliği"nin[156] 51. maddesi ile 1978 tarihli "Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Sınav Yönetmeliği" [157] yürürlükten kaldırılmıştır. 1993 tarihli yönetmeliğin amacı; "*Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatında ilk defa Devlet memuru olarak atanacaklar ile halen görevli olup görevini veya görev yerini değiştirmek isteyenlerden yapılacak sınavlara gireceklerin niteliklerini belirlemek; sınav konularını, sınav kurullarının kuruluş ve çalışma usullerini, stajyer olarak atananların yetiştirilmelerini, sınav ve nakillerle ilgili diğer usul ve esasları düzenlemektir.*" şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu yönetmeliğin 11. maddesinde vaiz atanabilmek için önceki yıllardaki gibi en az dört yıllık dini yüksek öğrenim mezunu olmak şartı aranmıştır. Bu yönetmeliğin 16. maddesinde yapılacak sınav şekli değiştirilerek önce yazılı sınav yapılacağı, bunda başarılı olanların sözlü sınava girebileceği belirtilmiştir. Böylece 1969 yılından bu tarafa uygulanan sözlü sınav ve yazılı sınav sıralaması yazılı sınav ve sözlü sınav şeklinde değiştirilmiştir. 17. maddede sınav konuları; "*Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi, Temel Yurttaşlık Bilgisi, Türkiye Coğrafyası, Türk Kültür ve Medeniyetleri, Türkçe Kompozisyon, Matematik, Kur'an-ı Kerim, Arapça, Tefsir, Hadis, Kelam, Fıkıh, Dini ve Mesleki Kültür*" şeklinde sıralanmıştır. Bunlardan Kur'an-ı Kerim, Arapça, Dini ve Mesleki Kültür konularından sözlü, diğerlerinden yazılı sınav yapılacağı ifade edilmiştir. Böylece 1993 yılı itibariyle vaizlik sınavında meslek derslerinin yanında kültür derslerine yer verilmiş, ilk defa Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi, Türk Kültür ve Medeniyetleri, Türkçe Kompozisyon ve Matematik konularından soru sorulmuştur.

11 Mart 1980 tarihinde yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği"nin üçüncü kısmının üçüncü bölümünde "Vaaz ve İrşat Görevi" başlığı altında vaizlerin görevlerine, vaaz ve irşat kurullarına, vaaz ve irşat ekiplerine, vaazın hazırlanışı ve yapılışına, vaaz etme yetkisi olanlara ve vaaz etmesine izin verileceklere yer verilmiştir. Söz konusu yönetmeliğin 197. maddesinde vaizlerin görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

---

[156] *Resmi Gazete*, 01 Mart 1993, Sayı: 21511.
[157] *Resmi Gazete*, 11 Ekim 1978, Sayı: 16431.

a. *Cami, mescit ve topluca ibadet yapılan yerlerde va'z etmek;*

b. *Müftülükçe görevlendirildiğinde hapishane, hastahane, fabrika ve benzeri yerlerde va'z etmek;*

c. *İrşâd programlarının uygulanmasında görev almak;*

d. *Gerektiğinde Kur'an kursları İle mesleki tekâmül kurslarında ders vermek;*

e. *Görevlendirildiğinde Müftülük Değerlendirme ve Sınav Kurulu üyeliği görevini yapmak;*

f. *Müftülükçe hazırlanacak va'z ve hutbe çalışmalarında, dinî soruların cevaplandırılmasında görev almak;*

g. *Başkanlık'ça açılacak kurs ve seminerlere katılmak;*

h. *Gerektiğinde müftülüğe vekalet etmek;*

i. *Görevlendirildiğinde denetleme ve soruşturma islerini yapmak;*

j. *Müftülükçe düzenlenecek toplantılara katılmak;*

k. *Va'z ettikleri camilerde hizmet bakımından tesbit ettikleri eksikliklerle ilgilenmek ve müftülüğe bildirmek;*

l. *Görevli bulunduğu bölgenin, dini, milli, ahlaki, sosyal ve kültürel yapısı ile bu yapının özelliklerinden doğan fert ve toplum davranışları üzerinde incelemeler yapmak, inceleme sonuçlarının ve görülen aksaklıkların giderilebilmesi için düşündüğü çareleri ilgili müftülüğe bildirmek;*

m. *Müftülük kütüphanesinin kurulması, çalıştırılması ve kitapların tasnifinde müftüye yardımcı olmak,*

n. *Görev alanı ile İlgili konularda amirlerince verilen diğer işleri yapmak.*

Yukarıda sıralanan vaizlerin görevlerinden "a, b, d, e, f, g, j" fıkralarında yer alanların 1965-1978 yılları arasında yayımlanan yönetmelikteki görevlerle hemen hemen aynı olduğu, ancak "c, h, i, k, l, m, n" fıkralarında yer alanların vaizlerin görev tanımlarına bu dönemde ilave edildiği görülmektedir. Bu durumdan hareketle 1978-2005 yılları arasında vaizlerin görevlerinin vaaz ve irşatla sınırlı kalmayıp

denetleme, soruşturma gibi farklı alanları da kapsayacak şekilde artırıldığı söylenebilir.

1978 ve 1993 tarihli yönetmeliklerde yer alan vaizlerin atanabilmeleri için sahip olmaları gereken niteliklerden hareketle vaizlerin özel yeterliklerini, yine 1980 tarihli yönetmelikte yer alan vaizlerin görevlerinden hareketle de vaizlerin eğitme öğretme yeterliklerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.
2. Kur'an-ı Kerim'den bazı bölümleri ezbere okur.
3. Tefsir konularında bilgi sahibidir.
4. Hadis konularında bilgi sahibidir.
5. İtikat konularında bilgi sahibidir.
6. İbadet konularında bilgi sahibidir.
7. Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça bilir.
8. Cezaevi, hastane, fabrika vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.
9. Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi konularında bilgi sahibidir.
10. Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir.
11. Matematik konularında bilgi sahibidir.
12. Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir.
13. Türk Kültür ve Medeniyetleri konularında bilgi sahibidir.
14. Türkçe-Kompozisyon yazma becerisine sahiptir.
15. Vaazı etkili biçimde sunar. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
16. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
17. Vaaz ve hutbe materyali hazırlar ve geliştirir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
18. Mesleği ile ilgili çalışma ve araştırmalar yapar. (Eğitme Öğretme Yeterliği)

3.6 2005 - 2010 Yılları Arasında Vaizlerin Yeterlikleri

2005 yılında oluşturulan komisyon tarafından belirlenen din görevlilerinin alan yeterlikleri, genel kültür yeterlikleri ve eğitme öğretme yeterlikleri bütün din görevlilerinde bulunması gereken yeterlikler olduğundan vaizler içinde geçerlidir. Söz konusu alan, genel kültür ve eğitme öğretme yeterliklerine birinci bölümde yer verildiğinden bu bölümde tekrar edilmemiş, sadece vaizlerin özel yeterlikleri sıralanmıştır.

Bunlar:

B. ÖZEL YETERLİKLER

c. Vaiz Yeterlikleri

1. Vaizliğin tarihi gelişimini bilir.
2. Vaizlerin sık kullandıkları eserleri olumlu ve olumsuz yönleriyle tanır.
3. Vaaz hazırlama ve sunma yöntem ve tekniklerini uygular.
4. Kur'an'da ve muteber hadis kaynaklarındaki mesel ve hikâyeleri vaazlarında etkin kullanır.
5. Dinîn temel kaynaklarını (Kur'an ve Sünnet) vaazlarında etkin kullanır.
6. Ayet ve hadisleri vaaz konusuna uygun olarak yorumlar.
7. Vaazlarında güvenilir tarihi bilgileri kullanır.
8. Vaazlarında din alanındaki temel problemleri toplumun ihtiyaçlarına göre işler.
9. Vaazlarında görev bölgesinin örf ve âdetlerini dikkate alır.
10. Hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve seviyesini tespit eder.
11. Vaaz hazırlarken konusuyla ilgili bilimsel veri ve dokümanlardan da yararlanır.
12. Vaazın etkinliğini değerlendirir.
13. Cezaevi, hastane vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.

14. Müftüye vekalet konusunda gerekli bilgi ve donanıma sahip olur.[158]

2005 yılından itibaren vaizlerde aranan yeterlikler sadece alan bilgisi ile sınırlı tutulmamıştır. Bunun yanında Osmanlıca bilme, dindeki inanç ve yorum farklarını açıklama, diğer dinleri tanıma, genel kültür konularında bilgi sahibi olma, eğitme öğretme yeterlikleri konusunda daha geniş bilgi sahibi olma, proje üretme ve uygulama, bilgisayar ve interneti etkili kullanma gibi birçok yeni nitelik vaizlerin yeterlikleri arasında sayılmıştır.

[158] DİB, *Temel ve Özel Yeterlikler,* s.22.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ İLE YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİ YETİŞTİREN ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Araştırmamızın bu bölümünde birinci bölümde tespit ettiğimiz yaygın din eğitimcilerinin yeterlikleri ile bu eğitimcilerin yetiştirildikleri okullarda uygulanan öğretim programları karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Belirlenen yeterlikler, 1924 yılından itibaren hazırlanan mevzuatta yaygın din eğitimcilerinde aranan tahsil şartından hareketle İmam Hatip Lisesi veya İlahiyat Fakültesi öğretim programları ile karşılaştırılmıştır. İmam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur'an Kursu öğreticilerinde 1965 yılına kadar herhangi bir tahsil şartı aranmamasına rağmen Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. maddesinde İmam ve Hatip Mekteplerinin kuruluş amacı "*İmamet ve hitabet gibi hidemat-i diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad idecektir.*" şeklinde ifade edildiğinden bu okullarda uygulanan öğretim programlarının din hizmetlerini yürütmekle görevli Diyanet İşleri Başkanlığının aradığı yeterlikte yaygın din eğitimcisi yetiştirip yetiştiremediğini tespit etmek için imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur'an Kursu öğreticilerinin yeterlikleri İmam Hatip Lisesi öğretim programları ile karşılaştırılmıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanununda kuruluş amacı "*yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek*" şeklinde ifade edilen İlahiyat Fakültelerinin ise bu "*temel fonksiyonuna ilave olarak, sonuç itibariyle de olsa, din eğitimcisi yetiştirme gibi bir işlevi de olmuştur.*"[159] Bu çerçevede 1928 yılından itibaren hazırlanan mevzuatta vaizlerde aranan tahsil şartı İlahiyat Fakültesi mezunu olmak şeklinde yer almış, yeterli sayıda müracaat olmazsa ancak o zaman diğer okul mezunları vaiz olabilmiştir. Bu nedenle vaizlerde aranan yeterlikler İlahiyat Fakültelerinde uygulanan öğretim programları ile karşılaştırılmıştır.

[159] Mehmet KORKMAZ, "Vaizlik Eğitimi Açısından İlahiyat Fakülteleri Lisans Programının Değerlendirilmesi", *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*, Cilt:2, Ankara 2011, s.336.

1. İMAM HATİP LİSELERİ

İmam Hatip Liselerinin temelleri Osmanlı devletinin son döneminde atılmıştır. Bu dönemde birçok kasaba ve köyde imam ve hatip bulunmamakta, bulunanlarda görevlerini layıkıyla yapacak bir eğitimden geçmekteydi. İdari, bedeli ve dini birçok görevi olan imam ve hatiplerin bu görevlerini layıkıyla yapacak şekilde yetişmeleri için "ıslah-ı medaris" programı çerçevesinde 1913 yılında "Medresetü'l Eimme ve'l Huteba" kurulmuştur. Bugünkü İmam Hatip Liselerinin kökeni diyebileceğimiz[160] bu medrese, "İmam ve Hatipler" ile "Ezan ve İlahi" olmak üzere iki bölümden oluşmuş, ancak bu okul beklentileri karşılayamamıştır.[161] Yine aynı dönemde vaizlerin eleştirilere muhatap olmaya ve basında vaazların nasıl olması gerektiği konusunda görüşlerin yer almaya başlamasıyla birlikte vaizlerin iyi yetiştirilmeleri için yeni bir öğretim kurumunun açılması gündeme gelmiş ve bunun neticesinde 1912 yılında "Medresetü'l Vaizin" açılmıştır. Ancak o dönem ülkenin içinde bulunduğu siyasi, sosyo-ekonomik durum, özellikle birinci dünya savaşının da etkisiyle öğrencilerin askere alınması ve hocaların yetersizliği gibi sebeplerle açılan bu medrese de beklentileri karşılayamamıştır.[162] 1919 yılına gelindiğinde Medresetü'l Eimme ve'l Huteba ve Medresetü'l Vaizin yine aynı isimleri taşıyan iki bölüm olarak Medresetü'l İrşad adı altında birleştirilerek yönetimi Darü'l-Hikmeti'l İslamiyye'ye bırakılmış[163] ve 1924 tarihinde medreselerin kapatılışına kadar açık kalmıştır.[164]

03 Mart 1924 tarihinde TBMM'de kabul edilip, 06 Mart 1924 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"nun[165] 2. maddesinde yer alan "*Şer'iye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve*

---

[160] Cemal TOSUN, "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış" *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye Sempozyumu*, TDV Yayınları, Ankara 1996, s.104.
[161] Recai DOĞAN, "II.Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi", *AÜİFD*, Cilt.XXXVIII, Yıl:1998, s.428-429.
[162] Nesimi YAZICI, "Osmanlıların Son Döneminde Din Görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler", *Diyanet Dergisi*, Cilt: XXVII, Sayı:4, Yıl:1991, s.105-106.
[163] DOĞAN, "II.Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi", s.429.
[164] Mustafa ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi -Mukaddime Kitap-*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011, s.131.
[165] *Resmi Gazete*, 06 Mart 1924, Sayı: 63, Kanun No: 430.

raptedilmiştir." hükmü ile modern öğretimin ülkeye girişiyle ikili eğitim sistemine son verilmiş,[166] yine aynı kanunun 4. maddesinde yer alan "*Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve İmamet ve hitabet gibi hidemat-i diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad idecektir.*" ifadesi ile her ne kadar hiçbir okulun kapatılacağı hükmü yer almamış olsa da medreseler kanunun neşrinden on üç gün sonra yayımlanan bir genelge ile kapatılmıştır.[167] Medreselerin yerine ülkenin dini ihtiyaçlarına cevap verecek yeni eğitim öğretim kurumları ise İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri olarak planlanmıştır.[168]

Osmanlının son döneminden İmam ve Hatip Mekteplerine geçişi kısaca bu şekilde özetledikten sonra bu bölümde bu okullarda uygulanan öğretim programları, bir önceki bölümde belirlediğimiz imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur'an Kursu öğreticilerinin yeterlikleri ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar ders isimlerinden ziyade programda yer alan ders içeriklerinden hareketle yapılmaya çalışılmış olup, hangi dönem uygulanan öğretim programlarının hangi tarihlerde aranan yeterliklerle karşılaştırıldığına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir. Karşılaştırma yapılırken öncelikle öğretim programı verilmiş, sonra alt başlıklarda öğretim programlarında yer alan dersler ayrı ayrı tablolar halinde yaygın din eğitimcilerinin yeterlikleri açısından incelenmiştir.

---

[166] BİLGİN, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, s. 44.
[167] AYHAN, "İmam Hatip Lisesi", s.191.
[168] BİLGİN, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, s. 44.

Öğretim Programları	İmam-Hatip Yeterlikleri	Müezzin-Kayyım Yeterlikleri	Kur'an Kursu Öğret. Yeterlikleri
İmam ve Hatip Mektepleri (1924-1930)	1928-1935 Yılları Arası Yeterlikler	1928-1935 Yılları Arası Yeterlikler	1928-1935 Yılları Arası Yeterlikler
İmam Hatip Yetiştirme Kursu (1948-1958)	1935-1950 Yılları Arası Yeterlikler	1935-1950 Yılları Arası Yeterlikler	1935-1950 Yılları Arası Yeterlikler
İmam Hatip Okulu (1951-1972)	1950-1965 Yılları Arası Yeterlikler	1950-1965 Yılları Arası Yeterlikler	1950-1977 Yılları Arası Yeterlikler
İmam Hatip Lisesi (1972-1984)	1965-1978 Yılları Arası Yeterlikler	1965-1978 Yılları Arası Yeterlikler	1977-1985 Yılları Arası Yeterlikler
İmam Hatip Lisesi (1984-1998)	1978-2005 Yılları Arası Yeterlikler	1978-2005 Yılları Arası Yeterlikler	1985-2005 Yılları Arası Yeterlikler
İmam Hatip Lisesi (1998-2010)	2005-2010 Yılları Arası Yeterlikler	2005-2010 Yılları Arası Yeterlikler	2005-2010 Yılları Arası Yeterlikler

Tablo-2: İmam Hatip Mektepleri/Kursları/Okulları/Liseleri öğretim programları ve yaygın din eğitimcilerinin yeterlikleri arasında hangi dönemlerin karşılaştırıldığını gösterir tablo.

1.1 İMAM VE HATİP MEKTEPLERİ PROGRAMININ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (1924-1930)

03 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun neşrinden sonra Osmanlının son döneminde faaliyet gösteren Darülhilafe Medreselerinin dönüştürülmesi ve öğrencilerinin de yapılan bir seviye belirleme sınavı ile derecelerine göre intibaklarının yapılmasıyla ilkokula dayalı dört yıllık İmam ve Hatip Mektepleri faaliyet göstermeye başlamışlardır.[169] 1924 yılı itibariyle Ankara, İstanbul ve Yozgat gibi toplam 29 yerde öğretim süresi 4 yıl olan İmam ve Hatip Mektepleri açılmıştır. 1925 yılında açılan 29 mektebin 5 tanesi kapatılmış, 2 tane yeni açılmış, 1926 yılında 8 tanesi kapatılmış, 2 tane yeni açılarak toplam 33 İmam Hatip Mektebi açılmıştır. Ancak İmam ve Hatip Mekteplerinin 18 tanesi 1927 yılında

[169] İsmet PARMAKSIZOĞLU, *Türkiye'de Din Eğitimi*, MEB Yayınları, Ankara 1966, s.25; ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.133.

son iki tanesi (İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip Mektepleri) ise 1930 yılında öğrencisizlikten kapatılmıştır.[170]

1924 yılında İmam ve Hatip Mekteplerinin açılışı ile birlikte Maarif Vekaleti, bu okullarda okutulacak dersleri ve derslerin konularını belirleyerek bir kitapçık halinde yayımlamış ve bu program, tüm İmam ve Hatip Mekteplerinde uygulanmıştır.[171] Bu başlık altında söz konusu kitapçıkta yer alan İmam ve Hatip Mektepleri müfredat programı, yaygın din eğitimcilerinin 1928-1935 tarihleri arasındaki yeterlikleri açısından incelenmiştir.

[170] Recai DOĞAN, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Çalışmalar", *Cumhuriyet'in 75.Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, s. 270; PARMAKSIZOĞLU, *Türkiye'de Din Eğitimi*, s.25,67; ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.133; AYHAN, "İmam Hatip Lisesi", s.191.

[171] Maarif Vekaleti, *İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340.

İmam ve Hatip Mektepleri Ders Dağıtım Çetveli				
Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf
Kur'an-ı Kerim Tecvid	3	3	2	1
Gına	2	1	1	1
Tefsir				2
Hadis		1	1	1
İlm-i Tevhid			1	1
Din Dersleri	2	2	3	2
Ruhiyat (Psikoloji)			1	1
Ahlak ve Malûmât-ı Vataniye		2	2	2
Türkçe	5	4	2	1
Türk Edebiyatı			2	2
Hitâbet ve İnşâd		2	3	2
Arabî	3	3	3	4
Tarih	2	2	2	2
Coğrafya	2	1	1	1
Hesap	2	2	1	
Hendese		1	1	2
Hayvanât	1	2		
Nebâtât	2			
Tabakât			1	
Fizik			1	1
Kimya			1	1
Hıfzı's-Sıhha				2
Yazı (Hüsn-i Hat)	2	2		
Terbiye-i Bedeniye	2	2	1	1
Toplam	**28**	**30**	**30**	**30**

Tablo-3: 1924 yılı İmam ve Hatip Mektepleri Ders Dağılım Cetveli.[172]

[172] Maarif Vekaleti, *İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*, s.3.

1.1.1 İmam ve Hatip Mektepleri Programının İmam Hatiplerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam ve Hatip Mektebi Programındaki Dersler	İmam ve Hatiplerin Yeterlikleri (1928-1935)
Kur'an-ı Kerim Tecvid	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına uygun okur. Tecvit kurallarını bilir. Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.
Gına	Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.
İlm-i Tevhid	Akait konularında bilgi sahibidir.
Din Dersleri	Akait konularında bilgi sahibidir. İbadet konularında bilgi sahibidir. İlmihal konularında bilgi sahibidir. (Köy İ.)
Tarih	Siyer konularında bilgi sahibidir. Türk ve İslam tarihi konularında bilgi sahibidir.(Köy İ.)
Coğrafya	Türkiye coğrafyası konularında bilgi sahibidir. (Köy İ.)
Hesap	Matematik (dört işl.) konularında bilgi sahibidir.(Köy İ.)
Hıfzı's-Sıhha	Sağlık bilgisi konularında bilgi sahibidir. (Köy İ.)
Türkçe Yazı (Hüsn-i Hat)	Yazı yazma becerisine sahiptir. (Bu yeterlik Köy İmamlarında da aranmıştır.

Tablo-4: İmam ve Hatip Mektepleri programının imam-hatiplerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

1928-1935 yılları arasında imam ve hatiplerin yeterliklerinin ilk sırasında "*Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına uygun okur. Tecvit kurallarını bilir.*" yer almaktadır. Söz konusu iki yeterliğin kazandırılabileceği Kur'an-ı Kerim dersi müfredatı; "*Kur'an-ı Kerim dersinde birinci sınıfta talebelerin her birine sırayla Kur'an-ı Kerim okutturulup maharici hurufa ehemmiyet verilecek, tecvidin en mühim kısımları ameli bir surette yani ağızdan belletilecek. ...Kur'an-ı Kerim okutularak tecvit hataları düzeltilecektir. İkinci sınıfda talim ve tecvide hasr edilecek, üçüncü ve dördüncü sınıflarda talim ve tatbikata devam ile eda ve sedaya ihtimam olunacaktır. Ufak sureler ile beraber amme, tebareke, fetih, yasin ve bazı mühim sure ve ayetler mutlaka ezber ettirilecektir."*[173]şeklindedir. Yayımlanan müfredat programı ile yetiştirilen bir öğrencinin ilk sınıfta mahreç ve temel tecvit kurallarını öğrenerek, ikinci sınıfta talim ve tecvit uygulaması yaparak, üç ve dördüncü sınıflarda ise talim, uygulama, eda ve seda konularında yetiştirilerek, bununla birlikte bazı sureleri ezberleyerek mezun olması amaçlanmıştır. Bu çerçevede değerlendirdiğimizde

[173] Maarif Vekaleti, *İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*, s.4.

mevcut programı hakkıyla takip ederek yetişmiş bir öğrenci dört yıl boyunca haftada 9 saatlik Kur'an-ı Kerim dersinde Kur'an okuma ve tecvit bilgisi yeterliklerini rahatlıkla kazanabilir. "*Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.*" yeterliğinin Gına (Musiki) ve Kur'an-ı Kerim dersi ile belli oranda kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Şöyle ki Gına dersinde dört yıl boyunca verilen nota ve musiki eğitimi ile öğrencilerin ses ve sedaları belli oranda terbiye edilerek Kur'an-ı Kerim dersinin üç ve dördüncü sınıflarında "*eda ve sedaya ihtimam olunacaktır.*" ifadesi gereği Kur'an-ı Kerim okurken eda ve sedaya özen gösterilip bu yeterliğin kazandırılabileceğini söyleyebiliriz.

Programda yer alan Din Dersleri ve İlm-i Tevhid dersi, "*İbadet, inanç ve ilmihal konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğine karşılık gelmektedir. Din Dersi ile ilgili hazırlanan müfredatta "*İbadet itikadın fiilen tecellisi demek olduğundan evvela muhtasar surette erkan-ı itikadın gösterilmesi ve ondan sonra ibadet kısmına geçilmesi tabii bir usuldür."*[174] denilmek suretiyle birinci sınıfta imanın manası ile başlanıp diğer inanç konularının öğretildiği, ikinci ve üçüncü sınıfta ise namaz, oruç, hac gibi ibadet konularına yer verildiği belirtilmiştir.[175] Böylece inanç, ibadet ve Köy İmamlarının sahip olması gereken ilmihal konuları ile ilgili bilgiler Din Dersleri ile, ayrıca inanç konusundaki daha teferruatlı bilgiler de İlm-i Tevhid dersi ile kazandırılabilir.

Her sınıfta 2 saat yer verilen Tarih dersinin içeriğine baktığımızda birinci sınıfta kısa bir peygamberler tarihinden sonra Peygamberimizden önce Arap yarımadasının durumundan başlayıp Peygamberimizin vefatına kadar olan hayatına detaylı bir şekilde yer verilmiş, sonraki sınıflarda da Türk ve İslam Tarihine, İstiklal Harbinden Türkiye Devleti'nin kuruluşuna kadar yer verilmiştir.[176] Bu içerikten hareketle tarih dersi ile "*Siyer ve Türk İslam Tarihi konularında bilgi sahibidir.*" yeterliklerinin kazandırılabileceğini söyleyebiliriz.

---

[174] Maarif Vekaleti, *İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*, s.8.
[175] Maarif Vekaleti, *İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*, s.8-9.
[176] Maarif Vekaleti, *İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*, s.29-37.

Söz konusu programda yazı yazma yeterliğine karşılık gelen Türkçe ve Yazı derslerinin müfredatı incelendiğinde birinci ve ikinci sınıfta Türkçe derslerinin 1'er saati, üçüncü ve dördüncü sınıfta tamamı kitabete ayrılmış, son iki sınıfta ise derste "*…Türkçe Muallimi yalnız kitabet tatbikatıyla meşgul olacak ve mümkün olduğu kadar çok vazife verecektir.*"[177] hükmü yer almıştır. Yine ilk iki sınıfta ikişer saat olan yazı dersinde "*Maarif Vekaleti neşriyatından yazının usulü tedrisi hakkındaki eser talim edilecektir.*"[178] denilerek yazı dersinin müfredatı belirlenmiştir. Hazırlanan müfredattan hareketle il, ilçe merkezi ve köylerde görev yapan imam ve hatiplerin sahip olması gereken yazı yazma yeterliğinin bu iki dersle istenilen düzeyde kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Bu dönemde sadece Köy İmamlarında aranan Türkiye Coğrafyası, Sağlık ve Matematik konularında bilgi sahibi olmak yeterlikleri ise tabloda görüldüğü gibi Coğrafya, Hıfzı's-Sıhha ve Hesap derslerine karşılık gelmektedir.

Genel olarak baktığımızda bu dönemde imam-hatiplerde aranan yeterliklerin tamamının mevcut müfredat programı ile kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. İmam hatiplerin alan bilgisi açısından baktığımızda programda yer alan Tefsir, Hadis, Hitâbet ve İnşâd gibi derslerin aranan yeterliklerden daha fazlasını kazandırmayı amaçladığını görmekteyiz. Bu sebeple 1935 yılında yayımlanan "Cami Hademesi Nizamnamesi"nin[179] 14. maddesinde "*…İstekliler arasında İmam ve Hatip Mektebinden çıkmış ve ses ve okuyuş imtihanında kazanmış olan varsa hizmet buna imtihansız verilir."* denilmek suretiyle ses ve okuyuşu yeterli olan İmam ve Hatip Mektebi mezunlarının zaten diğer yeterliklere sahip oldukları kabul edilmiştir.

[177] Maarif Vekaleti, *İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*, s.20.
[178] Maarif Vekaleti, *İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*, s.62.
[179] *Resmi Gazete*, 01 Mayıs 1935, Sayı: 2991, Kararname No:2/2392.

1.1.2 İmam ve Hatip Mektepleri Programının Müezzinlerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Mektebi Programındaki Dersler	Müezzinlerin Yeterlikleri (1928-1935)
Kur'an-ı Kerim Tecvid	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına uygun okur. Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.
Gına	Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.
Din Dersleri	Namaz konusunda bilgi sahibidir.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlik	Ezan okuma konusunda bilgi sahibidir.

Tablo-5: İmam ve Hatip Mektepleri programının müezzinlerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

Bu dönem Müezzinlerde aranan yeterlikler programda yer alan üç derse karşılık gelmektedir. "*Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına uygun okur.*" yeterliği yukarıda ayrıntılarına yer verdiğimiz Kur'an-ı Kerim dersi ile, "*Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.*" yeterliği Kur'an-ı Kerim ve Gına dersleri ile yine ikinci sınıfta namaz konusuna yer verilerek "*Namaz konusunda bilgi sahibidir.*" yeterliğinin Din Dersleri ile kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Ancak hazırlanan program incelendiğinde hiçbir dersin içeriğinde ezan konusu ile ilgili bilgi yer almadığından uygulanan müfredat programı ile bu yeterliğin kazandırılamayacağını söyleyebiliriz. Sonuç olarak 1928-1935 yılları arasında müezzinlerde aranan dört yeterlikten üç tanesi mevcut müfredat programıyla kazandırılabilecekken bir tanesinin kazandırılamayacağını söyleyebiliriz.

1.1.3 İmam ve Hatip Mektepleri Programının Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Mektebi Programındaki Dersler	Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri (1928-1935)
Kur'an-ı Kerim Tecvid	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine göre yüzünden okur.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	Kur'an-ı Kerim'i farklı kıraatler ile okuma becerisine sahiptir. Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilir.

Tablo-6: İmam ve Hatip Mektepleri programının Kur'an Kursu öğreticilerinin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

İmam ve Hatip Mektepleri Programını Kur'an Kursu öğreticilerinin yeterlikleri açısından incelediğimizde "*Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine göre yüzünden okur.*" yeterliğinin yukarıda içeriğine değindiğimiz Kur'an-ı Kerim dersi ile kazandırılabileceğini, ancak Kur'an-ı Kerim'i farklı kıraatler ile okumak ve ezbere bilmek (hafız olmak) yeterliklerinin programda yer alan derslerin içeriği ile kazandırılamayacağını söyleyebiliriz. Çünkü müfredat programında sadece Kur'an-ı Kerim'in tecvit kurallarına uygun okunması ve belli surelerin ezberlenmesine yer verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'i farklı kıraatler ile okumak ve hafız olmak bu program dışında bir kurumda veya özel gayretlerle kazanılabilecek yeterliklerdir. Sonuç olarak Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan yeterliklerden sadece bir tanesinin mevcut müfredat programı ile kazandırılabileceğini, diğer ikisinin ise mevcut Kur'an-ı Kerim dersi müfredat programı ile kazandırılamayacağını söyleyebiliriz.

1.2 İMAM HATİP YETİŞTİRME KURSLARI PROGRAMININ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (1948-1958)

İmam ve Hatip Mekteplerinin çeşitli sebeplerle kapandığı 1930 yılından sonra camilerde imam ve hatiplik görevini yürütecek, cenazeleri kaldıracak din görevlisi bulmakta ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Dönemin Diyanet İşleri Reisi Ahmet Hamdi Akseki konuyla ilgili hazırladığı raporda camilerde namaz kıldıracak ve hutbe

okuyacak imam ve hatip bulunmadığını, bazı köylerde cenazeleri kaldıracak birinin bulunamaz hale geldiğini, batıl inanç ve memleket zararına bir takım kötü unsurların çoğaldığını dile getirmiştir.[180]

1930 yılından sonra İmam ve Hatip Mekteplerinin yokluğundan kaynaklanan bu sorunlar neticesinde 21 Mayıs 1948 tarihinde imam ve hatip yetiştirmek üzere 10 vilayette Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğüne bağlı kursların açılması, bu kurslara askerliğini yapmış olan ortaokul mezunlarının alınarak din hizmetleri görevini yürütecek imam ve hatiplerin yetiştirilmesini teklif eden önerge kabul edilmiş ve açılan kurslar 1958 yılına kadar devam etmiştir.[181] Ancak Dönemin Diyanet İşleri Reisi Ahmet Hamdi Akseki hazırladığı raporda açılan kurslar için "*İmam Hatip Kurslarına gelince: Bugünkü haliyle bunlardan da hiçbir fayda memul değildir. Evvelce nasıl kapatılmış ise bugün de açılmadan kapanmış denebilir. ...bu kursların bir kısmında bir tek talebe bile yoktur.*"[182] ifadelerini kullanmıştır. Söz konusu kurslar 10 ay gibi kısa bir sürede belli yeterlikte din görevlileri yetiştirmekten ziyade İmam ve Hatip Mekteplerini tekrar açmadan din görevlisi ihtiyacını karşılamaya yönelik başarısız bir çaba olmuştur.[183]

İmam Hatip Kursları ile ilgili yapılan bu olumsuz yorumlara rağmen çalışmamızda kursların başarı veya başarısızlığından ziyade kurslar için hazırlanan ders programı üzerinde durulmuş, bu programda yer alan dersler 1935-1950 tarihleri arasında yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterlikler açısından değerlendirilmiştir.

Söz konusu kurslar için Maarif Vekilliği Talim ve Terbiye Heyeti tarafından hazırlanan ders programı, 30 Aralık 1948 tarih ve 247 sayılı kararla kabul edilmiştir. Mezkur programda yer alan ders dağılım cetvelinde 10 ay sürecek olan kurslarda haftada 24 saat derse yer verilmiş, toplam ders saatinin %70'i meslek dersleri, %30'u ise kültür dersleri şeklinde düzenlenmiştir.

---

[180] Ahmet Harndi AKSEKİ, "Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Mühim Bir Rapor", *Sebilürreşad*, Cilt:5, Sayı:104-105, s.52,68.
[181] PARMAKSIZOĞLU, *Türkiye'de Din Eğitimi*, s.29; ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.176; Nahit DİNÇER, *1913'ten Bugüne İmam Hatip Okulları Meselesi*, Şule Yayınları, İstanbul 1998, s.60; AYHAN, "İmam Hatip Lisesi", s.191.
[182] AKSEKİ, *agr,* s.68.
[183] PARMAKSIZOĞLU, *Türkiye'de Din Eğitimi*, s.29.

İmam Hatip Kursları Ders Dağılım Cetveli										
Dersler	1. ay Haftada ders	2.ay Haftada ders	3.ay Haftada ders	4.ay Haftada ders	5.ay Haftada ders	6.ay Haftada ders	7.ay Haftada ders	8.ay Haftada ders	9.ay Haftada ders	10.ay Haftada ders
Kur'an-ı Kerim	5	5	4	4	5	5	6	6	5	5
Hadis ve Tefsir			1	1	1	1	1	2	2	2
Akait	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3
İbadet	4	4	4	4	4	4	4	5	5	5
Ahlak	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
Türkçe	4	4	4	4	3	3	3	2	2	2
Hutbe				1	1	1	2	3	4	4
Tarih(TürkveİsI.)	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1
Coğrafya(" ")	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Yurtbilgisi	1	1	1	1	1	1	1			
Sağlık Bilgisi	1	1	1	1	1	1				
Toplam	**24**	**24**	**24**	**24**	**24**	**24**	**24**	**24**	**24**	**24**

Tablo-7: 1948 yılı İmam Hatip Kursları Ders Dağılım Cetveli.[184]

1.2.1 İmam Hatip Kursları Programının İmam Hatiplerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Kursları Programındaki Dersler	İmam ve Hatiplerin Yeterlikleri (1935-1950)
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okur.
Akait	İtikat konularında bilgi sahibidir.
İbadet	İbadet konularında bilgi sahibidir. İlmihal konularını bilir. (Köy İmamları)
Tarih (Türk ve İslam)	Siyer konularında bilgi sahibidir. Türk ve İslam tarihi konularında bilgi sahibidir. (Köy İmamları)
Yurt Bilgisi	Yurt Bilgisi konusunda bilgi sahibidir.
Coğrafya	Türkiye coğrafyası konularında bilgi sahibidir. (K. İ.)
Sağlık Bilgisi	Sağlık bilgisi konularında bilgi sahibidir. (K. İ.)
Türkçe	Okunaklı yazı yazma becerisine sahiptir. (Köy İmamları)
Programda karşılığı olmayan yeterlikler	Ses ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir. Matematik (dört işlem) konularında bilgi sahibidir. (K.İ.)

Tablo-8: İmam Hatip Kursları programının imam-hatiplerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

[184] *Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti Kararı*, 30 Aralık 1948, Sayı:247, s.1.

1935-1950 yılları arasında imam ve hatiplerde aranan "*Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okur.*" yeterliğinin karşılık geldiği Kur'an-ı Kerim dersi için programda; "*Bu derslerde Kur'an-ı Kerim'in doğru tilaveti öğretilecek, tecvit bilgisi verilecek ve ibadet için lüzumlu ayetler belletilecektir.*" ifadelerine yer verilmiştir. Kur'an- Kerim dersi için hazırlanan bu program, konu ile ilgili imam-hatiplerde aranan yeterliği kazandırmayı amaçlamaktadır. Ancak açılan kursların süresinin 10 ay ile sınırlı olması sebebiyle aranan yeterliğin istenilen düzeyde kazandırılabilmesi oldukça zor gözükmektedir.

Programda yer verilen Akait dersinde başlangıç olarak kısaca Dinler Tarihi, İslam dini, dini hükümlerin kaynağı ve İslam mezhepleri verildikten sonra imanın mertebeleri ve altı iman esasının ayrıntılı olarak ele alınacağı belirtilmiştir. Belirtilen içerik "*İtikat konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğini kazandırabilir. Yine İbadet dersi programında mükellefin tanımı ile başlanıp farz, vacip, sünnet gibi kavramlardan sonra abdest, gusül, teyemmüm ve namazla ilgili konular, oruç, zekat, hac ve kurban ibadetleri ana hatları ile yer almıştır. Böylece ibadet dersinde İslam'ın şartları diye bildiğimiz temel ibadetlere çok fazla ayrıntıya girilmeden yer verilmiştir. Bu haliyle ibadet dersi "*İbadet ve ilmihal konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğini kazandırabilecek bir içeriğe sahiptir.

Tarih dersinde işlenecek konular İslam'dan önce Arabistan ile başlamış Peygamberimizin doğumu, çocukluğu, gençliği, peygamber oluşu, Mekke, Medine ve dört halife dönemi ile devam etmiştir. Buraya kadar olan kısım, "*Siyer konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğini kazandırabilir. Bundan sonraki kısımda ise Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Anadolu beylikleri, Osmanlı devleti, milli mücadele dönemi, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ve inkılaplara yer verilmiştir. Tarih dersi için hazırlanan söz konusu müfredat Köy İmamlarında aranan "*Türk ve İslam tarihi konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğini kazandırabilecek bir içeriğe sahiptir. Coğrafya dersinde Türkiye Coğrafyası ile ilgili konular işlendikten sonra komşu İslam memleketlerinin iklim, nüfus, tabiat güzellikleri, sanat ve endüstri, yollar, ticaret ve Müslümanların dünya üzerindeki yayılışlarına yer verilmiştir. Ayrıca ilkokul 4, ortaokul ve lise 3. sınıf Coğrafya kitapları istifade edilebilecek kaynaklar arasında zikredilmiştir. Böylece Coğrafya dersinin "*Türkiye coğrafyası*

konularında bilgi sahibidir." yeterliğinden daha fazlasını kazandırabilecek bir içeriğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Bu dönemde Köy İmamlarında aranan "*Okunaklı yazı yazma becerisine sahiptir.*" yeterliğinin kazandırılabileceği Türkçe dersi için ise "*Bu derslerde ortaokul son sınıf programları çerçevesi içinde öğrencilerin bilhassa yazı yazma kudretleri geliştirilecektir.*" ifadelerine yer verilerek özellikle yazı yazma üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla Türkçe dersi içeriği aranan yeterlikle bire bir örtüşmektedir. Sağlık Bilgisi ve Yurt Bilgisi konularında bilgi sahibi olmak yeterlikleri de yine aynı ismi taşıyan Sağlık Bilgisi ve Yurt Bilgisi dersleri ile kazandırılabilir. Ancak hazırlanan kurs programında "*Ses ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir. Matematik (dört işlem) konularında bilgi sahibidir.*" yeterliklerini kazandıracak bir derse veya diğer dersler içerisinde bu yeterlikleri kazandırabilecek bir konuya yer verilmemiştir.

Sonuç olarak hazırlanan kurs programı, imam ve hatiplerin sahip olmaları istenilen yeterlikler açısından incelendiğinde programın iki tanesi dışındaki yeterlikleri kazandırabilecek şekilde hazırlanmış olduğu görülmektedir. Ancak kurs süresinin 10 ay gibi kısa bir zamanla sınırlı tutulması sebebiyle programda yer alan içeriklerin istenilen düzeyde kazandırılması mümkün olmadığı belirtilebilir.

1.2.2 İmam Hatip Kursları Programının Müezzinlerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Kursları Programındaki Dersler	**Müezzinlerin Yeterlikleri (1935-1950)**
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okur.
İbadet	Namaz konusunda bilgi sahibidir. Ezan okuma konusunda bilgi sahibidir.
Yurt Bilgisi	Yurt Bilgisi konusunda bilgi sahibidir.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlik	Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.

Tablo-9: İmam Hatip Kursları programının müezzinlerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

1935-1950 yılları arasında müezzinlerin sahip olması istenen "*Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okur.*" yeterliği hazırlanan kurs programında yer verilen Kur'an-ı Kerim dersi içeriği ile kazandırılabilir. İbadet dersi içeriğinde namaza hazırlık, abdest, gusül, teyemmüm, namazın şartları, çeşitleri, vakitleri ve kazası gibi konulara yer verildiğinden bu ders ile de "*Namaz konusunda bilgi sahibidir.*" yeterliği kazandırılabilir. Yine aynı şekilde ibadet dersinde namaz konusu altında ezan ve kamet başlığına da yer verildiğinden "*Ezan okuma konusunda bilgi sahibidir.*" yeterliğinin de bu dersle belli oranda kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Programda yer alan Yurt Bilgisi dersi de yine bu alanda aranan yeterliği karşılamaktadır. Ancak bir önceki başlıkta belirttiğimiz gibi "*Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.*" yeterliğini kazandırabilecek bir ders veya mevcut dersler içerisinde bir konu bulunmamaktadır.

Sonuç olarak İmam Hatip Yetiştirme Kursları programının müezzinlerde aranan yeterliklerden bir tanesi hariç diğerlerini kazandırabilecek şekilde hazırlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bir önceki başlıkta da belirttiğimiz gibi program içeriği yeterlikleri kazandırabilecek şekilde hazırlanmış olsa da kurs süresi ders içeriklerinin istenilen düzeyde kazandırılması için yeterli gözükmemektedir.

1.2.3 İmam Hatip Kursları Programının Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Kursları Programındaki Dersler	**Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri (1935-1950)**
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine göre yüzünden okur.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	Kur'an-ı Kerim'i farklı kıraatlar ile okuma becerisine sahiptir. Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilir.

Tablo-10: İmam Hatip Kursları programının Kur'an Kursu öğreticilerinin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

İmam Hatip Yetiştirme Kursları programında "*Bu derslerde Kur'an-ı Kerim'in doğru tilaveti öğretilecek, tecvit bilgisi verilecek*" ifadesine yer verilerek Kur'an-ı Kerim dersi ile Kur'an'ın doğru tilaveti ve tecvit bilgisinin öğretilmesinin

amaçlandığı belirtilmiştir. Bu noktadan hareketle Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan "*Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine göre yüzünden okur.*" yeterliğinin bu dersle kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Ancak bunun dışındaki iki yeterliğin programda yer verilen Kur'an-ı Kerim dersi içeriği ile kazandırılması mümkün değildir. Çünkü programda sadece Kur'an-ı Kerim'in doğru tilavetinin öğretileceği belirtilmiş olup kıraat farklarına değinilmemiş, aynı şekilde sadece lüzumlu ayetlerin ezberletileceği ifade edilmiş, Kur'an-ı Kerim'in tamamının ezberletileceği gibi bir ibareye yer verilmemiştir. Zaten kurs süresi bakımından da söz konusu iki yeterliğin kazandırılması mümkün değildir.

1.3 İMAM HATİP OKULLARI PROGRAMININ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (1951-1972)

Yaklaşık 21 yıllık bir aranın sonunda 13 Ekim 1951 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile İmam Hatip Okullarının Özel Okullar Müdürlüğüne bağlı olarak tekrar açılması kararlaştırılmış, 17 Ekim 1951 tarihinde ise bu karar Milli Eğitim Bakanı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Müdürler Komisyonu kararında açılacak okulların öğretim süresi ile ilgili bir bilgi yer almazken 20 Kasım 1951 tarih ve 184 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararında "*Yedi sınıflı İmam Hatip Okullarının dört sınıftan ibaret birinci devrelerinde bağlı ders dağıtma cetveline göre öğretim yapılması…*" denilmek suretiyle yeni açılan İmam Hatip Okullarının öğretim süresinin 7 yıl olduğu ifade edilmiştir.

Söz konusu komisyon kararı gereği İmam Hatip Okullarının birinci devresi (orta kısım) 17 Ekim 1951 tarihinde 5 yıllık ilkokula dayalı 4 yıllık ortaokul seviyesinde eğitim öğretim yapan bir okul olarak Ankara, Adana, İstanbul, Isparta, Maraş, Konya ve Kayseri illerinde açılmıştır.[185] Birinci devresinin ilk mezunlarını

[185] AYHAN, "İmam Hatip Lisesi", s.191.

verdiği 1954-1955 eğitim öğretim yılında 3 yıllık lise kısmı da kararlaştırıldığı şekilde açılarak İmam Hatip Okulları 4+3=7 yıllık bir okul haline gelmiştir.[186]

20 Kasım 1951 tarih ve 184 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile İmam Hatip Okulları birinci devre (orta kısım) için hazırlanan ders dağıtma cetveli yürürlüğe girmiştir. Söz konusu ders dağıtma cetveli 3 yıl sonra güncellenerek 06 Ekim 1954 tarih ve 197 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile yürürlüğe girmiştir. Yapılan bu değişiklikle haftada 4 saat olan Kur'an-ı Kerim ve Tecvit (Arap Harfleriyle) Dersi haftada 5 saate çıkarılmış, haftada 22 saat olan Arapça Dersi haftada 21 saate düşürülmüş, haftada 1 saat olan Tefsir Dersi haftada 2 saate çıkarılmış, haftada 10 saat olan Akait Dersi haftada 8 saate düşürülmüş, haftada 3 saat olan Kelam Dersi haftada 2 saate düşürülmüş, haftada 2 saat olan Fıkıh Usulü haftada 1 saate düşürülmüştür. Sonuç olarak 1951 tarihli programda çok köklü değişiklikler yapılmamış, sadece bazı derslerin ders saati artırılıp bazılarının ki ise azaltılarak haftada 59 saat olan meslek dersleri 56 saate düşürülmüştür. Bu yüzden yapılacak değerlendirmede 1951 tarihinde yürürlüğe giren birinci devre ders dağıtma cetveli esas alınmıştır. 1954-1955 eğitim öğretim yılında 4 yıllık İmam Hatip Okulu birinci devreye dayalı olarak eğitim öğretime başlayan 3 yıllık lise kısmında uygulanmak üzere hazırlanan İmam Hatip Okulları ikinci devre (lise kısım) ders dağıtma cetveli, 01 Ekim 1954 tarih ve 190 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile yürürlüğe girmiştir. Ancak bu dönemde ders dağıtma cetvellerinin yayımlandığı 184, 190 ve 197 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararlarının hiçbirinde müfredat programı yer almamış, sadece ders dağıtma cetvelleri yayımlanmıştır. İmam Hatip Okullarının açılışında yedi yıl olarak planlanması ve ikinci devrenin birinci devreye dayalı olması dolayısıyla bu bölümde yapılacak karşılaştırmada İmam Hatip Okulları, orta ve lise kısımları birlikte ele alınmıştır. Bu dönem müfredat programı hazırlanmadığı için ders içeriklerinden ziyade ders isimlerinden ve saatlerinden hareketle bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede 1950-1965 yılları arasında yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterlikler, İmam Hatip Okulu birinci ve ikinci devre ders dağıtma cetvelleri açısından değerlendirilmiştir.

---

[186] ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.186-188; AYHAN, "İmam Hatip Lisesi", s.191.

İmam Hatip Okulları Birinci Devre (Orta Kısım) Ders Dağıtma Cetveli						
	Dersler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
1	Kur'an-ı Kerim ve Tecvit (Arap Harf.)	2	1	1		4
2	Kur'an-ı Kerim ve Tecvit (Türk Harf.)	1	1	1		3
3	Arapça	5	5	6	6	22
4	Tefsir				1	1
5	Akait	3	3	3	1	10
6	Kelam				3	3
7	Din Dersleri	3	2	2		7
8	Fıkıh Usulü				2	2
9	Siyer ve Ahlak	1	1	1	1	4
10	Hadis ve Hadis Usulü				1	1
11	Türkçe Hitabet				1	1
12	Türk-İslam Sanatı				1	1
Meslek Dersleri Haftalık Ders Saati Toplamı		**15**	**13**	**14**	**17**	**59**
13	Türkçe	4	4	4	3	15
14	El Yazısı	1	1			2
15	Psikoloji				1	1
16	Tarih	1	1	1	1	4
17	Coğrafya	1	1	1	1	4
18	Yurttaşlık ve Kanun Bilgisi	1	1	1	1	4
19	Matematik	2	2	2	2	8
20	Fizik		2	1	1	4
21	Kimya			2		2
22	Beden Eğitimi	1	1	1	1	4
23	Müzik	1	1	1	1	4
24	Tabiat Bilgisi	2	2	1		5
25	Sağlık Bilgisi				2	2
26	Yabancı Dil	2	2	2	1	7
27	Resim İş	1	1	1		3
Kültür Dersleri Haftalık Ders Saati Toplamı		**17**	**19**	**18**	**15**	**69**
Genel Toplam Saat		**32**	**32**	**32**	**32**	**128**

Tablo-11: 1951 yılı İmam Hatip Okulları birinci devre ders dağıtma cetveli.[187]

[187] *Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Kararı*, 20 Kasım 1951, Sayı:184.

İmam Hatip Okulları İkinci Devre (Lise Kısım) Ders Dağıtma Cetveli					
	Dersler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	Toplam
1	Kur'an-ı K. ve Tefsir (Tefsir her sınıfta 2 saat)	3	3	3	9
2	Arapça	7	4	4	15
3	İslam Felsefesi ve Kelam			3	3
4	Fıkıh ve Feraiz (2 saati fıkıh,1 saati feraiz)			3	3
5	Dinler Tarihi ve İslamiyet		2		2
6	Hadis ve Hadis Usulü			3	3
7	Sosyoloji ve Ahlak			3	3
8	İslam ve Türk Sanatları		2		2
Meslek Dersleri Haftalık Ders Saati Toplamı		**10**	**11**	**19**	**40**
11	Psikoloji		2		2
12	Mantık		1	1	2
13	Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	4	13
14	Tarih	2	2	1	5
15	Coğrafya	1	1	1	3
16	Fizik	2	2		4
17	Kimya	1	1		2
18	Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	2	1		3
19	Matematik (Geometri-Cebir)	3	2		5
20	Kozmografya			1	1
21	Beden Eğitimi	1	1	1	3
22	Müzik	1	1	1	3
23	Milli Savunma	1	1	1	3
24	Resim	1			1
25	Yabancı Dil	2	2	2	6
Kültür Dersleri Haftalık Ders Saati Toplamı		**22**	**21**	**13**	**56**
Genel Toplam Saat		**32**	**32**	**32**	**96**

Tablo-12: 1954 yılı İmam Hatip Okulları ikinci devre ders dağıtma cetveli.[188]

[188] *Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi Kararı*, 01 Ekim 1954, Sayı:190.

1.3.1 İmam Hatip Okulu Programının İmam Hatiplerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Okulu Programındaki Dersler	İmam ve Hatiplerin Yeterlikleri (1950-1965)
Kur'an-ı Kerim (Arap Harfleriyle) ve Tecvit Kur'an-ı Kerim (Türk Harfleriyle) ve Tecvit	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.
Kur'an-ı Kerim ve Tefsir*	
Akait, Kelam	İtikat konularında bilgi sahibidir.
İslam Felsefesi ve Kelam*	
Din Dersleri Fıkıh Usulü	İbadet konularında bilgi sahibidir. İlmihal konularını bilir. (Köy İmamları)
Fıkıh ve Feraiz*	
Siyer ve Ahlak	İslam Tarihi konularında bilgi sahibidir. (Köy İmamlarında da aranıyor)
Dinler Tarihi ve İslamiyet*	
Tarih**	Türk ve İslam Tarihi konularında bilgi sahibidir. (Köy İmamlarında da aranıyor)
Coğrafya**	Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir. (Köy İmamlarında da aranıyor)
Yurttaşlık ve Kanun Bil.	Yurt Bilgisi konularında bilgi sahibidir.
Matematik**	Aritmetik konularında bilgi sahibidir. (Köy İmamlarında da aranıyor)
Sağlık Bilgisi	Sağlık bilgisi konularında bilgi sahibidir. (Köy İmamlarında da aranıyor)
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi*	
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlik	Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.
* İmam Hatip Okulu ikinci devre (lise kısmı) programındaki dersler. ** İmam Hatip Okulu bir ve ikinci devre (orta ve lise kısmı) programında ortak olan dersler.	

Tablo-13: İmam Hatip Okulu programının imam-hatiplerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde imam-hatiplerde aranan "*Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.*" yeterliğinin kazandırılmasına yönelik olduğunu söyleyebileceğimiz Kur'an-ı Kerim ve Tecvit Dersinin orta kısımda Arap ve Türk harfleriyle diye iki farklı ders olarak programda yer aldığı dikkat çekmektedir. Her iki dersin toplamı haftada 7 saatle sınırlı tutulmuş, birinci devre son sınıfta ise bu derslere yer verilmemiştir. Lise kısmında haftada 9 saat olan Kur'an-ı Kerim ve Tefsir dersinin haftada 6 saati Tefsir dersine, haftada 3 saati de Kur'an-ı Kerim dersine hasredilmiştir. 1952 tarihinde yayımlanan "Hayrat Hademesi Tüzüğü"nün 10. Maddesinde "*İmamlık ve hatiplik ile Müezzinlik için istekliler evvelâ Kuran-ı Kerimden imtihan edilirler. Kıraatte birinci derecede ehemmiyetli olan cihet tecvit ve harflerin mahreçlerine riayet, sonra eda ve sedadır. Bunlarda muvaffak olanlar aşağıda gösterilen bilgilerden yazılı imtihana alınırlar…"* ifadesi ile imam ve hatip olarak atanabilmek için baraj kabul edilen Kur'an-ı Kerim tilaveti ve tecvit bilgisi yeterliğinin orta kısım 1. sınıfta haftada 3 saat, 2. sınıfta haftada 2 saat, 3. sınıfta haftada 2 saat, 4. sınıfta yok, lisede her sınıf seviyesinde haftada 1 saat toplamda ise haftada 3 saat olan bir ders ile istenilen düzeyde kazandırılması zor gözükmektedir.

İmam ve hatiplerde aranan "*İtikat konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği orta kısımda yer alan haftada 10 saat Akait dersi ve lise kısmında yer alan haftada 3 saat İslam Felsefesi ve Kelam dersi ile istenilen düzeyde kazandırılabilir. Orta kısımda imam ve hatipler için daha öncelikli bir yeterliğe karşılık gelen Kur'an-ı Kerim dersine haftada 7 saat yer verilmişken Akait dersine haftada 10 saat yer verilmiş olması, yapılan ders dağılımının yaygın din eğitimcilerinin yeterlikleri açısından çok dengeli olmadığını göstermektedir. İmam ve hatiplerde aranan "*İbadet ve ilmihal konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği ise orta kısımda yer alan Din Dersleri ve Fıkıh Usulü Dersi, lise kısmında yer alan Fıkıh ve Feraiz Dersi ile kazandırılabilir. Bir diğer yeterlik "*İslam Tarihi konularında bilgi sahibidir.*" ise orta kısımda yer alan Siyer ve Ahlak, lise kısmında yer alan Dinler Tarihi ve İslamiyet dersleri ile kazandırılabilir.

Önceki yıllarda sadece Köy İmamlarında, bu dönemde ise il, ilçe ve köyde görev yapacak olan bütün imam ve hatiplerde aranan Matematik, Coğrafya, Tarih ve

Sağlık Bilgisi gibi kültür dersleri konularında bilgi sahibi olunması yeterliği, programda orta ve lise kısmında yine aynı isimlerle yer verilen derslerle kazandırılabilir. Yine 1950-1965 yıllarında il ve ilçe merkezlerinde görev yapan imam ve hatiplerde aranan "*Yurt Bilgisi konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği, orta kısımda yer alan Yurttaşlık ve Kanun Bilgisi dersi ile kazandırılabilir. Son olarak "*Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.*" yeterliğinin, Gına (Musiki) gibi bir derse yer verilmediğinden, müfredat programı olmadığı için Kur'an-ı Kerim Dersi içeriğinde de yer verilip verilmediği tespit edilemediğinden bu programla kazandırılamayacağı söylenebilir. Sonuç olarak ders isimleri ve saatlerinden hareketle bu dönem, imam ve hatiplerde aranan yeterliklerden bir tanesi dışındakilerin uygulanan programla kazandırılabileceğini ancak ders saatlerinin yetersizliği sebebiyle Kur'an-ı Kerim dersi ile ilgili yeterliklerin istenilen düzeyde kazandırılamayabileceğini söyleyebiliriz.

1.3.2 İmam Hatip Okulu Programının Müezzinlerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Okulu Programındaki Dersler	Müezzinlerin Yeterlikleri (1950-1965)
Kur'an-ı Kerim (Arap Harfleriyle) ve Tecvit Kur'an-ı Kerim (Türk Harfleriyle) ve Tecvit	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.
Kur'an-ı Kerim ve Tefsir*	
Din Dersleri Fıkıh Usulü	Namaz konusunda bilgi sahibidir. Ezan okuma konusunda bilgi sahibidir.
Fıkıh ve Feraiz*	
Coğrafya**	Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir.
Yurttaşlık ve Kanun Bilgisi	Yurt Bilgisi konularında bilgi sahibidir.
Matematik**	Aritmetik konularında bilgi sahibidir.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlik	Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.
* İmam Hatip Okulu ikinci devre (lise kısmı) programındaki dersler. ** İmam Hatip Okulu bir ve ikinci devre (orta ve lise kısmı) programında ortak olan dersler.	

Tablo-14: İmam Hatip Okulu programının müezzinlerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

İmam Hatip Okulu birinci ve ikinci devre programı müezzinlerin yeterlikleri açısından değerlendirildiğinde, yukarıda da değinildiği gibi Kur'an-ı Kerim dersine birinci devrenin ilk üç sınıfında az, son sınıfında hiç yer verilmemesi ve ikinci devrede de her sınıfta sadece haftada 1'er saat yer verilmesi sebebiyle "*Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.*" yeterliğinin istenilen düzeyde kazandırılamayabileceğini söyleyebiliriz.

Birinci devrede yer alan Din Dersleri ve Fıkıh Usulü ile ikinci devrede yer alan Fıkıh ve Feraiz dersleri ile "*Namaz ve ezan okuma konusunda bilgi sahibidir.*" yeterliklerinin kazandırılabileceği, her iki devrede de yer alan Coğrafya ve Matematik Dersleri ile bu konularda bilgi sahibi olma yeterliğinin

kazandırılabileceği, yine birinci devrede yer alan Yurttaşlık ve Kanun Bilgisi dersi ile de bu konu ile ilgili yeterliğin kazandırılabileceği söylenebilir. Ancak yaklaşık 20 yıl boyunca uygulanan birinci ve ikinci devre ders dağıtma cetvellerinde "*Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.*" yeterliğinin kazandırılabileceği bir ders yer almadığı gibi müfredat programı olmadığından Kur'an-ı Kerim dersinde bu konuya yer verilip verilmediği de tespit edilememiştir. Böylece uygulanan program aynen imam ve hatiplerde olduğu gibi müezzinlerde aranan yeterliklerin de bir tanesi dışındakileri belli oranda kazandırabilecek şekilde hazırlanmıştır.

1.3.3 İmam Hatip Okulu Programının Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Okulu Programındaki Dersler	**Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri (1950-1977)**
Kur'an-ı Kerim (Arap Harfleriyle) ve Tecvit Kur'an-ı Kerim (Türk Harfleriyle) ve Tecvit	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine göre yüzünden okur.
Kur'an-ı Kerim ve Tefsir*	
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlik	Kur'an-ı Kerim'i farklı kıraatler ile okuma becerisine sahiptir.
* İmam Hatip Okulu ikinci devre (lise kısmı) programındaki dersler.	

Tablo-15: İmam Hatip Okulu programının Kur'an Kursu öğreticilerinin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

Kur'an Kursu öğreticilerinin en temel yeterliklerinden bir tanesi olan "*Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine göre yüzünden okur.*" yeterliği mevcut ders dağıtma cetvellerinde yer alan Kur'an-ı Kerim derslerine karşılık gelmektedir. Ancak önceki başlıklarda da belirtildiği gibi Kur'an-ı Kerim ders saatinin azlığı sebebiyle bu yeterlik istenilen düzeyde kazandırılamayabilir. Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan "*Kur'an-ı Kerim'i farklı kıraatler ile okuma*

becerisine sahiptir." yeterliğini ise mevcut Kur'an-ı Kerim dersi ile kazandırmak mümkün değildir.

İmam Hatip Okulu birinci ve ikinci devre ders dağıtma cetvelleri birlikte değerlendirildiğinde yaygın din eğitimcilerinde aranan alan yeterliklerini kazandıracak derslerin ağırlıklı olarak orta kısımda yer aldığı görülmektedir. Orta kısımda haftada 59 saat olan meslek dersleri lise kısmına gelindiğinde haftada 40 saate düşmüştür. Bu sebeple de İmam Hatip Okulu orta ve lise kısmı programlarında yer alan dersler yaygın din eğitimcilerinin yeterliklerinin kazandırılması açısından dengeli dağıtılmamıştır.

1.4 İMAM HATİP LİSESİ PROGRAMLARININ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (1972-1998)

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 4 Ağustos 1971 tarih ve 225 sayılı kararıyla İmam Hatip Okullarının orta kısmı kapatılıp lise kısmı üç yıldan dört yıla çıkarılmış ve Bakanlığın 20 Ağustos 1971 tarih ve 314/6033 sayılı yazısı ile bu karar okullara bildirilmiştir.[189] Böylece İmam Hatip Okulları, 4 yıllık orta dereceli okula bağlı 4 yıllık lise şekline dönüştürülmüş ve eğitim süresi 4 yıla çıkarılan lise kısmı için 1972 yılında müfredat programı hazırlanmıştır.[190]

14.03.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu[191] ile İmam Hatip Okulları liseye dönüştürülerek "İmam Hatip Lisesi" adını almıştır. Söz konusu kanunun 32. maddesinde yer alan "*İmam Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an Kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır."* ibaresi ile bu okullar hem kanuni bir dayanak elde etmiş, hem de o güne kadar sadece Yüksek İslam Enstitülerine gidebilen mezunları bütün üniversitelere gidebilme hakkı kazanmıştır.

---

[189] ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.234-235.
[190] *Resmi Gazete*, 31 Temmuz 1972, Sayı: 1708, Karar No: 290.
[191] *Resmi Gazete*, 24 Haziran 1973, Sayı: 14574, Kanun No: 1739.

1974 yılına gelindiğinde İmam Hatip Ortaokullarının seçmeli dersleri arasına Kur'an-ı Kerim, Arapça ve Din Dersleri eklenerek İmam Hatip Liselerinin orta kısmında seçmeli ders yerine meslek dersleri okutulmaya başlanmıştır. Böylece İmam Hatip Liseleri 3+4=7 yıllık bir okul haline gelmiştir. 26 Ağustos 1974 tarih ve 394 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile temel eğitimin ikinci kademesi olarak açılan ortaokullarda seçmeli dersler yerine okutulacak meslek dersleri haftalık ders programı, 06 Eylül 1974 tarih ve 403 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile de bu derslerin müfredat programları belirlenmiştir. Söz konusu uygulama ile İmam Hatip Liselerinin orta kısmında haftada 9 saat Kur'an-ı Kerim, 9 saat Arapça ve 8 saat Din Dersleri olmak üzere toplam haftada 26 saat meslek dersi okutulmaya başlanmıştır. 18 Ekim 1976 tarih ve 365 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile Din Dersleri ders saati bir saat artırılarak haftada 9 saate çıkarılmış, toplam meslek dersleri ders saati ise haftada 27 saate çıkmıştır. Bu dönem ortaokulda okutulan meslek dersleri lise kısmına hazırlık olduğundan ve İmam Hatip Liseleri ortaokul + lise şeklinde 7 yıllık bir okul olarak eğitim öğretim yaptığından orta kısım programı ile yeterlik karşılaştırılması yapılmamış, ancak lise kısmı programı ile yeterlikler karşılaştırılırken gerekli yerlerde orta kısımdaki meslek derslerine (Kur'an-ı Kerim, Arapça, Din Dersleri) de atıf yapılmıştır. 06 Eylül 1974 tarih ve 405 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile lise kısmı ders dağıtım çizelgesi kabul edilmiştir.[192] Yapacağımız değerlendirmede esas alacağımız bu ders dağıtım çizelgesinde 27 Kasım 1975 tarih ve 477 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile yapılan değişiklikte haftada 1 saat olan siyer dersi 2 saate çıkarılmış, yine 18 Ekim 1976 tarih ve 365 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile kültür derslerine haftada 3 saat ilave yapılmıştır. 1978 yılında yayımlanan ders dağıtım çizelgesinde[193] ise Kur'an-ı Kerim dersi haftalık ders saati 16 saatten 12 saate düşürülmüş, Arapça dersi haftalık ders saati 14 saatten 18 çıkarılmış, Akait ve Kelam dersleri birleştirilmiş, haftada 6 saatlik Din Dersleri kaldırılmış, haftada 2 saatlik Fıkıh dersi haftada 6 saate çıkarılmış, haftada 2 saat Dinler Tarihi dersi ilave edilmiş ve toplamda haftada 57 saat olan meslek dersleri haftada 58 saate çıkarılmıştır. Yapılan değişiklikler göz önünde

---

[192] ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,* s.248-249; AYHAN, "İmam Hatip Lisesi", s.192.
[193] MEB, *İmam Hatip Liseleri Müfredat Programı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1978, s.53.

bulundurularak bu dönemde yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterlikler, 06 Eylül 1974 tarih ve 405 sayılı karar eki lise kısmı müfredat programı açısından değerlendirilmiştir.

İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi						
	Dersler	I	II	III	IV	Toplam
1	Kur'an-ı Kerim	4	4	4	4	16
2	Arapça	4	4	3	3	14
3	Akait			2		2
4	Kelam				2	2
5	Din Dersleri	2	2	2		6
6	Fıkıh				2	2
7	Tefsir		2	2	2	6
8	Hadis			3	3	6
9	Siyer	1				1
10	Hitabet				2	2
Meslek Dersleri Haftalık Ders Saati Toplamı		**11**	**12**	**16**	**18**	**57**
11	Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	3	3	15
12	Tarih	2	2	2		6
13	Sanat Tarihi				1	1
14	Coğrafya	2	2	2		6
15	Matematik	4	2	2	2	10
16	Fizik	3	2	2		7
17	Kimya	2	2	1		5
18	Tabiat Bilgisi (Biyoloji)		3	2		5
19	Psikoloji				2	2
20	Felsefe (Mantık - Felsefe - Sosyoloji)				6	6
21	Ahlak	1	1			2
22	Yabancı Dil	3	3	3	3	12
23	Beden Eğitimi	1	1	1		3
24	Milli Güvenlik	1	1	1		3
Kültür Dersleri Haftalık Ders Saati Toplamı		**24**	**23**	**19**	**17**	**83**
Genel Toplam		**35**	**35**	**35**	**35**	**140**
Rehberlik ve Eğitsel Çalışmalar		3	3	3	3	

Tablo-16: 1974 yılı İmam Hatip Lisesi haftalık ders dağıtım çizelgesi.[194]

[194] *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 30 Eylül 1974, Sayı:1807, s.401-402

1984 yılına gelindiğinde İmam Hatip Lisesi programında bazı değişiklikler yapılarak 18.10.1984 tarih ve 143 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararıyla İmam Hatip Liseleri orta ve lise kısımları için hazırlanan öğretim programları yürürlüğe girmiştir. Söz konusu programda orta kısımdaki din dersleri kaldırılmış, Kur'an-ı Kerim dersleri haftada 9 saatten 15 saate çıkarılmış Arapça dersleri yine haftada 9 saat olarak devam etmiştir.[195] 30 Haziran 1987 tarih ve 118 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile İmam Hatip Lisesi orta kısım ortak ders saatlerinde değişiklik yapılmış, meslek dersleri ise aynen muhafaza edilmiştir. 14 Ekim 1987 tarih ve 185 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile İmam Hatip Liseleri lise kısmı için haftalık ders çizelgesi yayımlanmış, ancak bu çizelgede de meslek derslerinin toplam saatlerinde hiçbir değişiklik yapılmamıştır.

1984 tarih ve 143 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararıyla kabul edilen İmam Hatip Liseleri Öğretim Programında derslerin amaç ve davranışlarına ayrıntılı bir şekilde yer verildiğinden bu dönem yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterlikler, mezkur öğretim programında yer alan lise kısmı ders dağıtım cetveli ile karşılaştırılmış orta kısımda yer alan meslek derslerine (Kur'an-ı Kerim, Arapça) de ilgili bölümlerde atıf yapılmıştır. 1984 yılında hazırlanan İmam Hatip Liseleri Öğretim Programda derslerin genel amaçları ile sınıf düzeyinde amaçlarına ve belirlenen amaçlara paralel geliştirilmek istenen davranışlara yer verilmesi amaç ve davranışlardan hareketle daha net bir yeterlik, program değerlendirmesi yapma imkanı sağlamıştır.

[195] MEB, *İmam Hatip Liseleri Öğretim Programları*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1985, s.28-29.

İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi						
	Dersler	IX	X	XI	XII	Toplam
1	Kur'an-ı Kerim	4	4	3	3	14
2	Arapça	5	5	4	4	18
3	Akait ve Kelam			2	2	4
4	Fıkıh	2	2	2		6
5	Tefsir			2	3	5
6	Hadis		2	2	2	6
7	Siyer	2				2
8	Dinler Tarihi				2	2
9	Hitabet ve Mesleki Uygulama			2	2	4
Meslek Dersleri Haftalık Ders Saati Toplamı		**13**	**13**	**17**	**18**	**61**
10	Türk Edebiyatı	5	4	3	3	15
11	Psikoloji			2		2
12	Felsefe Mantık Sosyoloji				6	6
13	Tarih	2	2	2		6
14	Sanat Tarihi				1	1
15	Coğrafya	2	2	1		5
16	Matematik	4	2	2	2	10
17	Biyoloji		2	2		4
18	Fizik	3	2	2		7
19	Kimya	3	3			6
20	Yabancı Dil	3	3	3	3	12
21	Beden Eğitimi	2	2	1	1	6
22	Milli Güvenlik		1	1	1	3
23	Turizm				1	1
24	T.C. İnkilap Tarihi ve Atatürkçülük		1	1	2	4
25	Sağlık Bilgisi	1	1	1		3
Kültür Dersleri Haftalık Ders Saati Toplamı		**25**	**25**	**21**	**20**	**91**
Genel Toplam Saat		**38**	**38**	**38**	**38**	**152**
Rehberlik ve Eğitici Çalışmalar		3	3	3	3	

Tablo-17: 1984 yılı İmam Hatip Liseleri haftalık ders dağıtım çizelgesi.[196]

1972-1998 yılları arasında uygulanan İmam Hatip Liseleri programları bu dönemde yapılan güncelleme ve gelişmelere paralel olarak 1972-1984, 1984-1998

[196] MEB, *İmam Hatip Liseleri Öğretim Programları*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1985, s.29.

olmak üzere iki bölüme ayrılmış ve belirlenen dönemlerde yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterliklerle karşılaştırılmıştır.

1.4.1 İmam Hatip Lisesi Programlarının (1972-1998) İmam-Hatiplerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Lisesi Programındaki Dersler (1972-1984)	**İmam ve Hatiplerin Yeterlikleri (1965-1978)**
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur. (Köy İmamlarında da aranıyor)
Din Dersleri Fıkıh	Vakit, cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını usulüne uygun olarak kıldırır. İbadet konularında bilgi sahibidir. (Köy İmamlarında da aranıyor) Gerektiğinde Müezzin-Kayyımlık yapar. Cenaze ile ilgili dini görevleri usulüne uygun yapar. (Belediye ve hastane imamları için)
Din Dersleri Akait	Akait konularında bilgi sahibidir. (Köy İmamlarında da aranıyor)
Din Dersleri Siyer	Siyer konularında bilgi sahibidir. (Köy İmamlarında da aranıyor) İslam Tarihi konularında bilgi sahibidir. (Köy İmamlarında da aranıyor)
Hitabet	Müftülük ve Başkanlıkça hazırlanan cuma ve bayram hutbelerini zamanında ve usulüne uygun olarak okuma becerine sahiptir. (Köy İmamlarında da aranıyor) Gerektiğinde hutbe hazırlar. (Büyük selatin camileri hatipliği için)
Tefsir Hadis Arapça	Ayet ve hadislerin Türkçe mealini bilir. (Büyük selatin camileri hatipliği için)
Ahlak	Ahlak konularında bilgi sahibidir.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	Kur'an Kursları yönetmeliğine uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir. Cemaati dini konularda bilgilendirir.

Tablo-18: İmam Hatip Lisesi müfredat programının (1972-1984) imam-hatiplerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

Tablo-18'de 1972-1984 yılları arasında uygulanan İmam Hatip Lisesi müfredat programı 1965-1978 yılları arasında imam ve hatiplerde aranan yeterlikler açısından incelenmiştir. Bu dönem imam ve hatip atanabilmek için baraj kabul edilen "*Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.*" Yeterliği, 1974 yılından itibaren orta kısımda haftada 9 saat lise kısmında ise haftada 16 saat, 1978 yılından sonra lise kısmında yapılan değişiklikle haftada 12 saat Kur'an-ı Kerim Dersi ile öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır. Orta kısım müfredatında Kur'an-ı Kerim Dersinin amaçları arasında şunlar bulunmaktadır:

1. *Kur'an-ı Kerim'in kendi kurallarına göre doğru okunmasını öğretmek,*
2. *Öğrencilerin ileride seçecekleri meslek ile ibadet için gerekli olan sure, ayet ve duaları ezberlemelerini sağlamak.*

Lise kısmında ise dersin amacı; "*Kur'an-ı Kerim'in kendi kurallarına göre doğru okunmasını, imamlık ve hatiplik görevi için lüzumlu metinlerin ezberlenmesini sağlamak."* şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla her iki kısımda da Kur'an-ı Kerim Dersinin amaçları arasında imam ve hatiplerde aranan yeterliği kazandırmak yer almıştır.

Orta kısımda üç yıl içerisinde harflerin öğretilmesi ve 1-6. cüzlerin yüzünden okunması; Duha suresi ve sonrasındaki kısa sureler, Yasin, Mülk ve Nebe sureleri ile namazda okunan dualar, cenaze, yemek ve hatim dualarının ezberletilmesi; tecvit kurallarının öğretilmesi planlanmıştır. Lise kısmında ise harflerin mahreçlerinin düzeltilmesi ile başlayıp dört sınıfta otuz cüzün yüzünden okunması; belli duaların, Fecr ve sonrasındaki kısa surelerin, Yasin, Rahman, Tebareke ve Necm surelerinin ezberletilmesi; tecvit kuralları ve uygulamalarının öğretilmesi planlanmıştır. Böylece Kur'an-ı Kerim ders saatleri, dersin amaçları ve konuları birlikte değerlendirildiğinde müfredatın imam ve hatiplerde bu dersle ilgili aranan yeterliği kazandırabilecek şekilde hazırlanmış olduğunu söyleyebiliriz.

Bu dönemde imam ve hatiplerde aranan bir diğer yeterlik olan belli namazların usulüne uygun olarak kıldırılması, ibadet konularında bilgi sahibi olunması ve müezzinlik yapılması ile sadece belediye ve hastane imamlarında aranan cenaze ile ilgili dini görevlerin usulüne uygun yapılması yeterliklerinin orta kısımda

haftada 8 saat, lise kısmında haftada 6 saat yer alan Din Dersleri ve lise kısmında haftada 2 saat yer alan Fıkıh Dersi ile kazandırılması mümkündür. Din Derslerinin amaçları arasında; "*Öğrencilere İslam dininin inanç ilkelerini, ibadet esaslarını ve bilgilerini kazandırmak*" (orta kısım), "*İmamlık, hatiplik görevi için gerekli ibadet bilgilerini kazandırmak.*"(lise kısmı) yer almıştır. Orta kısım ders konuları arasında detaylı bir şekilde namaz, namaz başlığı altında ezan ve kamet ile namaz sonunda okunan dualar, oruç, zekat, sadaka, hac ve kurban konularına yer verilmiştir. Lise kısmında ise Din Dersi, giriş kısmında kısaca iman esaslarına değindikten sonra tamamen ibadet konularına hasredilmiş ve orta kısımda yer alan konu başlıklarına daha detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Fıkıh Dersinde ise Din Derslerinde ele alınan bütün konuların Kur'an-ı Kerim'den ve Hadislerden örneklerle delilleri ve hükümleri üzerinde durulmuştur. Orta ve lise kısmında yer alan Din Derslerinin son bölümlerinde cenaze ile ilgili konulara (ölüm anında yapılacak telkin, ölünün yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazı duaları, şehitlik, kabir ziyareti vb.) yer verilmiştir.

İl, ilçe ve köylerde görev yapan imam-hatiplerde aranan "*Akait konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği orta kısımda yer alan Din Dersleri ve lise kısmında yer alan Akait Dersine karşılık gelmektedir. Orta kısım Din derslerinin amaçları arasında; "*Öğrencilere İslam dininin inanç ilkelerini, ibadet esaslarını ve bilgilerini kazandırmak*" zikredilmiş, ders konularında da imanın tanımı ile başlanıp altı iman esasına yer verilmiştir. Lise kısmında yer alan Akait Dersinin amaçları arasında ise "*İslam dininin inanç ilkelerini kavratmak."* zikredilmiş, ders konularında da imanın tanımı ile başlanıp diğer inanç esaslarına ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Derslerin amaçları, içerikleri ve sürelerinden hareketle orta kısım Din Dersleri ve lise kısmı Akait Dersinin imam ve hatiplerde aranan inanç esasları ile ilgili yeterliği kazandırabileceği söylenebilir.

Orta kısımda yer alan Din Derslerinde temel inanç ve ibadet bilgilerinin yanında Siyer konularına da yer verilmiş ve amaçlarından bir tanesi; "*Öğrencilere örnek bir insan olarak Hz. Muhammed'in yaşayışını, çeşitli alanlardaki düşünce görüşlerini onun insanlık vasıflarını öğretmek*" şeklinde ifade edilmiş, Peygamberimizin doğumu, çocukluğu, gençliği, peygamber oluşu, Mekke ve Medine dönemi ile özellikleri ders konuları arasında yer almıştır. Lise kısmında haftada 1

saat olan Siyer Dersinin amaçları arasında da "*Örnek bir insan olarak Hz. Muhammed'in yaşayışını, çeşitli alanlardaki düşünce ve görüşlerini tanıtmak, onun üstün insanlık vasıflarını öğrencilere öğretmek*" yer almıştır. Ders konuları arasında da İslamiyet öncesinden başlanarak Peygamberimizin vefatına kadar geçen dönemin ardından İslam kültürünü temsil eden Türk-İslam büyüklerinden seçmelere yer verilmiştir. Böylece orta kısımda okutulan Din Dersleri ve lise kısmında okutulan Siyer Dersi müfredat programı imam ve hatiplerde aranan "*Siyer ve İslam Tarihi konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğini kazandırabilecek şekilde hazırlanmıştır.

İmam ve hatiplerde aranan Cuma ve bayram hutbelerini usulüne uygun olarak okuma becerine sahip olmak ve büyük selatin camileri hatiplerinde aranan hutbe hazırlamak yeterlikleri lise son sınıfta okutulan ve konuları arasında hutbe konusunun seçilmesi, planlanması, hazırlanması ve uygulanması bulunan Hitabet dersi ile kazandırılabilir. Büyük selatin camileri hatiplerinde aranan "*Ayet ve hadislerin Türkçe mealini bilir.*" yeterliği ise öncelikle orta ve lise kısmında okutulan Arapça Dersine, ayrıca lise kısmında okutulan Tefsir ve Hadis Derslerine karşılık gelmektedir. Son olarak programda yer alan haftada 2 saat Ahlak Dersi ile "*Ahlak konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği kazandırılabilir.

İmam ve hatiplerde aranan "*Kur'an Kursları yönetmeliğine uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir. Cemaati dini konularda bilgilendirir.*" eğitme öğretme yeterliğinin uygulanan müfredatla kazandırılması mümkün değildir. Çünkü söz konusu yeterlik, Kur'an-ı Kerim'i ve dini konuları bilmenin yanında öğretme yöntem ve tekniklerini bilmeyi gerektirmektedir. Mevcut Kur'an-ı Kerim, Fıkıh ve Din Dersleri müfredatıyla bu eğitim formasyonunun kazandırılması mümkün olmadığı gibi programda bu formasyonu kazandırabilecek bir derse de yer verilmemiştir.

İmam Hatip Lisesi Programındaki Dersler (1984-1998)	**İmam Hatiplerin Yeterlikleri (1978-2005)**
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i cemaat önünde usulüne uygun olarak okur. Gerektiğinde mukabele okur. Gerektiğinde Müezzinlik yapar. Müftülükçe belirlenecek esaslara uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
Fıkıh	İbadet konularında bilgi sahibidir. Vakit, cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını usulüne uygun olarak kıldırır. Gerektiğinde Müezzinlik yapar. Cenaze ile ilgili dini görevleri usulüne uygun yapar.
Akait ve Kelam	Akait konularında bilgi sahibidir.
Siyer	Siyer konularında bilgi sahibidir.
Hitabet ve Mesleki Uygulama	Müftülük ve Başkanlıkça hazırlanan cuma ve bayram hutbelerini zamanında ve usulüne uygun olarak okuma becerisine sahiptir. Vakit, cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını usulüne uygun olarak kıldırır. Gerektiğinde Müezzinlik yapar. Cenaze ile ilgili dini görevleri usulüne uygun yapar. Cemaati dini konularda bilgilendirir. (Eğitme Öğretme Yeterliği) Önemli gün ve gecelerde program düzenler. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
T.C. İnkılap tarihi ve Atatürkçülük	Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi konularında bilgi sahibidir.
Matematik	Matematik konularında bilgi sahibidir.
Coğrafya	Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir.
Türk Edebiyatı	Türkçe-Kompozisyon yazma becerisine sahiptir.
Tarih Sanat Tarihi	Türk Kültür ve Medeniyetleri konularında bilgi sahibidir.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	Ahlak konularında bilgi sahibidir. Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir.

Tablo-19: İmam Hatip Lisesi öğretim programının (1984-1998) imam-hatiplerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

1984 yılında yürürlüğe giren öğretim programı incelendiğinde orta ve lise kısmında Kur'an-ı Kerim ders saatlerinin artmış olması dikkat çekmektedir. Bu değişimi yaygın din eğitimcilerinin en temel yeterliklerinin istenilen düzeyde kazandırılması açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirebiliriz. Kur'an-ı Kerim dersinin müfredatı incelendiğinde genel amaçlar arasında aşağıdaki maddeler zikredilmektedir:

1. *Kur'an-ı Kerim'i kurallarına göre okuyabilme.*
2. *Bazı dua, ayet ve sureleri ezberleyebilme.*
3. *Kur'an-ı Kerim'in okunuşuna ait tecvit bilgisi.*
4. *Tecvit kurallarını uygulayabilme.*

Bu maddeler "*Kur'an-ı Kerim'i cemaat önünde usulüne uygun olarak okur. Gerektiğinde mukabele okur.*" yeterlikleri ile birebir uyuşmaktadır. Dersin içeriğinde 6. sınıfta harflerin tanınması ve okunması ile başlanıp sene sonunda 1. ve 2. cüzlerin yüzünden okunması, belli dua ve surelerin önce yüzünden okunup sonra ezberlenmesi; 7.sınıfta 3-5. cüzlerin yüzünden okunması, Kadr ve devamındaki surelerin yüzünden ve ezbere okunması, tecvit kurallarından bir kısmının öğrenilmesi; 8. sınıfta ise 6-10. cüzlerin yüzünden okunması, Duha ve sonraki sureler ile Nebe, Mülk ve Yasin suresinin bir bölümünün ezberlenmesi, tecvit kurallarının kalan bölümünün öğrenilmesi amaçlanmıştır. 9. sınıfta önceki yıllarda yapılan ezberlerin ve öğrenilen tecvit kurallarının tamamının tekrar edildiği, 11-15. cüzlerin yüzünden okunduğu ve harflerin mahreçleri üzerinde durulduğu; diğer sınıflarda da ezber ve yüzünden okuma üzerinde durulduğu görülmektedir.[197] Ders saatleri ve ders içerikleri birlikte değerlendirildiğinde uygulanan programla imam-hatiplerin Kur'an-ı Kerim dersi ile ilgili yeterlikleri rahatlıkla kazanabileceklerini söyleyebiliriz. Bunun yanında 6.sınıfta yer alan "*Bazı duaları ezbere okuyabilme*" amacının davranışlar kısmında ezan ve kamet ile tesbih dualarını ezbere okumaya yer verilmiştir. Belirlenen amaç doğrultusunda yapılacak ezberlerden hareketle Kur'an-ı Kerim dersinde "*Gerektiğinde Müezzinlik yapar.*" yeterliğinin belli oranda kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Yine Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programında

[197] MEB, *İmam Hatip Liseleri Öğretim Programları*, Ankara 1985, s.32-60

ilk defa lise son sınıfta "*Kur'an Öğretiminde Metot*" konusu altında "*Kur'an Öğretimi Bilgisi ve Kur'an Öğretimi Metotlarını Uygulayabilme*"[198] amaçlarına yer verilerek mezun olacak öğrencilere konu ile ilgili eğitim formasyonu kazandırılmaya çalışılmıştır. Kur'an-ı Kerim Dersinde yer alan bu konu ile öğrencilere "*Müftülükçe belirlenecek esaslara uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir.*" yeterliğinin kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Böylece 1984 yılında yürürlüğe giren öğretim programında Kur'an-ı Kerim dersi okuma, ezber, tecvit ve öğretme açısından yaygın din eğitimcilerinde aranan tüm yeterlikleri kazandırabilecek şekilde hazırlanmıştır.

Fıkıh Dersinin genel amaçları içerisinde ibadet ve ibadet esasları, namaz, oruç, zekat, sadaka, hac ve kurban esasları bilgisini kazanabilme zikredilmiştir. Bu çerçevede 9. sınıfta genel olarak temizlik ve namaz konusu; 10.sınıfta oruç, zekat, hac, kurban, yemin, adak konusu; fıkıh ilmi ve mezheplerle ilgili konular üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla 9 ve 10. sınıf konuları, "*İbadet konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğini, 9. sınıfta bulunan "*Namazlar ve Kılınışı*" konusu, "*Vakit, cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını usulüne uygun olarak kıldırır.*" yeterliğini, "*Cenaze, Cenaze Namazı ve Kılınışı Bilgisi*" konusu, "*Cenaze ile ilgili dini görevleri usulüne uygun yapar.*" yeterliğini, yine "*Ezan ve Kametin Mahiyetini Kavrayabilme, Namaz Sonunda Okunan Ayet ve Dualar Bilgisi*" konuları, "*Gerektiğinde Müezzinlik yapar.*" yeterliğini kazandırabilecek şekilde hazırlanmıştır. Ancak bir önceki programda orta ve lise kısmında yer alan haftada 14 saat Din Dersleri ve haftada 2 saat Fıkıh Dersi ile kazandırılan söz konusu yeterlikler, bu programda haftada 6 saatlik Fıkıh Dersi ile kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan bakıldığında bir önceki döneme göre ibadet konuları ile ilgili yeterliklerin kazandırılması noktasında geriye gidiş söz konusudur.

"*Akait konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği ise son iki sınıfta haftada ikişer saat yer verilen Akait ve Kelam dersine karşılık gelmektedir. Bu dersin genel amaçları arasında iman esaslarını kavrayabilme zikredilmiş ve 11. sınıfta iman konusu ile başlanıp imanın altı şartına konu başlıklarında tek tek yer verilerek hepsiyle ilgili amaç ve davranışlar sıralanmıştır. Böylece Akait ve Kelam Dersi inanç

---

[198] MEB, *İmam Hatip Liseleri Öğretim Programları*, Ankara 1985, s.58-59

konusu ile ilgili yeterliği kazandıracak bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Haftada 2 ders saati ayrılan Siyer Dersinde ise Peygamberimizin peygamberlikten önceki ve sonraki hayatıyla birlikte vefatına kadar yer verilmiştir. Böylece bu ders için hazırlanan öğretim programı ile "*Siyer konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğinin kazandırılabileceği söylenebilir.

Bu dönem Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin haftada 2 saatten 4 saate çıkarılmış olması dikkat çekmektedir. Bir önceki müfredat programında sadece hutbe ve vaaz hazırlama ve sunma konularını içeren Hitabet Dersi müfredatı bu programda genişletilmiş ve genel amaçlar arasında aşağıdaki maddeler sıralanmıştır;

1. *Dini hitabetin çeşitleri bilgisi*
2. *İmamlık ve Müezzinliğe ait esaslar bilgisi*
3. *Hutbenin mahiyeti ve esasları bilgisi*
4. *Vaaz ve Vaizlik bilgisi*
5. *Cenazeye ait esaslar ve işlemler bilgisi*
6. *Öğrenim süresince elde edilen genel ve mesleki bilgileri uygulama kabiliyetini kazanabilme*

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin 11. sınıf amaçları arasında yer alan "*Hutbenin Esasları Bilgisi, Hutbe Okumayı Uygulayabilme*" amaçları ile "*Müftülük ve Başkanlıkça hazırlanan cuma ve bayram hutbelerini zamanında ve usulüne uygun olarak okuma becerine sahiptir.*" yeterliğinin, "*Müezzinlik Görevini Yapabilme*" amacı ile "*Gerektiğinde Müezzinlik yapar.*" yeterliğinin, "*İmamlık Görevlerini Yapabilme*" amacı ile "*Vakit, cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını usulüne uygun olarak kıldırır.*" yeterliğinin, "*Vaaz ve Sohbetin Esasları Bilgisi*" amaçları ile "*Cemaati dini konularda bilgilendirir.*" yeterliğinin, "*Mübarek Gün ve Geceler*" konusu ile "*Önemli gün ve gecelerde program düzenler.*" yeterliğinin, "*Cenaze*" konusu ile de "*Cenaze ile ilgili dini görevleri usulüne uygun yapar.*" yeterliğinin kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Bu dönem Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin önceki yıllarda yer alan Hitabet Dersi programlarından farklı olarak içeriği daha geniş tutulmuş ve yaygın din eğitimcilerine görev alanıyla ilgili mihrap, minber, kürsü, cami dışı merasimler vb. tüm teorik bilgileri uygulayabilme kabiliyeti kazandırılmaya çalışılmıştır. Dersin genel amaçlarında da zikredildiği gibi bu dersle

öğrencinin "*Öğrenim süresince elde edilen genel ve mesleki bilgileri uygulama kabiliyetini kazanabilme*"si amaçlanmıştır.

Bu dönemde kültür dersleri ile ilgili istenilen yeterlikler aynı isimleri taşıyan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Matematik, Coğrafya, Türk Edebiyatı, Tarih ve Sanat Tarihi Derslerine karşılık gelmiş ve söz konusu derslerde diğer liselerde uygulanan öğretim programları uygulanmıştır. Son olarak 1984 tarihli öğretim programında "*Ahlak konularında bilgi sahibidir. Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir.*" yeterliklerini karşılayacak bir derse yer verilmediği görülmektedir.

Sonuç olarak 1984 tarihinde yürürlüğe giren İmam Hatip Liseleri öğretim programının diğer programlardan birinci farkı; Kur'an-ı Kerim Dersinde Kur'an öğretim metodu konusuna yer vererek mezunlara bu alanla ilgili eğitim formasyonu kazandırılmaya çalışılması, ikinci fark ise Hitabet ve Mesleki Uygulama Ders içeriğinde mezunların görev alanı ile ilgili uygulama gerektiren hemen hemen her konuya yer verilmeye çalışılmış olmasıdır.

Söz konusu program, ders saatleri ve ders içerikleri bakımından her ne kadar imam-hatiplere mesleki formasyon kazandırabilecek şekilde hazırlanmış olsa da bu tarihlerde yapılan bir alan araştırmasında imam-hatiplerin yaklaşık 2/3'ünün kendilerini mesleki formasyon olarak yeterli görmedikleri tespit edilmiştir.[199] Ancak yapılan araştırmada ortaya çıkan bu olumsuz tablonun öğrencilerin programı hakkıyla takip etmemesi, programın hakkıyla uygulanmaması gibi farklı sebeplerden kaynaklanabileceği söylenebilir.[200]

---

[199] BUYRUKÇU, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s.391.
[200] TOSUN, "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi", s.205.

1.4.2 İmam Hatip Lisesi Programlarının (1972-1998) Müezzin-Kayyımların Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Lisesi Programındaki Dersler (1972-1984)	Müezzin-Kayyımların Yeterlikleri (1965-1978)
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.
Din Dersleri, Fıkıh	İbadet konularında bilgi sahibidir.
Din Dersleri, Akait	Akait konularında bilgi sahibidir.
Din Dersleri, Siyer	Siyer konularında bilgi sahibidir.
Ahlak	Ahlak konularında bilgi sahibidir.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim, ezan ve kamet okumaya elverişlidir. Ezan ve kameti usulüne uygun olarak okur.

Tablo-20: İmam Hatip Lisesi müfredat programının (1972-1984) müezzin-kayyımların yeterlikleri ile karşılaştırılması.

1965-1978 yılları arasında müezzin-kayyımlarda aranan "*Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur.*" yeterliği, bir önceki başlıkta amaçlarına ve konularına yer verdiğimiz Kur'an-ı Kerim Dersi ile kazandırılabilir. 1974 yılından itibaren orta kısımda haftada 9 saat lise kısmında ise haftada 16 saat, 1978 yılından sonra lise kısmında yapılan değişiklikle haftada 12 saat Kur'an-ı Kerim Dersi okutulmuş, gerek ders saati, gerekse dersin içeriği, bu alandaki yeterliği kazandırabilecek şekilde hazırlanmıştır. "*İbadet konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği, bir önceki başlıkta içeriği hakkında kısaca bilgi verilen Din Dersleri ve Fıkıh Dersi ile kazandırılabilir. Özellikle lise kısmında Din Dersleri ibadet konularına hasredilmiştir. Orta kısımda okutulan Din Dersleri ve lise kısmında okutulan Akait Dersi müfredatı, "*Akait konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğini rahatlıkla kazandırılabilecek şekilde hazırlanmıştır. "*Siyer konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğinin yine orta kısım Din Dersleri ve lise kısmında yer alan Siyer Dersi konuları ile rahatlıkla kazandırılabileceği söylenebilir. "*Ahlak konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği ise lise kısmında okutulan ve lise 1. sınıf müfredatının uygulandığı Ahlak Dersi ile kazandırılabilir.

1972-1984 yılları arasında uygulanan müfredat programı ile yukarıdaki yeterlikler kazandırılabilecekken, müezzin-kayyımların en temel yeterliklerinden olan "*Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim, ezan ve kamet okumaya elverişlidir. Ezan ve*

kameti usulüne uygun olarak okur." yeterliklerini kazandırabilecek Musiki gibi bir derse veya mevcut dersler içerisinde bir konuya yer verilmemiştir. Din Derslerinde namaz konusu içerisinde ezan ve kamet başlığına yer verilmiş, ancak burada konu ezan ve kametin makamlarıyla birlikte okunuşu ile ilgili bilgi ve uygulamadan ziyade genel bir şekilde yer almıştır. Hitabet dersinde ise sadece vaaz ve hutbe konularına yer verilmiş, ezan ve kamet üzerinde durulmamıştır. Dolayısıyla İmam Hatip Liselerinde bu dönem uygulanan programda müezzinlerin en temel iki yeterliğini kazandırabilecek bir derse yer verilmemiştir.

İmam Hatip Lisesi Programındaki Dersler (1984-1998)	**Müezzin-Kayyımların Yeterlikleri (1978-2005)**
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i cemaat önünde usulüne uygun olarak okur. Müftülükçe belirlenecek esaslara uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir. Vakit, Cuma, bayram ve cenaze namazlarında gerekli Müezzinlik hizmetlerini yapar.
Fıkıh	İbadet konularında bilgi sahibidir. Vakit, Cuma, bayram ve cenaze namazlarında gerekli Müezzinlik hizmetlerini yapar.
Akait ve Kelam	Akait konularında bilgi sahibidir.
Hitabet ve Mesleki Uygulama	Ezan ve kameti usulüne uygun olarak okur. Vakit, Cuma, bayram ve cenaze namazlarında gerekli Müezzinlik hizmetlerini yapar. Müftülük ve Başkanlıkça hazırlanan cuma ve bayram hutbelerini zamanında ve usulüne uygun olarak okuma becerine sahiptir. (İmam Hatip olmadığı zaman)
T.C. İnkılap tarihi ve Atatürkçülük	Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi konularında bilgi sahibidir.
Matematik	Matematik konularında bilgi sahibidir.
Coğrafya	Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir.
Türk Edebiyatı	Türkçe-Kompozisyon yazma becerisine sahiptir.
Tarih Sanat Tarihi	Türk Kültür ve Medeniyetleri konularında bilgi sahibidir.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlik	Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir.

Tablo-21: İmam Hatip Lisesi öğretim programının (1984-1998) müezzin-kayyımların yeterlikleri ile karşılaştırılması.

Müezzin-kayyımlarda aranan "*Kur'an-ı Kerim'i cemaat önünde usulüne uygun olarak okur.*" yeterliği, 1984 tarihli öğretim programında yer alan Kur'an-ı Kerim dersi müfredatı ile kazandırılabilir. Bunun yanında Kur'an-ı Kerim dersi, 6. sınıf "*Bazı Duaları Ezbere Okuyabilme*" amacı altında zikredilen "*Ezan ve kameti ezbere okuma, tesbih dualarını ezbere okuma*" davranışlarıyla *"Vakit, Cuma, bayram ve cenaze namazlarında gerekli Müezzinlik hizmetlerini yapar.*" Yeterliği, belli bir düzeyde kazandırılabilir. Yine 12. sınıfta yer alan "*Kur'an Öğretiminde Metod*" konusu ile müezzin-kayyımlarda ilk defa aranan "*Müftülükçe belirlenecek esaslara uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir."* eğitim-öğretim yeterliğinin kazandırılabileceğini söyleyebiliriz.

Hazırlanan programda yer alan Fıkıh Dersinin 9 ve 10. sınıf konuları namaz, oruç, zekat, sadaka, hac ve kurban gibi temel ibadetlerden oluşmaktadır. Bu içerikle Fıkıh Dersinin, "*İbadet konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğini kazandırabileceğini söyleyebiliriz. Yine aynı dersin namaz konusu altında yer alan "*Ezan ve Kametin Mahiyetini Kavrayabilme*" amacı ve bu amaç doğrultusunda sıralanan davranışlarla "*Vakit, Cuma, bayram ve cenaze namazlarında gerekli Müezzinlik hizmetlerini yapar.*" yeterliği belli oranda kazandırılabilir. "*Akait konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği ise imanın tanımı ve şartlarına ayrı ayrı yer verilen Akait ve Kelam Dersi ile kazandırılabilir.

Bir önceki başlıkta da değinildiği gibi bu dönem Hitabet ve Mesleki Uygulama Ders saati ve içeriği müezzin-kayyımların uygulama gerektiren yeterliklerini kazandırabilecek şekilde programda yer almıştır. Söz konusu dersin "*Hutbe Okumayı Uygulayabilme, Müezzinlik Görevini Yapabilme*" amaçları ve bu amaçlar doğrultusundaki davranışları ile müezzin-kayyımlarda aranan ezan, kamet ve hutbe okuma ile müezzinlik yapma yeterliklerinin kazandırılabileceği söylenebilir.

Son olarak T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Matematik, Coğrafya, Türk Edebiyatı, Tarih ve Sanat Tarihi gibi kültür dersleri ile ilgili aranan yeterlikler programda yer alan bu derslerle karşılanabilir. Bu dönemde uygulanan öğretim programında müezzinlerde aranan "*Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğini kazandırabilecek bir derse ise yer verilmemiştir.

1.4.3 İmam Hatip Lisesi Programlarının (1972-1998) Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Lisesi Programındaki Dersler (1972-1984)	Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri (1977-1985)
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur. Kur'an-ı Kerim'den bazı bölümleri ezbere okur.
Din Dersleri Fıkıh	İbadet konularında bilgi sahibidir.
Akait Kelam	İtikat konularında bilgi sahibidir.
Siyer	Siyer konularında bilgi sahibidir.
Ahlak	Ahlak konularında bilgi sahibidir.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	**Eğitme Öğretme Yeterlikleri** Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okutur ve ezberletir. Sure ve duaları öğretir ve anlamlarını okutur. Tecvit ve tashih-i huruf kurallarını öğretir. İman, ibadet ve ahlak esaslarını öğretir. Öğrencilere rehberlik ederek olumlu davranışlar geliştirmelerini sağlar. Kurs ile ilgili resmi iş ve işlemlerin yürütülmesi konusunda bilgi sahibidir.

Tablo-22: İmam Hatip Lisesi müfredat programının (1972-1984) Kur'an Kursu öğreticilerinin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

1977-1985 yılları arasında Kur'an Kursu Öğreticilerinde aranan Kur'an-ı Kerim okuma ve ezber, ibadet, itikat, siyer ve ahlak konularındaki yeterlikler, imam-hatipler ile müezzin-kayyımlarda da aynı şekilde aranmıştır. Önceki iki başlıkta mevcut programın ders saati, derslerin amaçları ve içerikleri bakımından bu yeterlikleri rahatlıkla kazandırabilecek şekilde hazırlanmış olduğu ifade edildiğinden aynı şeyler bu başlıkta tekrar edilmeyecek olup Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan bu yeterliklerin de uygulanan programla kazandırılabileceği söylenmekle yetinilecektir.

1977-1985 yılları arasında Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan eğitme öğretme yeterlikleri yöntem, teknik, materyal geliştirme, ölçme ve değerlendirme gibi pedagojik formasyon konularında bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. 1972-

1984 yıllarında İmam Hatip Liselerinde uygulanan programda ise pedagojik formasyon kazandırabilecek bir derse yer verilmediği için söz konusu eğitme öğretme yeterliklerinin mevcut programla kazandırılması mümkün değildir. Dolayısıyla bu dönem uygulanan müfredat programı ile Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan alan yeterlikleri kazandırılabilirken eğitme öğretme yeterliklerinin kazandırılması mümkün değildir.

İmam Hatip Lisesi Programındaki Dersler (1984-1998)	**Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri (1985-2005)**
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur. Kur'an-ı Kerim'den bazı bölümleri ezbere okur. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okutur ve ezberletir. Sure ve duaları öğretir ve anlamlarını okutur. Tecvit ve tashih-i huruf kurallarını öğretir.
Fıkıh	İbadet konularında bilgi sahibidir.
Akait ve Kelam	İtikat konularında bilgi sahibidir.
Siyer	Siyer konularında bilgi sahibidir.
Hitabet ve Mesleki Uygulama	İman, ibadet ve ahlak esaslarını öğretir. (Eğitme Öğretme Yeterliği) Önemli gün ve gecelerde program düzenler. (Eğitme Öğretme Yeterliği)
T.C. İnkılap tarihi ve Atatürkçülük	Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi konularında bilgi sahibidir.
Matematik	Matematik konularında bilgi sahibidir.
Coğrafya	Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir.
Türk Edebiyatı	Türkçe-Kompozisyon yazma becerisine sahiptir.
Tarih Sanat Tarihi	Türk Kültür ve Medeniyetleri konularında bilgi sahibidir.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir. Ahlak konularında bilgi sahibidir. Öğrencilere rehberlik ederek olumlu davranışlar geliştirmelerini sağlar. (Eğitme Öğretme Yeterliği) Kurs ile ilgili resmi iş ve işlemlerin yürütülmesi konusunda bilgi sahibidir.

Tablo-23: İmam Hatip Lisesi öğretim programının (1984-1998) Kur'an Kursu öğreticilerinin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

1984 yılında hazırlanan öğretim programında yer alan Kur'an-ı Kerim Dersi Kur'an okuma ve belli bölümleri ezberleme ile ilgili yeterlikleri kazandırabilecek şekilde hazırlanmış olup Kur'an Kursu öğreticileri ile ilgili yapılan bir alan araştırması da bu sonucu doğrulamaktadır. Araştırmada Kur'an Kursu öğreticilerine "*Özel alan bilgisi açısından kendilerini nasıl gördükleri*" sorulmuş ve sonuç olarak kendilerini yeterli görme oranları[201], %80 gibi oldukça yüksek bir oranda çıkmıştır.[202]

Bunun yanında söz konusu öğretim programında Kur'an-ı Kerim'i, tecvidi ve tashih-i hurufu öğretmek, sure ve dua ezberletmek ile ilgili yeterliklerin kazandırılması için son sınıfta "*Kur'an Öğretiminde Metod*" konusuna yer verilmiştir. İmam Hatip Lisesi Programında ilk defa öğrencilere eğitim formasyonu kazandırabilecek bir konunun yer alması son derece önemli olmakla beraber eğitim öğretim faaliyetleri yürüten Kur'an Kursu öğreticilerinin "*Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okutur ve ezberletir. Sure ve duaları öğretir ve anlamlarını okutur. Tecvit ve tashih-i huruf kurallarını öğretir.*" yeterliklerini karşılayabilmek için bunun yeterli olmayacağı kanaatindeyiz. Söz konusu eğitme öğretme yeterliklerinin istenilen düzeyde kazandırılabilmesi, programda pedagojik formasyon derslerine yer vermekle mümkündür. Programda eğitim formasyonu kazandırabilecek pedagojik formasyon derslerine yer verilmediğinden bu dönem Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan eğitme öğretme yeterlikleri Kur'an-ı Kerim Dersi içerisinde yer alan "*Kur'an Öğretiminde Metod*" konusu ile belli oranda kazandırılabilmekle beraber istenilen düzeyde kazandırılabilmesi mümkün gözükmemektedir. Yapılan bir alan araştırması bu hususu teyit etmekte olup Kur'an Kursu öğreticilerine sorulan "*Kur'an Kursu öğreticisi olarak en fazla hangi hususlarda eksiklik hissediyorsunuz*?" sorusuna verilen cevaplar arasında en yüksek oran (%42) "pedagojik formasyon eksikliği" şeklinde olmuştur.[203]

Kur'an Kursu Öğreticilerinde aranan "*İbadet konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği, önceki başlıklarda ayrıntısına yer verilen Fıkıh Dersi ile, "*İtikat*

---

[201] Orta görenlerin oranı %15, yetersiz görenlerin oranı ise %5'tir.
[202] KOÇ, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, s.133.
[203] KOÇ, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, s.135-136.

konularında bilgi sahibidir." yeterliği Akait ve Kelam Dersi ile "*Siyer konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği, ise yine önceki başlıklarda ayrıntılarına yer verilen Siyer Dersi ile kazandırılabilir. Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinde dini hitabetin çeşitleri ve uygulama esaslarını içeren "*Dini Hitabetin Çeşitleri*" konusu ile "*İman, ibadet ve ahlak esaslarını öğretir.*" yeterliğinin kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Yine "*Önemli gün ve gecelerde program düzenler.*" yeterliği de Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinde yer alan "*Mübarek Gün ve Geceler*" konusu ile kazandırılabilir.

İmam hatip ve müezzin-kayyımlarda olduğu gibi bu dönem Kur'an Kursu öğreticilerinde de aranan kültür dersleri ile ilgili yeterlikler, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Matematik, Coğrafya, Türk Edebiyatı, Tarih ve Sanat Tarihi dersleri ile kazandırılabilir. Bununla beraber programda "*Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir. Ahlak konularında bilgi sahibidir. Öğrencilere rehberlik ederek olumlu davranışlar geliştirmelerini sağlar.*" yeterliklerini kazandırabilecek bir derse yer verilmemiştir. "*Kurs ile ilgili resmi iş ve işlemlerin yürütülmesi konusunda bilgi sahibidir.*" yeterliği ise okuldan ziyade hizmet içi eğitim veya tecrübe ve kişisel çaba ile kazanılabilecek bir niteliktir.

1.5 İMAM HATİP LİSESİ PROGRAMLARININ YAYGIN DİN EĞİTİMCİLERİNİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (1998-2010)

15. Milli Eğitim Şurasında alınan 8 yıllık zorunlu ve kesintisiz eğitim kararı 18 Ağustos 1997 tarih ve 4306 sayılı kanunla yasalaşmış ve uygulanmaya başlamıştır.[204] Belirtilen kanunla bütün ilköğretim okullarında tek tip program uygulanması modeli benimsenerek diğer meslek liseleri gibi İmam Hatip Liselerinin de orta kısımları kapatılmış ve İmam Hatip Liseleri 1+3=4 yıl eğitim veren bir lise haline dönüştürülmüştür. 19.08.1998 tarih ve 174 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı[205] ile 4 yıllık İmam Hatip Liselerinin haftalık ders çizelgeleri, 10.05.1999 tarih ve 39 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile de bu derslerin öğretim

[204] *Resmi Gazete*, 18 Ağustos 1997, Sayı: 23084, Kanun No: 4306.
[205] *Resmi Gazete*, Eylül 1998, Sayı: 2492, Kanun No: 174.

programları kabul edilmiştir.[206] Bu bölümde söz konusu haftalık ders çizelgesi ve öğretim programı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2005 yılında hazırlanan imam-hatip ve Kur'an Kursu öğreticilerinin temel ve özel yeterlikleri ile müezzin-kayyımların yeterlikleri açısından incelenmiştir.

[206] MEB, *İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1999, s.11.

İMAM HATİP LİSESİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ					
Ders Kategorileri	Dersler	Hazırlık Sınıfı	IX. Sınıf	X. Sınıf	XI. Sınıf
ORTAK GENEL KÜLTÜR DERSLERİ	Türk Dili ve Edebiyatı		4	4	4
	Türkçe	4			
	Tarih		2	2	
	T.C.İnk.Tar. ve Atatürkçülük				2
	Coğrafya		2		
	Matematik		5		
	Fizik		2		
	Kimya		2		
	Biyoloji		2		
	Sağlık Bilgisi		2		
	Felsefe				2
	Yabancı Dil		4		
	Beden Eğitimi	2	1		
	Millî Güvenlik Bilgisi			1	
Toplam Genel Kültür Dersleri		**6**	**26**	**7**	**8**
ALAN DERSLERİ	Kur'an-ı Kerim	8	4	4	4
	Arapça	15	4	4	4
	Temel Dini Bilgiler	2			
	Siyer		2		
	Fıkıh			2	
	Tefsir			2	
	Karşılaştırmalı Dinler Tarihi				2
	Hadis			2	
	Kelam				2
	Hitabet ve Mesleki Uygulama				4
	İslam Tarihi			2	
	Psikoloji			2	
	Sosyoloji				2
Toplam Alan Dersleri		**25**	**10**	**18**	**18**
Seçmeli Ders Saati		4		10	10
Toplam Ders Saati		35	36	35	36
Rehberlik			1	1	1

Tablo-24: 1998 yılı İmam Hatip Lisesi haftalık ders çizelgesi.[207]

[207] MEB, *İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara 1999, s.5-9.

1.5.1 İmam Hatip Lisesi Programının (1998-2010) İmam Hatip ve Kur'an Kursu Öğreticilerinin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

2005 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından oluşturulan komisyon tarafından hazırlanan "*Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatında Din Hizmetlerini Yürütenlerin (İmam Hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, Din Hizmetleri Uzmanı, Vaiz, Müftü) Temel ve Özel Yeterlikleri*" başlıklı çalışmada imam-hatip ve Kur'an Kursu öğreticilerinin sahip olması gereken alan, genel kültür ve eğitme öğretme yeterlikleri ortak tespit edildiği için bu bölümde yapılan incelemede imam-hatip ve Kur'an Kursu öğreticileri aynı başlık altında ele alınmış, sadece özel yeterlikleri ayrı ayrı incelenmiştir.

İmam Hatip Lisesi Programındaki Dersler	**İmam Hatip ve Kur'an Kursu Öğreticilerinin Temel Yeterlikleri (2005-2010)**
Kur'an-ı Kerim	**Alan Yeterlikleri** Kur'an-ı tecvit kurallarına göre yüzünden okur. Kur'an'dan bazı bölümleri ezbere okur. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir.
Arapça Yabancı Dil (İngilizce)	Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça bilir. Görevinin gerektirdiği düzeyde yabancı dil bilir.(GKY)
Tefsir	Kur'an mealini kullanır. Kur'an'ın ana konularını sıralar. Kur'an ve tefsirle ilgili temel kavram ve ilkeleri bilir. Temel tefsir kaynaklarını sayar. Tefsirler yardımıyla ayetlerin anlamlarını açıklar. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir.
Hadis	Hadislerle ilgili temel kavramları bilir. Temel hadis kaynaklarını sayar. İman, ibadet ve ahlak konularında yeterli miktarda hadis bilir. Hadislerden yararlanmayla ilgili temel ilkeleri bilir. Hadislerin güncel konularla ilgisini kurar.
Fıkıh Temel Dini Bilgiler	Dinî kavramları doğru telaffuz eder ve anlamına uygun açıklar. Temel fıkıh kavramlarını bilir. Temel fıkıh kaynaklarını bilir. İman, ibadet ve ahlak ile ilgili temel kavram ilke ve esasları bilir.

	İbadetlerin bireysel ve toplumsal faydalarını açıklar. Duanın bireye katkılarını açıklar. Din-ahlâk ilişkisini açıklar. Dinî-ahlakî konuları açıklamada nasslarla birlikte aklı ve bilimi kullanır. Din-birey ilişkisini açıklar (GKY) Din-toplum ilişkisini açıklar (GKY)
Siyer İslam Tarihi	Hz. Peygamberin hayatını bilir. Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklar. Hz. Peygamberin tutum ve davranışlarından örnekler aktarır. İslâm tarihi ile ilgili temel kaynakları sıralar. İlk dönem İslâm tarihindeki olayları sebep ve sonuçlarıyla açıklar
Kelam Karşılaştırmalı Dinler Tarihi	Dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklar. Dinsel anlayış ve uygulama farklılıklarının birer zenginlik olduğunu bilir. Diğer dinleri temel unsurlarıyla tanır. Kültürel mirası dinle bağlantısı açısından açıklar. Dinin birlik ve beraberliğe olan katkılarını açıklar.
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	**Genel Kültür Yeterlikleri** Cumhuriyetin, demokrasinin ve laikliğin bireye ve topluma sağladığı kazanımları bilir.
Psikoloji Sosyoloji Felsefe	Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dinî yapısını tanır. Din-kültür ilişkisini açıklar Din hizmetlerinin daha etkili yapılabilmesi için insan bilimlerinden yararlanır.
Hitabet ve Mesleki Uygulama	**Eğitme Öğretme Yeterlikleri** Vaaz, hutbe ve ders materyali hazırlar ve geliştirir. Vaaz ve dersi etkili biçimde sunar. Yaygın din eğitimi ve öğretimi etkinliklerini planlar ve değerlendirir. Etkili iletişim ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Hitabet ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Önemli gün ve gecelerde program düzenler.
Türk Dili ve Edebiyatı Türkçe	Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanır.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	**Alan Yeterlikleri** Görevinin gerektirdiği düzeyde Osmanlıca bilir. Kullandığı hadislerin anlamlarını bilir. Fıkıh kaynaklarından yararlanmayla ilgili ilkeleri bilir. Görev alanıyla ilgili Hz. Peygamberi modeller.

	Genel Kültür Yeterlikleri Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip eder. Tarihi ve güncel dinî akım ve oluşumları tanır. Din bilimleriyle diğer bilimler arasında gerekli ilişkileri kurar. **Eğitme Öğretme Yeterlikleri** Kur'an'ı yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygular. Görevi çerçevesinde Dinî konularda danışmanlık ve rehberlik yapar. Yetişkin eğitiminin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Alanıyla ilgili bilimsel yayınlardan yararlanır. Din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanır. Sure ve dua öğretmenin yöntem ve tekniklerini uygular. Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanır. Bilgisayar ve internet'i etkili kullanır. Din eğitimi ve öğretimi yapabilmek için, gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetir. Mesleği ile ilgili yeni projeler üretir ve uygular. Sorun çözme becerisine sahiptir.

Tablo-25: İmam Hatip Lisesi öğretim programının (1998-2010) imam-hatip ve Kur'an Kursu öğreticilerinin alan, genel kültür ve eğitme öğretme yeterlikleri ile karşılaştırılması.

İmam Hatip Lisesi Programındaki Dersler	İmam Hatiplerin Özel Yeterlikleri (2005-2010)	Kur'an Kursu Öğreticilerinin Özel Yeterlikleri (2005-2010)
Kur'an-ı Kerim	Kur'an'ı, cemaat önünde tecvit üzere okur. Dinî özel gün ve gecelerde Kur'an okur. Yasin, Mülk, Hucurat, Fetih, Rahman ve Nebe sureleri ile Duha suresinden Nas suresine kadar ezbere okur. Kur'an'dan, okunması mutad olan kısımları (mihrabiye/aşr) okur. Namazda okunan kısa surelerin anlamlarını bilir.	Belli başlı tecvid kurallarını örnekleriyle açıklar ve uygular. Kur'an okumada öğrencinin yaptığı yanlışlıkları tespit eder. Bazı sure (Yasin, Mülk, Hucurat, Fetih, Rahman, Nebe sureleriyle Duha suresinden Nas suresine kadar) ve duaları ezbere okur.
Temel Dini Bilgiler Fıkıh Kelam	Bütün namazları usulüne uygun kıldırır. Cemaatin iman, ibadet ve ahlak konularındaki sorularını cevaplandırır.	İman, ibadet ve ahlak esaslarını açıklar.
Hitabet ve Mesleki Uygulama	Günün anlam ve önemine ve cemaatin ihtiyaçlarına uygun hutbe hazırlar ve sunar. Gerektiğinde cemaatin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun vaaz hazırlar ve sunar. Yapılması mutad olan duaları Türkçeleriyle birlikte yapar. Gerektiğinde Müezzinlik yapar. Cenaze ile ilgili dinî görevleri usulüne uygun yapar.	
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	İlmihal konularını çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, seviyelerine uygun muhteva, yaklaşım ve yöntemlerle öğretir. Yaz kurslarında öğreticilik yapar.	Yüzünden ve ezbere Kur'an öğretim tekniklerini bilir ve uygular. Öğrencilerin psikolojik, sosyal, dinî ve ahlakî gelişim özelliklerini tanır. Konuya uygun öğretim, yöntem ve tekniklerini seçer ve uygular.

		Öğretim programına uygun araç-gereç ve materyalleri hazırlar. Öğretim amaçlarına uygun ölçme ve değerlendirme araçlarını belirler. Günlük, ünite ve yıllık ders planları yapar. Öğrencileri derse güdüler. Öğrencilerin bağımsız düşünme becerilerini geliştirir. Öğrencileri bir sonraki derse hazırlar. Öğrencilere rehberlik yaparak olumlu davranmaya yönlendirir.

Tablo-26: İmam Hatip Lisesi öğretim programının (1998-2010) imam-hatip ve Kur'an Kursu öğreticilerinin özel yeterlikleri ile karşılaştırılması.

1998 yılından itibaren İmam Hatip Liselerinin hazırlık sınıfında orta kısımda görülmeyen Kur'an-ı Kerim ve Arapça Derslerinin eksikliği telafi edilmeye çalışılmıştır. Kalan üç yılda Kur'an-ı Kerim Dersi haftada 12 saat yer alarak Kur'an-ı Kerim'i okuma, ezberleme ve anlama ile ilgili yeterlikler bu dersle kazandırılmaya çalışılmıştır.

Hazırlanan öğretim programında Kur'an-ı Kerim dersi genel amaçları arasında bu dersi alan öğrenciler;

1. *"Kur'an-ı Kerim harflerini mahrecine ve tecvit kurallarına uygun olarak doğru ve güzel bir biçimde okur.*
2. *Bazı sure ve ayetleri kurallarına uygun olarak ezberler ve gerektiğinde okur."*[208]

ifadelerine yer verilmiş ve öğretim programı okuma, ezberleme ve anlama olmak üzere üç öğrenme alanına ayrılmıştır. Öğrencilerin okuma öğrenme alanında elde edilecek kazanımlarla "*Kur'an-ı Kerim harflerini tanıyan ve doğru telaffuz*

[208] MEB, *İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Devlet Kitapları Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, Ankara 2010, s.27.

eden, Kur'an-ı Kerim'i doğru ve güzel okumanın önemini bilip tecvit kurallarını uygulayabilen öğrenciler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır." Yine ezberleme ve anlama öğrenme alanında elde edilecek kazanımlarla "*dinî ifadeler, dualar ve Kur'an-ı Kerim'deki sure ve ayetleri ezberden tecvit kurallarına göre okuyabilecek yeterlikte ve Kur'an-ı Kerim'deki üslubu fark eden, Kur'an-ı Kerim'in içeriğinden haberdar olan bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmıştır.*"[209] Öğretim programında yer alan genel ve öğrenme alanı amaçları yukarıdaki tablolarda Kur'an- Kerim dersi karşısında bulunan yeterliklerle örtüşmektedir. Geçmiş yıllarda hazırlanan programlarla karşılaştırdığımızda ezberlenecek surelerin büyük bir oranda aynı olduğu, ancak bu programda surelerin anlamlarına da yer verilerek ezberlenecek surelerin anlaşılmasının amaçlandığı görülmektedir. Ezberlenen bütün surelerin anlamları ile öğrenilmesi neticesinde "*Namazda okunan kısa sûrelerin anlamlarını bilir.*" yeterliğinin kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda Tefsir Dersi üniteleri arasında yer alan meal ve tefsiri yapılacak örnek metinlerinin de namaz surelerinden seçilmiş olması, bu yeterliğin kazanılmasına katkı sağlamıştır. Söz konusu programda tecvit kurallarına daha ayrıntılı yer verilerek 9. sınıfta med ve çeşitlerinin, 10. sınıfta ise diğer tecvit kurallarının öğrenilmesi, ünite kazanımları arasında zikredilmiştir. Son olarak önceki programlarda Kur'an-ı Kerim'in tamamı yüzünden okutulurken bu programda ilk 25 surenin yüzünden okunması planlanmıştır. Netice itibariyle Kur'an-ı Kerim Dersi öğretim programının imam-hatiplerin ve Kur'an Kursu öğreticilerinin bu dersle ilgili sahip olmaları gereken yeterlikleri kazandırabilecek bir muhtevaya sahip olduğu söylenebilir.

İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programında yer alan Temel Dini Bilgiler dersi kazanımları arasında yer alan "*Dinin insanın var oluşu ile ilgili sorulara cevap veren bir olgu olduğunu fark eder. Dinin toplum hayatındaki yeri ve önemini irdeler. İslam ahlakının neyi ifade ettiğini söyler. İslam ahlakının kaynağının Kur'an ve sünnet olduğunu kavrar. Temel ahlak ilkelerini ayet ve hadislerden örnekler vererek açıklar. İslam dininin sorunları çözmede aklı kullanmayı ve bilimi teşvik ettiğini örneklerle açıklar.*"[210] ifadelerinden hareketle

[209] MEB, *İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s.27.
[210] MEB, *İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s.63-69.

Temel Dini Bilgiler Dersinin "*Din-birey ilişkisini açıklar. Din-toplum ilişkisini açıklar. Din-ahlâk ilişkisini açıklar. Dinî-ahlakî konuları açıklamada nasslarla birlikte aklı ve bilimi kullanır.*" yeterliklerini kazandırılabileceğini söyleyebiliriz.

Fıkıh Dersi genel amaçları arasında yer alan "*İbadetlerin yapılışlarını açıklar.*" hükmü ile ünite açılımlarında yer alan "*Temizlik ve Namaz*" "*Oruç ve Zekat*" "*Hac ve Kurban*" başlıklarından hareketle ibadetler ve yapılışları ile ilgili yeterliklerin; fıkıh ilminin doğuşu, gelişimi, fıkhi hükümler ve kaynakları gibi ünite başlıklarından hareketle de fıkıh ilmiyle ilgili diğer yeterliklerin bu dersle kazandırılabileceğini söyleyebiliriz.[211] Genel amaçlarından bir tanesi; "*İslam dininin inanç esaslarını kavrar.*" şeklinde belirtilen ve kazanımları arasında "*İslam düşüncesindeki yorum farklılıklarının nedenlerini sorgular. İslam düşüncesinde ortaya çıkan itikadi yorumların İslam'la özdeşleştirilemeyeceğini kavrar.*" gibi maddelere yer verilen Kelam Dersi ile "*Dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklar. Dinsel anlayış ve uygulama farklılıklarının birer zenginlik olduğunu bilir.*" şeklinde ifade edilen inanç ve yorum farklılıkları ile ilgili yeterlikler kazandırılabilir.

Hadis Dersi genel amaçları ve kazanımları arasında zikredilen, "*Hadis ilmi ile ilgili temel kavramları bilir. Hadisleri güncel olayların ışığında yorumlar.*" "*Temel hadis kaynaklarını özelliklerine göre sınıflandırır.*" benzeri amaç ve kazanımlarla yaygın din eğitimcilerinin bu alanla ilgili sahip olması gereken yeterlikler bu dersle lise düzeyinde kazandırılabilir. Yine Tefsir Dersi öğretim programında yer verilen "*Tefsirle ilgili temel kavramları tanımlar. İlk yazılı tefsir vesikalarını tanır. Kur'an'ın anlaşılmasında Türkçe meal çalışmalarının rolünü fark eder. Surelerin meal ve tefsirini yapar.*" gibi kazanımlarla imam-hatip ve Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan tefsir kaynakları, kavramları ve ilkelerinin bilinmesi ile ilgili yeterlikler kazandırılabilir.

Siyer Dersi öğretim programında yer alan ünite kazanımları ile "*Hz. Peygamberin hayatını bilir. Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklar. Hz. Peygamberin tutum ve davranışlarından örnekler aktarır.*" gibi Peygamberimizin hayatı ve davranışları ile ilgili yeterliklerin, İslam Tarihi Dersi öğretim programında

---

[211] MEB, *İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s.134.

zikredilen kazanımlarla da "*İslâm tarihi ile ilgili temel kaynakları sıralar. İlk dönem İslâm tarihindeki olayları sebep ve sonuçlarıyla açıklar.*" gibi kaynak ve tarih bilgisi ile ilgili yeterliklerin kazandırılabileceğini söyleyebiliriz.

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi özellikle imam-hatipleri yapacağı uygulamalarla din görevliliğine hazırlayan bir içeriğe sahiptir. Dersin genel amaçları: "*Hitabet ve Mesleki Uygulama dersini alan öğrenciler;*

1. *İmam Hatiplik ve Müezzinlik yapma becerisi kazanır.*
2. *Dinî törenlerde sunu ve dua yapar.*
3. *Usulüne uygun olarak hutbe okur.*
4. *Cenaze ile ilgili işlemleri bilir ve uygular."*[212]

şeklinde ifade edilmiştir. İmam hatiplerde aranan hutbe ve vaaz hazırlama ve sunma, dua ve müezzinlik yapma, cenaze ile ilgili işleri yapma gibi özel yeterliklere dersin kazanımlarında yer verilmiştir. Bunun yanında "Din Hizmetleri ve İletişim" ünitesi ile iletişim ilke, yöntem ve tekniklerinin öğretileceği; "*Öğrenciler bu ünite ile… iletişim süreçlerini ve iletişimde olması gereken temel unsurları öğrenecek, dil ve beden dilinin iletişimdeki rolünün yanında hitabetin özellikleri ve önemi hakkında bilgi sahibi olacaktır.*"[213] şeklinde ifade edilmiş; hitabet ilke, yöntem ve teknikleri gibi eğitme öğretme yeterliklerinin kazandırılabileceği de "*…sunumlar hazırlarken kaynaklardan nasıl yararlanacağı ve bunları bir plan çerçevesinde nasıl sunacakları konusunda bilgi edineceklerdir.*"[214] şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla son sınıfta haftada 4 saatle sınırlı Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi ile hem yaygın din eğitimcilerinde aranan eğitme öğretme yeterliklerinin bir kısmı hem de imam-hatiplerin özel yeterliklerinden bir kısmı belli oranda kazandırılabilir.

Buraya kadar programda yer alan derslerin amaçlarından, kazanımlarından ve ünite açılımlarından hareketle hangi yeterliklere karşılık geldiklerini tablo halinde sunduk ve açıklamaya çalıştık. Bundan sonraki kısımda ise yaygın din

---

[212] MEB, *İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s.316.
[213] MEB, *İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s.316.
[214] MEB, *İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s.316.

eğitimcilerinde aranan ancak programda yer alan hiçbir derse karşılık gelmeyen yeterlikler üzerinde durulacaktır.

Bu dönem yaygın din eğitimcilerinin alan yeterlikleri arasında yer alan "*Görevinin gerektirdiği düzeyde Osmanlıca bilir. Fıkıh kaynaklarından yararlanmayla ilgili ilkeleri bilir. Görev alanıyla ilgili Hz. Peygamberi modeller.*" niteliklerin kazandırılabilmesi için programda Osmanlıca ve Fıkıh Usulü gibi derslere yer verilmesi gerekmektedir. Uygulanan programda söz konusu dersler olmadığından belirtilen yeterliklerin kazandırılması mümkün değildir. Yine "*Kullandığı hadislerin anlamlarını bilir.*" yeterliğinin de programda yer alan Hadis Dersi ile kazandırılması mümkün değildir. Çünkü Hadis Dersi öğretim programında tarih ve usul bilgisine yer verilmiş hadislerin tercümesi, anlaşılması üzerinde durulmamıştır.

Uygulanan programda genel kültür yeterlikleri arasında zikredilen "*Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip eder. Din bilimleriyle diğer bilimler arasında gerekli ilişkileri kurar.*" yeterliklerini de kazandırabilecek bir derse yer verilmemiştir. Yine genel kültür yeterliklerinden olan "*Tarihi ve güncel dinî akım ve oluşumları tanır.*" yeterliği ise Kelam Dersi ünite açılımlarında itikadi mezheplere yer verilmesinden dolayı kısmen bu dersle karşılanabilir, ancak programda tarihi ve güncel diğer dini akım ve oluşumların kazandırılabileceği herhangi bir derse yer verilmemiştir.

İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretim programında son sınıfta haftada 4 saat yer verilen Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi dışında yaygın din eğitimcilerinde aranan eğitme öğretme yeterliklerinin kazandırılabileceği bir ders bulunmamaktadır. Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinde de hitabet, dini hitabet, hutbe, vaaz, cenaze, çeşitli törenler ve bu törenlerde dini musikiye yer verilmiştir. Bunun dışında yaygın din eğitimcilerinin görev alanlarıyla ilgili yöntem, teknik, materyal geliştirme, ölçme ve değerlendirme gibi yeterlikleri kazanabilecekleri pedagojik formasyon derslerine yer verilmemiştir. Bu sebeple de uygulanan meslek dersleri öğretim programı ile "*Kur'an'ı yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygular. Görevi çerçevesinde Dinî konularda danışmanlık ve rehberlik yapar. Yetişkin*

eğitiminin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Alanıyla ilgili bilimsel yayınlardan yararlanır. Din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanır. Sure ve dua öğretmenin yöntem ve tekniklerini uygular. Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanır. Bilgisayar ve internet'i etkili kullanır. Din eğitimi ve öğretimi yapabilmek için, gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetir. Mesleği ile ilgili yeni projeler üretir ve uygular. Sorun çözme becerisine sahiptir." gibi eğitme öğretme yeterliklerinin kazandırılabilmesinin mümkün olmadığını söyleyebiliriz.

Yine aynı şekilde imam-hatiplerin özel yeterlikleri arasında zikredilen "*İlmihal konularını çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, seviyelerine uygun muhteva, yaklaşım ve yöntemlerle öğretir. Yaz kurslarında öğreticilik yapar.*" ve Kur'an Kursu öğreticilerinin özel yeterlikleri arasında sıralanan "*Yüzünden ve ezbere Kur'an öğretim tekniklerini bilir ve uygular. Öğrencilerin psikolojik, sosyal, dinî ve ahlakî gelişim özelliklerini tanır. Konuya uygun öğretim, yöntem ve tekniklerini seçer ve uygular. Öğretim programına uygun araç-gereç ve materyalleri hazırlar. Öğretim amaçlarına uygun ölçme ve değerlendirme araçlarını belirler. Günlük, ünite ve yıllık ders planları yapar. Öğrencileri derse güdüler. Öğrencilerin bağımsız düşünme becerilerini geliştirir. Öğrencileri bir sonraki derse hazırlar. Öğrencilere rehberlik yaparak olumlu davranmaya yönlendirir.*" nitelikler de yöntem, teknik, ölçme ve değerlendirme yani eğitim formasyonu gerektiren yeterlikler olup mevcut programla kazandırılmaları mümkün değildir.

Sonuç olarak imam-hatip ve Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan alan ve genel kültür yeterliklerinin çoğu, özel yeterliklerin eğitim formasyonu gerektirmeyenleri ve eğitme öğretme yeterliklerinin sadece uygulama gerektirenleri mevcut İmam Hatip Lisesi meslek dersleri programı ile kazandırılabilirken uygulanan öğretim programında özellikle eğitim formasyonu gerektiren yeterliklerin kazandırılabileceği bir derse yer verilmediğini görmekteyiz. Eğitim öğretim faaliyetlerinde alan bilgisiyle donanmak tek başına yeterli olmamakta bu bilgilerin kimlere, niçin, ne kadar, ne ile, nasıl öğretileceğini de bilmek gerekmektedir. Örgün eğitim sisteminde bu husus önemsenmekte ve göreve atanacak öğretmenlerin bu

konularda formasyon eğitimi almış olmaları şart koşulmaktadır.[215] Ancak Kur'an Kursu öğreticileri aynı eğitim öğretim faaliyetlerini gerçekleştirmelerine rağmen ne hazırlanan öğretim programlarında formasyon derslerine yer verilmiş ne de atanabilmek için eğitim formasyonu almış olmak şart koşulmuştur.

1.5.2 İmam Hatip Lisesi Programının (1998-2010) Müezzin Kayyımların Yeterlikleri Açısından İncelenmesi

İmam Hatip Lisesi Programındaki Dersler	Müezzin Kayyımların Yeterlikleri (2005-2010)
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i cemaat önünde usulüne uygun olarak okur.
Temel Dini Bilgiler Kelam	Akait konularında bilgi sahibidir.
Temel Dini Bilgiler Fıkıh	İbadet konularında bilgi sahibidir. Vakit, cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını usulüne uygun olarak kıldırır. (İmam Hatip olmadığı zaman)
Hitabet ve Mesleki Uygulama	Ezan ve kameti usulüne uygun olarak okur. Vakit, Cuma, bayram ve cenaze namazlarında gerekli Müezzinlik hizmetlerini yapar. Müftülük ve Başkanlıkça hazırlanan cuma ve bayram hutbelerini zamanında ve usulüne uygun olarak okuma becerine sahiptir. (İmam Hatip olmadığı zaman) Vakit, cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını usulüne uygun olarak kıldırır. (İmam Hatip olmadığı zaman) Önemli gün ve gecelerde program düzenler.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlik	Müftülükçe belirlenecek esaslara uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir.

Tablo-27: İmam Hatip Lisesi öğretim programının (1998-2010) müezzin-kayyımların yeterlikleri ile karşılaştırılması.

1998-2010 yılları arasında müezzin-kayyımlarda aranan yeterlikler İmam Hatip Lisesi meslek dersleri programı ile karşılaştırıldığında yukarıdaki tablo

[215] Cemal TOSUN, "Vaazda Yöntem", *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, MEB Yayınları, İstanbul 2000, s. 70.

karşımıza çıkmaktadır. Alan bilgisi ile ilgili "*Kur'an-ı Kerim'i cemaat önünde usulüne uygun olarak okur. Akait konularında bilgi sahibidir. İbadet konularında bilgi sahibidir. Vakit, cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını usulüne uygun olarak kıldırır.*" yeterliklerinin öğretim programında yer alan ve bir önceki başlıkta amaçları ve kazanımlarından bazılarına yer verilmiş olan Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler, Kelam ve Fıkıh dersleri ile, yine görev alanıyla ilgili uygulama gerektiren yeterliklerin Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi ile kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Ancak söz konusu öğretim programında eğitim formasyonu gerektiren "*Müftülükçe belirlenecek esaslara uygun olarak Kur'an-ı Kerim öğretir.*" yeterliğinin kazandırılabileceği bir derse yer verilmemiştir. Sonuç olarak bu dönemde müezzin-kayyımlarda aranan alan yeterliklerinin uygulanan programla kazandırılabileceği, ancak eğitme öğretme yeterliğinin kazandırılamayacağı söylenebilir.

2. İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

Cumhuriyet tarihinde "*yüksek diniyat mütehassıslarını yetiştirmek üzere*" 1924'te açılmış olan Darülfünun İlahiyat Fakültesi, "*Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşünüşünde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla*"[216] 1949'da açılmış olan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, "*Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra kuruluşlarına gerekli din görevlileri, İmam Hatip Okullarına meslek dersleri ve diğer orta dereceli okullara din bilgisi öğretmenleri...*"[217] yetiştirmek amacıyla 1959'da açılmış olan Yüksek İslam Enstitüleri ve 1971'de açılmış olan Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi 1983'de İlahiyat Fakültesi adı altında birleştirilmiş ve bulundukları illerde açılan üniversitelere bağlanmışlardır.

Bu bölümde mezkur okulların programları aşağıdaki başlıklar altında atanabilmek için dini yüksek öğrenim mezunu olması şart koşulan vaizlerin yeterlikleri açısından değerlendirilmiştir. Bu başlıklar:

1. Darülfünun İlahiyat Fakültesi (1924-1933)
2. İlahiyat Fakülteleri (1949-2010)
   2.1. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1949-1982)
   2.2. İlahiyat Fakülteleri (1982-2010)
3. Yüksek İslam Enstitüleri (1959-1982)
4. İslami İlimler Fakültesi (1971-1982)

Söz konusu okulların İlahiyat Fakültesine dönüştürülmesinden sonra uygulanan ders programlarında fakülteler arasında küçük farklılıklar olmakla birlikte genel olarak aynı çerçeve korunmuştur. Bu sebeple 1983'ten itibaren İlahiyat Fakülteleri programları incelenirken Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi programı esas alınmıştır. Yapılan incelemede hangi okul programının hangi dönem yeterlikleri ile karşılaştırıldığı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

---

[216] Süleyman Hayri BOLAY, "Fakültemiz ve Faaliyetleri", *AÜİFD*, 50.Yıl Özel Sayısı, Ankara 1973, s.367.
[217] Bkz. Yüksek İslâm Enstitüsü Yönetmeliğinin 1. maddesi: *Resmi Gazete*, 19 Ocak 1972, Sayı: 14077.

Programlar	Vaizlerin Yeterlikleri
Darülfünun İlahiyat Fakültesi Programı (1924-1933)	1928-1935 Yılları Arasındaki Yeterlikler
A.Ü. İlahiyat Fakültesi 1949-1950 Öğretim Yılı Prog.	1935-1950 Yılları Arasındaki Yeterlikler
A.Ü. İlahiyat Fakültesi 1953-1954 Öğretim Yılı Prog. Yüksek İslam Enstitüsü 1959 Öğretim Yılı Programı	1950-1965 Yılları Arasındaki Yeterlikler
A.Ü. İlahiyat Fakültesi 1972-1973 Öğretim Yılı Prog. Yüksek İslam Enstitüsü 1972-1973 Öğretim Yılı Prog.	1965-1978 Yılları Arasındaki Yeterlikler
İlahiyat Fakülteleri 1983-1984 Öğretim Yılı Programı Atatürk Ünv. İslami İlimler Fakültesi Programı	1978-2005 Yılları Arasındaki Yeterlikler
İlahiyat Fakülteleri 1998-1999 Öğretim Yılı Programı	2005-2010 Yılları Arasındaki Yeterlikler

Tablo-28: İlahiyat Fak./Yüksek İsl. Enst./İslami İlimler Fakültesi programları ve yeterlikler arasında hangi dönemlerin karşılaştırıldığını gösterir tablo..

2.1 DARÜLFÜNUN İLAHİYAT FAKÜLTESİ PROGRAMININ VAİZLERİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

İlahiyat Fakültelerinin tarihi gelişimini Osmanlı Medreselerinin değişim ve gelişim sürecinden başlatabiliriz. Cumhuriyetin ilanından önce eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunan Sahnı Seman, Sahnı Süleymaniye ve Fatih Süleymaniye medreselerini İstanbul Üniversitesinin, bu okullarda okutulan İslami ilimler şubesini de İlahiyat Fakültesinin o dönemdeki karşılığı olarak değerlendirebiliriz.[218] Ancak modern anlamda eğitim veren bir üniversite (Darülfünun) kurulması fikri 1845-1846 yıllarında gündeme gelmiş,[219] 1863'te açılan Darülfünun, 1870'de açılan Darülfünun-i Osmanî ve 1874'de açılan Darülfünun-i Sultanî kısa sürede çeşitli sebeplerle kapanmıştır. 01 Eylül 1900 tarihinde ise dördüncü ve sürekli olan Darülfünun-ı Şahane eğitim öğretim faaliyetlerine başlamış ve II.Meşrutiyetin ilanından sonra yapılan Maarif Islahatında adı "İstanbul Darülfünunu" olarak

[218] Hilmi Ziya ÜLKEN, *İlahiyat Fakültesi Albümü 1949-1960*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1961, s.1; Nihat DALGIN, "Türkiye'de İlahiyat Tecrübesi", *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları Çalıştayı,* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun 2010, s.33.

[219] ÜLKEN, *İlahiyat Fakültesi Albümü 1949-1960*, s.1; YAZICI, "Osmanlıların Son Döneminde Din Görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler", s.61.

değiştirilmiştir.[220] 1912 yılında Emrullah Efendi'nin teşebbüsü ile Darülfünun bünyesinde açılan ve bugünkü İlahiyat Fakültelerinin ilk nüvesi diyebileceğimiz "Ulûm-ı Şeriyye" şubesi son Osmanlı Mebusan Meclisinden 11 Ekim 1919 tarihinde çıkan kanunla tekrar kaldırılmıştır.[221]

03 Mart 1924 tarihinde TBMM'de kabul edilen Tevhid-i Tedrisat kanununun 4. maddesinde yer alan "*Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehassıslarını yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve İmamet gibi hidemat-i diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad eder."* hükmü gereği 21 Nisan 1924 tarihinde İstanbul Darülfünunun hükmî şahsiyeti hakkında kanun ile İlahiyat Fakültesinin yeniden açılması kabul ve tasdik edilmiştir. Kabul edilen kanun neticesinde dört fakültesi bulunan İstanbul Darülfünunun beşinci fakültesi olarak öğretim süresi 3 yıl olan İlahiyat Fakültesi açılmıştır.[222]

Darülfünun İlahiyat Fakültesine ilk olarak 01 Mayıs 1924 tarihinde 8 müderris ve 5 muallim atanmış ve yeni atanan öğretim üyeleri 08 Mayıs 1924 tarihinde Fakülte Meclisi, müderrisini toplayarak fakülte yönetimini seçmişlerdir.[223] İlahiyat Fakültesinin ilk öğrencileri ise kapatılan medreselerin öğrencileri olmuştur. "*İlahiyat Fakültesi ile ilgili gazetelere verilen resmi ilanda "yeniden tesis ve küşad olunan Darülfünun İlahiyat Fakültesine mülga medrese-yi Süleymaniye ve Sahn talebeleriyle Medrestü'l-İrşadın Vaiziyye kısmı talebesinin bila-imtihan kabulü takarrür etmiş olmağla 14 Mayıs 1924 tarihinden itibaren talebenin mülga medresetü'l-kuzzat binasında Darülfünun İlahiyat Şubesine/Fakültesine müracaat*

---

[220]ÜLKEN, *İlahiyat Fakültesi Albümü 1949-1960,* s.2; ARSLAN, "İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesinin İkinci Defa Kuruluşu: Medreselerin Yüksek Kısmından Darülfünun İlahiyat Fakültesine Geçiş", s. 93; ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi,* s.363-367.
[221]ÜLKEN, *İlahiyat Fakültesi Albümü 1949-1960*, s.3-5.
[222]ÜLKEN, *İlahiyat Fakültesi Albümü 1949-1960*, s.6; PARMAKSIZOĞLU, *Türkiye'de Din Eğitimi,* s.25; ARSLAN, "İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesinin İkinci Defa Kuruluşu: Medreselerin Yüksek Kısmından Darülfünun İlahiyat Fakültesine Geçiş", s. 94; Yıldız KIZILABDULLAH, "İlahiyat Fakültelerinin Kuruluşundan Bugüne Din Eğitimi Bilimi Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi,* Sayı:1, Yıl:2009/2, s.306; Veli ERTAN, Hasan KÜÇÜK, *Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Alimleri,* Türdav Yayınevi, İstanbul 1976, s.44.
[223] ARSLAN, "İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesinin İkinci Defa Kuruluşu: Medreselerin Yüksek Kısmından Darülfünun İlahiyat Fakültesine Geçiş", s.95-96.

eylemeleri" istenmişti."[224] Bu ilana göre Süleymaniye, Sahn ve Medresetü'l İrşad'ın Vaiziyye bölümü öğrencilerinden isteyenler sınavsız İlahiyat Fakültesine kayıt yaptırabilmiştir. Kapatılan İbtida-i Dahil Medresesi son sınıf öğrencilerinin yapılacak imtihanda başarılı olmaları şartıyla İlahiyat Fakültesine kayıt yaptırabilecekleri Darülfünun Divanı tarafından 12 Haziran 1924 tarihinde karara bağlanmış, yine lise ve dengi okullardan da İlahiyat Fakültesine sınavla öğrenci alınmıştır. Neticede 1924 yılında birinci sınıfta 241, ikinci sınıfta 24 ve üçüncü sınıfta 25 olmak üzere toplam 290 öğrenci İlahiyat Fakültesine kayıt yaptırmıştır.[225]

1924 yılında Darülfünun bünyesinde kurulan İlahiyat Fakültesi, 1933 yılına kadar dokuz sene faaliyetine devam etmiştir. Dokuz sene sonunda Maarif Vekilliğinin teşebbüsü ile yapılan üniversite reformu sırasında İlahiyat Fakültesi lağvedilerek İstanbul Üniversitesinin yeni yapısında İlahiyat Fakültesine yer verilmemiş, onun yerine Edebiyat Fakültesine bağlı İslam Tetkikleri Enstitüsü kurulmuştur. Ancak söz konusu enstitüye atanan eski fakülte Müderrislerinin bir süre sonra farklı sebeplerle ayrılmaları ile 06 Kasım 1936 tarihinde enstitü de kapanmıştır.[226] Cumhuriyet döneminde açılan ilk İlahiyat Fakültesi programında okutulan dersler 6 sömestr (3 yıl) olarak planlanmıştır. Tablo-9'da hangi dersin kaç sömestr olarak okutulacağına yer verilmiştir. Ancak hangi dersin hangi sömestrda okutulacağı tespit edilememiştir.[227] Bu bölümde tespit edilebildiği kadarıyla Darülfünun İlahiyat Fakültesinde okutulan dersler 1928-1935 yılları arasında vaizlerde aranan yeterlikler açısından incelenmiştir.

---

[224] ARSLAN, "İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesinin İkinci Defa Kuruluşu: Medreselerin Yüksek Kısmından Darülfünun İlahiyat Fakültesine Geçiş", s.98.
[225] ARSLAN, "İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesinin İkinci Defa Kuruluşu: Medreselerin Yüksek Kısmından Darülfünun İlahiyat Fakültesine Geçiş", s.99.
[226] ÜLKEN, *İlahiyat Fakültesi Albümü 1949-1960*, s.7-8; Münir KOŞTAŞ, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", *AÜİFD*, Cilt:XXXI (40.Yıl Özel Sayısı), Yıl:1989, s.7; Suat CEBECİ, *Din Eğitimi, Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s.164; KIZILABDULLAH, "İlahiyat Fakültelerinin Kuruluşundan Bugüne Din Eğitimi Bilimi Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", s.307; DALGIN, "Türkiye'de İlahiyat Tecrübesi", s.34.
[227] Mustafa ÖCAL, "Daru'l-fünün İlahiyat Fakültesinin Öğretim Süresi Ders Programı ve Mezuniyet Belgesi Örnekleri" *Darülfünun İlahiyat Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul 2010, s. 187.

Dersin ismi	Sömestr Müddeti	Vaizlerin Yeterlikleri (1928-1935)
Tefsir ve Tarih-i Tefsir	6	Tefsir konularında bilgi sahibidir. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
Hadis ve Tarih-i Hadis	4	Hadis konularında bilgi sahibidir. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
Fıkıh Tarihi	4	
İçtimaiyat	2	
Ahlak	2	
Dini İslam Tarihi	4	Siyer konularında bilgi sahibidir.
Akvam-ı İslamiye Etnografyası	4	
Türk Tarihi Dinisi	4	Tarih konularında bilgi sahibidir.
Kelam Tarihi	4	
İslam Felsefesi	2	
Tasavvuf Tarihi	4	
Felsefe Tarihi	4	
Hal-ı Hazırda İslam Mezhepleri	4	
İslam Bediiyatı	2	
Felsefe-i Din	4	
Tarih-i Edyan	4	
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlik		Vaazı etkili biçimde sunar.

Tablo-29: Darülfünun İlahiyat Fakültesi programının[228] vaizlerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

Yukarıdaki tabloda yer alan derslerin yanında İlahiyat Fakültesine hazırlık mahiyetinde Fransızca, Arapça, Farsça lisan kursları da düzenlenmiştir.[229] Ancak ne tablo-29'da sıralanan derslerin ne de hazırlık kurslarında okutulan derslerin programları olmadığı gibi içerikleri hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1928-1935 yılları arasında vaizlerde aranan "*Tefsir konularında bilgi sahibidir. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar.*" yeterliği Darülfünun İlahiyat Fakültesi programında Tefsir Dersine karşılık gelmektedir. Toplam 6

[228] Mustafa ÖCAL, "Daru'l-fünün İlahiyat Fakültesinin Öğretim Süresi Ders Programı ve Mezuniyet Belgesi Örnekleri", s.187.
[229] ÖCAL, "Daru'l-fünün İlahiyat Fakültesinin Öğretim Süresi Ders Programı ve Mezuniyet Belgesi Örnekleri", s.186.

sömestr olarak planlanan programda tefsir ve tefsir tarihi konularına her sömestr yer verilmesinden hareketle bu alanla ilgili yeterliklerin söz konusu derslerle kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Yine "*Hadis konularında bilgi sahibidir. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar.*" yeterliklerinin programda 4 sömestr yer verilen Hadis ve Hadis Tarihi Dersi ile, "*Siyer konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğinin yine programda 4 sömestr yer verilen İslam Tarihi Dersi ile, "*Tarih konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğinin ise Türk Tarihi Dinisi Dersi ile belli oranda kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Ancak "*Vaazı etkili biçimde sunar.*" yeterliği alan bilgisinden ziyade uygulanacak yöntem, teknik gibi eğitim formasyonu ve uygulama becerisi kazanmayı gerektirmektedir. Programda ise bu eğitim öğretim yeterliği ve uygulama becerisini kazandıracak bir derse yer verilmemiştir.

Sonuç olarak Darülfünun İlahiyat Fakültesinde uygulanan programın bu dönem vaizlerde aranan alan bilgisi yeterliklerini belli oranda kazandırabilirken, eğitim öğretim yeterliği ve uygulama becerisini kazandıramayacağını söyleyebiliriz.

2.2 İLAHİYAT FAKÜLTESİ PROGRAMLARININ VAİZLERİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.2.1 Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Programının Vaizlerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi (1949-1983)

Darülfünun İlahiyat Fakültesinin kapanmasından yaklaşık 16 yıl sonra değişen şartlar ve ihtiyaçların neticesinde Ankara Üniversitesi bünyesinde bir İlahiyat Fakültesinin kurulması fikri gündeme gelmiştir. Bu çerçevede Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülen 5424 sayılı kanun,[230] 04 Haziran 1949 tarihinde kabul edilerek 21 Kasım 1949'da Ankara Üniversitesine bağlı 4 yıllık lisans seviyesinde eğitim öğretim yapan bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır.[231] Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açıldığında İmam Hatip Okulları henüz açılmamış olduğundan lise çıkışlı öğrencileri kabul etmiştir. 1951 yılında açılan İmam Hatip

[230] *Resmi Gazete*, 10 Haziran 1949, Sayı: 7229, Kanun No: 5424.
[231] PARMAKSIZOĞLU, *Türkiye'de Din Eğitimi*, s.29; KOŞTAŞ, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", s.8.

Okulları mezun vermeye başladıktan sonra ise bu okul mezunları ancak lise fark derslerini verdikten sonra İlahiyat Fakültesine öğrenci olarak kabul edilmişlerdir.[232] Fakültenin açıldığı yıllarda okutulan dersler ve dersi okutan hocalar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

A.Ü. İlahiyat Fakültesi 1949-1950 Yılı Programı		
Dersin Adı	**Saat**	**Ders Verenler**
Arapça	6	Prof. Necati Lugal, DTCF'de
Farsça	2	Prof. Necati Lugal, DTCF'de
Yabancı Dil (İng. Alm. Fr.)	4	DTCF'nin Yabancı Dil Bölümleri
Sosyoloji	2	Prof. Mehmet Karasan DTCF'de
Mantık ve İlimler Felsefesi	4	Prof. Hamdi Ragıp Atademir DTCF'de
İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi	4	Prof. Yusuf Ziya Yörükan
İslam Sanatı Tarihi	2	Prof. Remzi Oğuz Arık
Mukayeseli Dinler Tarihi	2	Prof. Hilmi Ömer Budda

Tablo-30: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1949-1950 yılı programı.[233]

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1949 yılından itibaren uygulanan programın Yabancı Dil, Felsefe, İslam Tarihi ve Sanatları derslerinden oluştuğu; Temel İslam Bilimleri alanındaki derslere ise hiç yer verilmediği görülmektedir. Fakülte kadrosunun henüz tamamlanmaması sebebiyle bu derslerin çoğunluğu Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi öğretim üyeleri tarafından okutulmuştur. Söz konusu program, vaizlerde 1935-1950 tarihleri arasında aranan yeterliklere karşılık gelmekte, ancak programda Temel İslam Bilimleri derslerine yer verilmediğinden bu dönem vaizlerde aranan "*Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar. Tefsir konularında bilgi sahibidir. Hadis konularında bilgi sahibidir. Siyer konularında bilgi sahibidir. Tarih konularında bilgi sahibidir. Yurt bilgisi konularında bilgi sahibidir. Vaazı etkili biçimde sunar.*" yeterliklerinin bu programla kazandırılabilmesi mümkün değildir.

Sonraki yıllarda 1949 yılında hazırlanan programda köklü değişiklikler yapılarak İlahiyat Fakültesinde okutulması gereken alan dersleri eklenmiş ve 1953-1954 eğitim öğretim yılından itibaren hazırlanan yeni program uygulanmaya başlanmıştır. Aşağıdaki tabloda 1953-1954 eğitim öğretim yılından itibaren

[232] ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.395.
[233] KOŞTAŞ, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", s.11

uygulanan program vaizlerde 1950-1965 yılları arasında aranan yeterlikler açısından incelenmiştir.

Dersler	I	II	III	IV	Vaizlerin Yeterlikleri (1950-1965)
Arapça	8	6	4	6	Okuduğu ayet ve hadislerin anlam. bilir
İslam Tarihi	2	2	2	2	İslam tarihi konularında bilgi sahibidir.
İslam Sanatları Tarihi			2	2	
Tezyini Sanatlar ve Paleografi			1		
Türk İslam Tezyini Sanatlar				1	
Kur'an ve İslam Dini Esasları	2	2			
Tasavvuf Tarihi				2	
Tefsir			2	4	Tefsir konularında bilgi sahibidir. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
Hadis			2	4	Hadis konularında bilgi sahibidir. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
İslam Mezhepleri Tarihi			2	4	
Kelam			2		İtikat konularında bilgi sahibidir.
İslam Hukuku			2		İbadet konularında bilgi sahibidir.
Klasik Dini Türkçe Metinler	3	2			
İslam Felsefesi			2	2	
Dinler Tarihi			2	2	
Din Psikolojisi		1	2		
Din Sosyolojisi		3			
Pedagoji				2	Vaazı etkili biçimde sunar.
Felsefe ve Mantık		1	3		
Farsça	4	2			
Yabancı Dil	3	3	2	2	
İnkılap Tarihi				2	
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler					Yurt bilgisi konularında bilgi sahibidir. Coğrafya konularında bilgi sahibidir.

Tablo-31: A.Ü. İlahiyat Fakültesi 1953-1954 öğretim yılı programının[234] vaizlerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

Bu dönem vaizlerde aranan "*Tefsir konularında bilgi sahibidir. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar. Hadis konularında bilgi sahibidir. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar.*" yeterlikleri Arapça Dersinin yanında Hadis Tarihi ve Usulü, Tefsir Tarihi ve Usulü gibi derslere karşılık gelmektedir.

[234] KOŞTAŞ, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", s.11

Ancak programda Tarih ve Usul gibi bir ayrıma gidilmeden Tefsir ve Hadis Derslerine yer verilmiştir. Ders tanımları ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte haftada 6'şar saatlik Tefsir ve Hadis Derslerinde Tarih ve Usul Bilgisine de yer verilmiş olduğu ön kabulünden hareketle bu derslerle ilgili vaizlerde aranan yeterliklerin kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Programda haftada 8 saat yer verilen İslam Tarihi Dersi ile "*İslam tarihi konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğinin kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. Yine haftada 2'şer saat olan Kelam ve İslam Hukuku Derslerinde her iki alanda da temel bilgiler verilmek suretiyle "*İtikat konularında bilgi sahibidir. İbadet konularında bilgi sahibidir.*" yeterliklerinin kazandırılabileceğini söyleyebiliriz.

Bu dönem vaizlerde aranan "*Vaazı etkili biçimde sunar.*" yeterliğinin iki boyutu bulunmaktadır. Birincisi; vaazın hazırlanması ve sunumuyla ilgili yöntem bilgisi ki programda vaaz ve hitabetle ilgili formasyon kazandıracak bir branş dersi yer almamaktadır. Ancak programda yer verilen Pedagoji Dersi öğrencide eğitim formasyonu ile ilgili genel bir çerçeve oluşturabilir.[235] İkincisi ise vaaz ve hitabetle ilgili uygulama yapılması ki programda yaygın din eğitimcilerinin uygulama yapabilecekleri bir derse yer verilmemiştir. Aynı şekilde programda "*Yurt bilgisi konularında bilgi sahibidir. Coğrafya konularında bilgi sahibidir.*" yeterliklerinin kazandırılabileceği bir derse de yer verilmemiştir.

Sonuç olarak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1953-1954 eğitim öğretim yılından itibaren okutulan ders programı ile vaizlerde aranan alan bilgisi yeterliklerinin kazandırılabileceğini, bunun yanında Pedagoji dersi ile vaazların sunumuyla ilgili yöntem bilgisi yeterliğinin belli oranda kazandırılabileceğini, ancak vaaz ve hitabetle ilgili uygulama becerisinin kazandırılamayacağını söyleyebiliriz.

31 Temmuz 1968 tarihinde yürürlüğe giren "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği" ile uygulanmaya başlanan programda bazı derslerin saatlerinde değişiklik yapılmakla beraber çok köklü bir değişiklik olmamış, programa haftada 4 saatlik seçmeli ders ilave edilmiştir. Yapılan değişiklikle haftada 6'şar saat olan Tefsir ve Hadis Dersleri haftada 8'er saate, haftada 2 saat olan İslam Hukuku Dersi haftada 7 saate, haftada 2 saat olan Kelam

[235] TOSUN, "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi", s.204.

dersi haftada 4 saate çıkarılırken; haftada 8 saat olan İslam Tarihi Dersi haftada 4 saate, haftada 4 saat olan Dinler Tarihi Dersi haftada 2 saate, haftada 2 saat olan Pedagoji Dersi haftada 1 saate düşürülmüştür. 1968 yılında uygulanmaya başlanan bu ders programı vaizlerin yeterlikleri açısından değerlendirildiğinde alan bilgisi ile ilgili yeterliklerin kazandırılmasını sağlayan Temel İslam Bilimleri alanı derslerinin haftalık ders saatleri artırılırken, vaazların sunumuyla ilgili yöntem bilgisi yeterliğini belli oranda kazandıran Pedagoji dersinin haftalık saati azaltılmıştır. Böylece programda 1968 tarihinde yapılan değişiklikle yaygın din eğitimcisi olan vaizlerin alan yeterliklerini kazandıracak derslere ağırlık verilirken, haftada 1 saatlik Pedagoji Dersi dışında yöntem, teknik, ölçme ve değerlendirme gibi eğitim formasyonu gerektiren yeterlikleri kazandıracak derslere yer verilmemiştir.

1972-1973 eğitim öğretim yılına kadar küçük çaplı değişiklikler yapılan Fakülte programında bu tarihte köklü bir değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikte*"...daha iyi niteliklere sahip, daha derin bilgilerle mücehhez, daha çok araştırma imkânına kavuşturulmuş elemanlar yetiştirmek düşüncesi ile..."*[236] fakültenin öğrenim süresi 5 yıla çıkarılmıştır. 5 yıllık eğitim öğretim döneminin ilk 3 yıllık süresinde ortak dersler okutulmuş son 2 yılında ise Fakülte Tefsir ve Hadis ile Kelam ve İslam Felsefesi olmak üzere 2 bölüme ayrılmıştır.

[236] Süleyman Hayri BOLAY, "Fakültemiz ve Faaliyetleri", s.367.

	Tefsir ve Hadis Bölümü						Kelam ve İslam Felsefesi Bölümü					
Dersler	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**Tpl**	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**Tpl**
Arapça	16	6	4	4	4	34	16	6	4	4	4	34
İslam Tarihi		2	2			4		2	2			4
Türk İslam Edebiyatı		2	2			4		2	2			4
Türk ve İsl. Sant. Tarihi				1	2	3				1	2	3
İslam Kurumları Tarihi				2		2				2		2
Epigrafi					1	1					1	1
Kur'an-ı Kerim	2	1				3	2	1				3
İslam Dini Esasları	2					2	2					2
Tefsir			3	4	4	11			3	2	2	7
Hadis			2	4	4	10			2	3		5
İslam Hukuku			2	2	3	7			2		2	4
İslam Mezhepler Tarihi			2	2		4			2	3		5
Tasavvuf Tarihi				1		1					3	3
Kelam				2	2	4				3	4	7
İslam Fel. ve Filozofları				1		1				3		3
Din Felsefesi						0					2	2
Dinler Tarihi			2	2		4			2	2		4
Pedagoji					2	2					2	2
Din Sosyolojisi		2				2		2				2
Din Psikolojisi		1	1			2		1	1			2
Felsefe Tarihi			2			2			2	2		4
Sistematik Felsefe			2			2			2			2
Felsefeye Giriş		2				2		2				2
Mantık		2				2		2				2
Türk Dini Musikisi		2				2		2				2
Türkçe Kompozisyon	2					2	2					2
Türk Devrimleri Tarihi	2					2	2					2
Farsça		4				4		4				4
Toplam	24	24	24	25	22	119	24	24	24	25	22	119

Tablo-32: A.Ü. İlahiyat Fakültesi 1972-1973 eğitim öğretim yılında uygulanmaya başlanan ders programı.[237]

Tablo-32'de yer alan program incelendiğinde bölümlerin ders dağılımlarında farklılık görülmektedir. Tefsir ve Hadis Bölümünde Tefsir, Hadis ve İslam Hukuku Derslerine; Kelam ve İslam Felsefesi Bölümünde ise İslam Mezhepler Tarihi,

[237] Halit EV, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1999, s.49.

Tasavvuf Tarihi, Kelam, İslam Felsefesi ve Filozofları, Din Felsefesi Derslerine ağırlık verilmiş, diğer dersler ise her iki bölümde de eşit şekilde yer almıştır. Bunun yanında sadece öğretmen olmak isteyenlere öğretmenlik formasyon dersleri ve uygulaması program dışı olarak verilmeye başlamıştır.[238] Tablo-33'te 1972-1973 eğitim öğretim yılında okutulmaya başlanan programda yer alan dersler vaizlerde 1965-1978 yılları arasında aranan yeterlikler açısından incelenmiştir.

A.Ü.İ.F. Programındaki Dersleri (1972-1973)	**Vaizlerin Yeterlikleri (1965-1978)**
Arapça Tefsir	Tefsir konularında bilgi sahibidir. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
Arapça Hadis	Hadis konularında bilgi sahibidir. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
İslam Hukuku	İbadet konularında bilgi sahibidir.
Kelam İslam Dini Esasları	İtikat konularında bilgi sahibidir.
Pedagoji Din Sosyolojisi Din Psikolojisi	Vaazı etkili biçimde sunar. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Vaaz ve hutbe materyali hazırlar ve geliştirir. Mesleği ile ilgili çalışma ve araştırmalar yapar. Cezaevi, hastane, fabrika vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlik	Ahlak konularında bilgi sahibidir.

Tablo-33: A.Ü. İlahiyat Fakültesi programının vaizlerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

Tablo-33 incelendiğinde uygulanan programda yer alan Arapça, Tefsir, Hadis, İslam Hukuku, Kelam ve İslam Dini Esasları Derslerinin Tefsir, Hadis, İbadet ve İtikat konuları ile ilgili yeterliklere karşılık geldiği, ders dağılımı dikkate alındığında Tefsir ve Hadis Bölümü öğrencilerine zikredilen yeterliklerin Kelam ve İslam Felsefesi Bölümü öğrencilerinden daha iyi düzeyde kazandırılabileceği

[238] Öğretmen olmak isteyenler Edebiyat Fakültesinde pedagojik formasyon derslerini alıp uygulama yaptıktan sonra sertifika almışlardır. EV, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, s.49, 57.

söylenebilir. Önceki programlarda olduğu gibi bu programda da yöntem, teknik, materyal geliştirme, ölçme ve değerlendirme gibi alanlarda bilgi sahibi olmayı gerektiren eğitme öğretme yeterliklerini kazandıracak vaaz ve hitabetle ilgili branş dersine yer verilmemekle birlikte Pedagoji Dersi ile belli oranda eğitim formasyonu kazandırılabilir. Cezaevi, hastane ve fabrika gibi farklı sosyal alanlarda farklı özelliklere sahip insanlara din hizmeti sunma ile ilgili yeterlik ise yine belli oranda Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi ve Pedagoji Dersleri ile kazandırılabilir. Son olarak programda "*Ahlak konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğini kazandıracak Ahlak, İslam Ahlakı veya İslam Ahlak Felsefesi gibi bir derse yer verilmemiştir.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1953 yılından itibaren uygulanan programlar vaizlerin yeterlikleri açısından değerlendirildiğinde alan yeterliklerinin kazandırılmasını sağlayan Temel İslam Bilimleri alanı derslerinin ders saatlerinde günümüze yaklaştıkça artış olduğunu ancak 1965 yılından itibaren vaizlerde aranan eğitme öğretme yeterliklerinde artış olmasına rağmen uygulanan ders programlarında eğitim formasyonu kazandıracak derslerde buna paralel bir artışın olmadığını, bu alanda sadece Pedagoji dersine yer verildiğini söyleyebiliriz.

2.2.2 İlahiyat Fakültesi Programlarının Vaizlerin Yeterlikleri Açısından İncelenmesi (1983-2010)

06 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile yükseköğretim kurumları akademik, kurumsal ve idari yönden yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte ülkemizdeki tüm yüksek öğretim kurumları YÖK çatısı altında birleştirilmiştir.[239] Bu çerçevede Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüleri ve Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İlahiyat Fakültesine dönüştürülerek bulundukları illerdeki üniversiteye bağlanmışlardır. Yapılan değişiklikle Ankara, Erzurum, İstanbul, Konya, Kayseri, İzmir, Bursa ve Samsun illerinde olmak üzere toplam 8 yüksek öğretim kurumu İlahiyat Fakültesi olarak eğitim öğretime devam etmiştir. Yozgat

---

239 http://www.yok.gov.tr/web/guest/tarihce;jsessionid=840B8958448128033C77B81A7FC221EC (13.10.2014).

Yüksek İslam Enstitüsü ise 2547 sayılı YÖK kanunundan önce kapatıldığı için İlahiyat Fakültesine dönüştürülmemiştir.[240]

İsim birliği sağlanan ilahiyat fakültelerinin öğretim süreleri 1 (yıl hazırlık) + 4 (yıl lisans eğitimi) olmak üzere toplam 5 yıl olarak belirlenmiştir. Bütün ilahiyat fakülteleri için hazırlanan ortak ders programı, 1983-1984 eğitim öğretim yılından itibaren 10 yıl boyunca okutulmuştur. 1993-1994 eğitim öğretim yılından itibaren ise yeni bir program hazırlanarak okutulmaya başlanmıştır.[241] 1993'te okutulmaya başlanan programda Atatürk İlke ve İnkılapları, Türk Dili ve Yabancı Dil derslerinin ders saatleri düşürülmüş, diğer derslerde birkaç saatlik artma veya azalma olmakla beraber çok köklü bir değişiklik yapılmamıştır. Bu sebeple yapılan incelemenin ilk kısmında 1983-1984 eğitim öğretim yılından itibaren ilahiyat fakültelerinde uygulanmaya başlanan ders programı esas alınmıştır.

[240] ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.431-432.
[241] EV, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, s.61-64.

Dersler	Hazırlık		YARIYILLAR								Toplam
	I	II	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Arapça	20	20	6	4	4	4					18
Yabancı Dil			6	6	4	4	4	4	2	2	32
Türk Dili			1	1	1	1	1	1	1	1	8
Atatürk İlke ve İnkılapları			1	1	1	1	1	1	1	1	8
Beden Eğit. ve Güzel Sanatlar			1	1	1	1	1	1	1	1	8
Kur'an-ı Kerim	5	5	4	4							8
İslam Dini Esasları			4								4
Tefsir Usulü				3							3
Hadis Usulü				3							3
Tefsir					5	4	4				13
Hadis					5	4	4				13
İslam Hukuku Usulü							2				2
İslam Hukuku							5	6			11
İslam Mezhepleri Tarihi									6		6
Kelam									7	5	12
Tasavvuf										5	5
İslam Felsefesi Tarihi										5	5
İslam Tarihi			4	4	3						11
İslam Kurumları Tarihi						3					3
Türk İslam Edebiyatı						3					3
Türk İslam Sanatları Tarihi							3				3
Dinler Tarihi								4			4
Din Sosyolojisi								4			4
Din Psikolojisi								4			4
Din Eğitimi									6		6
Din Felsefesi										4	4
Mantık					3						3
İlkçağ Felsefesi Tarihi									3		3
Yeniçağ Felsefesi Tarihi										3	3
Musiki, Paleografya, Farsça						2					2
Araştırma Teknikleri							2				2
Eğitime Giriş			3								3
Eğitim Sosyolojisi				3							3
Eğitim Psikolojisi					3						3
Eğitim Prog. ve Öğr. Yönt.						3					3
Eğitimde Ölçme ve Değerl.							3				3
Eğitim Teknolojisi								3			3
Rehberlik								3			3
DKAB Özel Öğrt.Yöntemleri									3		3
Eğitim Yönetimi										3	3
Uygulama										3 hft	0
Toplam	25	25	30	30	30	30	30	31	30	30	241

Tablo-34: İlahiyat Fakültelerinde 1983-1984 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanan ders programı.[242]

[242] EV, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, s.61.

1983-1984 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanan program incelendiğinde lisans eğitimine başlamadan Arapça dersi ağırlıklı bir hazırlık eğitimi verildiği görülmektedir. Yine lisans eğitiminde haftada 32 saat yabancı dil dersine yer verilmiş olması, haftada 8'er saat Türk Dili, Atatürk İlke ve İnkılapları derslerine yer verilmiş olması, Tefsir, Hadis ve Kelam gibi derslerin haftalık ders saatlerinin fazla olması, pedagojik formasyon derslerine yer verilmiş olması dikkat çekmektedir. Tablo-35'de 1983-1984 yılından itibaren ilahiyat fakültelerinde uygulanan program 1978-2005 yılları arasında vaizlerde aranan yeterlikler açısından incelenmiştir.

A.Ü.İ.F. Programındaki Dersler (1983-1984)	**Vaizlerin Yeterlikleri (1978-2005)**
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur. Kur'an-ı Kerim'den bazı bölümleri ezbere okur.
Tefsir Usulü, Tefsir	Tefsir konularında bilgi sahibidir.
Hadis Usulü, Hadis	Hadis konularında bilgi sahibidir.
Kelam	İtikat konularında bilgi sahibidir.
İslam Hukuku Usulü İslam Hukuku	İbadet konularında bilgi sahibidir.
Arapça	Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça bilir.
Atatürk İlke ve İnkılapları	Atatürk İlkeleri ve Türk İnk.Tarihi konularında bilgi sahibidir.
Türk Dili	Türkçe-Kompozisyon yazma becerisine sahiptir.
Türk İslam Edebiyatı Türk İsl. Sanatları Tarihi	Türk Kültür ve Medeniyetleri konularında bilgi sahibidir.
Din Eğitimi Araştırma Teknikleri Eğitime Giriş Eğitim Sosyolojisi Eğitim Psikolojisi Eğit.Prog.ve Öğr.Yönt. Eğit. Ölçme ve Değerl. Eğitim Teknolojisi Rehberlik DKAB Özel Öğr. Yönt. Eğitim Yönetimi Din Psikolojisi Din Sosyolojisi	Vaazı etkili biçimde sunar. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Vaaz ve hutbe materyali hazırlar ve geliştirir. Mesleği ile ilgili çalışma ve araştırmalar yapar. Cezaevi, hastane, fabrika vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir. Matematik konularında bilgi sahibidir. Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir.

Tablo-35: İlahiyat Fakülteleri programının (1983-1984) vaizlerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

Tablo-35 incelendiğinde bu dönemde vaizlerde aranan Arapça, Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, İtikat ve İbadet konuları ile ilgili yeterliklerin programda aynı isimlerle yer alan derslerle kazandırılabileceği görülmektedir. Söz konusu derslerin haftalık ders saatleri önceki yıllarda uygulanan İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İslami İlimler Fakültesi programlarından daha fazla olduğundan 1983-1984 tarihli İlahiyat Fakültesi ders programı vaizlerin alan yeterliklerinin kazandırılması açısından daha yoğun bir ders programı olmuştur. Yine haftada 8 saat olan Atatürk İlke ve İnkılapları, Türk Dili dersleri ile "*Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi konularında bilgi sahibidir. Türkçe-Kompozisyon yazma becerisine sahiptir.*" yeterlikleri rahatlıkla kazandırılabilir. Türk İslam Edebiyatı ve Türk İslam Sanatları Tarihi Dersleri ise "*Türk Kültür ve Medeniyetleri konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğinin belli bir düzeyde kazandırılmasını sağlayabilir.

Program, eğitme öğretme yeterlikleri açısından değerlendirildiğinde vaizlik mesleği ile ilgili olmasa da DKAB ve İHL meslek dersleri öğretmenlerinin yetiştirilmesi amacıyla programda yer alan pedagojik formasyon dersleri ile vaiz adaylarının eğitme öğretme yeterliklerinin kazandırılabileceği söylenebilir. Ancak kazanılan bu teorik bilgilerin pratiğe aktarılması için yer verilen 3 haftalık uygulama dersinin öğretmenlik uygulaması ile ilgili olması ve benzer bir dersin (Hitabet ve Mesleki Uygulama gibi) bilginin yanında tecrübe gerektiren bir görev olan vaizlik için olmaması, Din Eğitimi ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Özel Öğretim Yöntemleri dersleri içerisinde yapılan sınırlı uygulamaların ise vaizlikten çok öğretmenliğe yönelik olması vaizlerin uygulama becerisi kazanamayacağı anlamına gelmektedir.[243] Yine programda Vatandaşlık, Matematik ve Coğrafya gibi derslere yer verilmediği için bu konularla ilgili aranan yeterliklerin uygulanan programla kazandırılması mümkün gözükmemektedir.

Sonuç olarak bu dönemde uygulanan programla vaizlerin alan ve eğitme öğretme yeterlikleri istenilen düzeyde kazandırılabilecekken programda uygulama becerisi ile ilgili yeterli içeriğe sahip bir ders olmadığından bu becerinin kazandırılması mümkün değildir. Uygulanan program ve yeterlikleri karşılaştırdığımızda böyle bir sonuca ulaşmakla birlikte 1993-1994 eğitim öğretim

[243] TOSUN, "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi", s.204.

yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi son sınıf öğrencileriyle yapılan "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi" başlıklı araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %36.1'i vaaz edecek kadar bilgi birikimine sahip olduğunu, %57.3'ü ise kısmen sahip olduğunu belirtmiştir. Yapılan araştırmada öğrencilerin bilgi birikimi eksikliği ile ilgili ortaya çıkan bu karamsar tablonun uygulanan ders programı dışında farklı sebepleri olabileceği ifade edilmiştir.[244] Yine Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi son sınıf öğrencileri ile yaklaşık 20 yıl sonra benzer bir araştırma yapılmış ve benzer sonuçlar elde edilmiştir. *("Vaaz edecek kadar bilgi birikimine sahip misiniz?" sorusuna öğrencilerin %21,1'i "evet", %10,9'u "hayır", %67,4'ü ise "kısmen" cevabını vermiştir.*)[245]

Yüksek Öğretim Kurulunca alınan karar gereği 1998-1999 eğitim öğretim yılından itibaren ilahiyat fakülteleri programı "İlahiyat Lisans Programı" ve "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği" şeklinde iki bölüme ayrılmıştır. Söz konusu karar gereği ilahiyat fakülteleri hazırlık sınıfı kaldırılarak lisans eğitimi 4 yıla düşürülmüş, ilahiyat lisans programında yer alan pedagojik formasyon dersleri de kaldırılmıştır.[246] 1998-1999 eğitim öğretim yılında Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı tarafından "İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları" başlıklı kitapçık hazırlanarak bu kitapçığın ilahiyat fakülteleri lisans programlarının geliştirilmesine ve uygulamasına yön veren temel ilkeler kısmında programda yer alan derslerin kazandırmayı amaçladığı niteliklere "*Dersler mesleğe yönelik bir içerik taşımakla beraber, daha işlevsel bir anlayışla sosyo-ekonomik ve kültürel şartların gerektirdiği temel nitelikleri kazandırmayı amaçlamaktadır.*" şeklinde yer verilmiştir. Yine söz konusu çalışma içerisinde tablo-36'daki Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Programı ile programda bulunan derslerin tanımlarına yer verilmiştir. Bu bölümde yapılan program, yeterlik karşılaştırmasında mezkur kitapçıktaki ders tanımlarından istifade edilerek 1998-1999 yılından itibaren uygulanan İlahiyat lisans programı vaizlerde 2005-2010 yılları arasında aranan yeterlikler açısından değerlendirilmiştir.

---

[244] TOSUN, "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi", s.205.
[245] Remziye EGE, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Vaaz ve Vaizlik Konularına Bakışları: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği" *AÜİFD*, Cilt:54, Sayı:2, Yıl:2013, s.139-140.
[246] ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.438-439.

Dersler	YARIYILLAR								Topl.
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Arapça	6-6*	6-6*	2-4*	2-4*	2	2			40
Kur'an-ın Ana Konuları	2								2
Kur'an Okuma ve Tecvid		1-2*	1-2*	2					8
Hadis Tarihi		2							2
Hadis Usulü			2						2
Hadis				2					2
Tefsir Tarihi			2						2
Tefsir Usulü				2					2
Tefsir					2				2
Kelam Tarihi				2					2
Kur'an Tercüme Teknikleri					2				2
Kelam Okulları					2				2
İslam Hukuku Usulü					2	2			4
Sistematik Kelam						2	2		4
İslam Mezhepleri Tarihi						2	2		4
Tasavvuf Tarihi ve Fels.						2			2
İslam Hukuku							2	2	4
İslam Felsefesi Tarihi				2					2
İslam Ahlak Felsefesi								2	2
İslam Tarihi	2	2	2						6
Türk İslam Edebiyatı			2						2
İslam Medeniyeti Tarihi				2					2
Türk İslam Sanatları Tarihi				2					2
Din Felsefesi							2	2	4
Psikolojiye Giriş	2								2
Sosyolojiye Giriş		2							2
Din Sosyolojisi				2					2
Din Psikolojisi			2						2
Din Eğitimi							2		2
Dinler Tarihi					2	2			4
Bilgisayar	2-2*								4
Dini Hitabet								1-2*	3
Mantık			2						2
İlkçağ Felsefesi Tarihi			2						2
Yeniçağ Felsefesi Tarihi					2				2
Beden Eğit./Güzel Sanatlar	1-1*								2
Atatürk İlke ve İnkılapları	2	2							4
Türk Dili	2	2							4
Yabancı Dil	4	4	4	4					16
Seçimlik Dersler					6	6	8	10	30
İlk rakam Teorik ders saati, ikinci rakam uygulama ders saatidir.									

Tablo-36: İlahiyat Fakültelerinde 1998-1999 öğretim yılından itibaren okutulan ders programı.[247]

[247] YÖK, *İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları*, Ankara 1998, s.47-52.

A.Ü. İlahiyat Lisans Programındaki Dersler	Vaizlerin Temel ve Özel Yeterlikleri (2005-2010)
Kur'an Okuma ve Tecvid Kur'an-ın Ana Konuları Kur'an Tercüme Teknikleri	**Alan Yeterlikleri** Kur'an-ı tecvid kurallarına göre yüzünden okur. Kur'an'dan bazı bölümleri ezbere okur. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir. Kur'an mealini kullanır. Kur'an'ın ana konularını sıralar.
Tefsir Tarihi Tefsir Usulü Tefsir	Kur'an ve tefsirle ilgili temel kavram ve ilkeleri bilir. Temel tefsir kaynaklarını sayar. Tefsirler yardımıyla ayetlerin anlamlarını açıklar. Ayetleri vaaz konusuna uygun olarak yorumlar. (Özel Y.)
Hadis Tarihi Hadis Usulü Hadis	Hadislerle ilgili temel kavramları bilir. Temel hadis kaynaklarını sayar. İman, ibadet ve ahlak konularında yeterli miktarda hadis bilir. Kullandığı hadislerin anlamlarını bilir. Hadislerden yararlanmayla ilgili temel ilkeleri bilir. Hadislerin güncel konularla ilgisini kurar. Hadisleri vaaz konusuna uygun olarak yorumlar. (Özel Y.)
İslam Hukuk Usulü İslam Hukuku	Temel fıkıh kavramlarını bilir. Temel fıkıh kaynaklarını bilir. Fıkıh kaynaklarından yararlanmayla ilgili ilkeleri bilir Dinî kavramları doğru telaffuz eder ve anlamına uygun açıklar. İman, ibadet ve ahlak ile ilgili temel kavram ilke ve esasları bilir.
İslam Tarihi İslam Medeniyeti Tarihi	Hz. Peygamberin hayatını bilir. Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklar. Hz. Peygamberin tutum ve davranışlarından örnekler aktarır. İslâm tarihi ile ilgili temel kaynakları sıralar. İlk dönem İslâm tarihindeki olayları sebep ve sonuçlarıyla açıklar. Vaazlarında güvenilir tarihi bilgileri kullanır. (Özel Y.)
Kelam Tarihi Kelam Okulları Sistematik Kelam İslam Mezhepleri Tarihi Tasavvuf Tarihi ve Felsefesi	Dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklar. Dinsel anlayış ve uygulama farklılıklarının birer zenginlik olduğunu bilir. Tarihi ve güncel dinî akım ve oluşumları tanır.
Dinler Tarihi	Diğer dinleri temel unsurlarıyla tanır. Kültürel mirası dinle bağlantısı açısından açıklar. Dinin birlik ve beraberliğe olan katkılarını açıklar.
Arapça Türk İslam Edebiyatı	Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça ve Osmanlıca bilir.

İslam Ahlak Felsefesi Din Felsefesi İslam Felsefesi Tarihi	Din-ahlâk ilişkisini açıklar. Dinî-ahlakî konuları açıklamada nasslarla birlikte aklı ve bilimi kullanır.
Atatürk İlke ve İnkılapları Psikoloji Sosyoloji Din Psikolojisi Din Sosyolojisi Yabancı Dil	**Genel Kültür Yeterlikleri** Cumhuriyetin, demokrasinin ve laikliğin bireye ve topluma sağladığı kazanımları bilir. Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dinî yapısını tanır. Din bilimleriyle diğer bilimler arasında gerekli ilişkileri kurar. Din hizmetlerinin daha etkili yapılabilmesi için insan bilimlerinden yararlanır. Din-kültür ilişkisini açıklar Din-birey ilişkisini açıklar Din-toplum ilişkisini açıklar Görevinin gerektirdiği düzeyde yabancı dil bilir.
Din Eğitimi Dini Hitabet Türk Dili Bilgisayar	**Eğitme Öğretme Yeterlikleri** Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygular. Etkili iletişim ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Vaaz, hutbe ve ders materyali hazırlar ve geliştirir. Vaaz hazırlama ve sunma yöntem ve tekniklerini uygular. (Özel Y.) Dinîn temel kaynaklarını (Kur'an ve Sünnet) vaazlarında etkin kullanır. (Özel Y.) Kur'an'da ve muteber hadis kaynaklarındaki mesel ve hikâyeleri vaazlarında etkin kullanır. (Özel Y.) Vaaz ve dersi etkili biçimde sunar. Yaygın din eğitimi ve öğretimi etkinliklerini planlar ve değerlendirir. Hitabet ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Alanıyla ilgili bilimsel yayınlardan yararlanır. Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanır. Bilgisayar ve internet'i etkili kullanır. Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanır.
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	**Vaizlerin Özel Yeterlikleri** Vaaz hazırlarken konusuyla ilgili bilimsel veri ve dokümanlardan da yararlanır. Vaizliğin tarihi gelişimini bilir. Vaizlerin sık kullandıkları eserleri olumlu ve olumsuz yönleriyle tanır. Vaazlarında din alanındaki temel problemleri toplumun ihtiyaçlarına göre işler. Vaazlarında görev bölgesinin örf ve âdetlerini dikkate alır. Hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve seviyesini tespit eder. Vaazın etkinliğini değerlendirir. Ceza evi, hastane vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.

	Müftüye vekalet konusunda gerekli bilgi ve donanıma sahip olur. **Alan Yeterlikleri** İbadetlerin bireysel ve toplumsal faydalarını açıklar. Duanın bireye katkılarını açıklar. Görev alanıyla ilgili Hz. Peygamberi modeller. **Genel Kültür Yeterlikleri** Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip eder. **Eğitme Öğretme Yeterlikleri** Görevi çerçevesinde dinî konularda danışmanlık ve rehberlik yapar. Yetişkin eğitiminin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Kur'an'ı yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Sure ve dua öğretmenin yöntem ve tekniklerini uygular. Din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanır. Din eğitimi ve öğretimi yapabilmek için, gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetir. Mesleği ile ilgili yeni projeler üretir ve uygular. Önemli gün ve gecelerde program düzenler. Sorun çözme becerisine sahiptir.

Tablo-37: İlahiyat lisans programının (1998-1999) vaizlerin alan, genel kültür, eğitme öğretme ve özel yeterlikleri ile karşılaştırılması.

Tablo-37 incelendiğinde Kur'an-ı Kerim'i okuma, ezberleme, ana konularını sıralama ve anlamını bilme gibi alan yeterliklerinin İlahiyat lisans programı ders tanımlarından hareketle "Kur'an Okuma ve Tecvid, Kur'an-ın Ana Konuları ve Kur'an Tercüme Teknikleri" dersleri ile tefsir alanı ile ilgili kavramlar, kaynaklar, ayetlerin anlaşılması ve yorumlanması yeterliklerinin; "Tefsir Tarihi, Tefsir Usulü ve Tefsir" dersleri ile hadis alanıyla ilgili kavram ve kaynak, hadislerin anlaşılması ve yorumlanması gibi yeterliklerin; "Hadis Tarihi, Hadis Usulü ve Hadis" dersleri ile fıkıh kavramları, kaynakları ve kaynaklardan yararlanma ilkeleri, dini kavramların ilkeleri, esasları, anlam ve telaffuzları gibi yeterliklerin; "İslam Hukuku Usulü ve İslam Hukuku" dersleri ile Hz. Peygamberin hayatı, tutum ve davranışları, İslam tarihi ile ilgili temel kaynaklar gibi yeterliklerin; "İslam Tarihi ve İslam Medeniyeti Tarihi" dersleri ile dindeki inanç ve yorum farkları ile tarihi ve güncel dini akım ve oluşumlar gibi yeterliklerin; "Kelam Tarihi, Kelam Okulları, Sistematik Kelam, İslam Mezhepleri Tarihi ve Tasavvuf Tarihi ve Felsefesi" dersleri ile diğer dinler, kültürel mirasın dinle bağlantısı gibi yeterliklerin; "Dinler Tarihi" dersi ile din-ahlak

ilişkisi ve dini-ahlaki konuların nas, akıl ve bilimle açıklanması gibi yeterliklerin; "İslam Ahlak Felsefesi, Din Felsefesi ve İslam Felsefesi Tarihi" dersleri ile kazandırılabileceğini söyleyebiliriz.[248]

Alan yeterlikleri arasında zikredilen ve "İslam İbadet Esasları" gibi bir ders kapsamında kazandırılabilecek "*İbadetlerin bireysel ve toplumsal faydalarını açıklar. Duanın bireye katkılarını açıklar.*" yeterlikleri programda bulunan derslerin tanımları içerisinde yer almamaktadır. Aynı şekilde "*Görev alanıyla ilgili Hz. Peygamberi modeller.*" yeterliğinin de programda yer verilen derslerle kazandırılması mümkün değildir.

Vaizlerde aranan genel kültür yeterliklerinden bir kısmı İlahiyat lisans programında yer alan derslerin birçoğuyla ilgili olmakla birlikte özellikle "Atatürk İlke ve İnkılapları, Psikoloji, Sosyoloji, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi ve Yabancı Dil" dersleri ile bu yeterlikler kazandırılabilir. Bununla birlikte "*Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip eder.*" yeterliği programda yer alan derslerden ziyade kişisel ilgi ve gayretle elde edilebilecek bir yeterliktir.

İlahiyat lisans programının yaygın din eğitimi faaliyetleri yürüten vaizlere eğitme öğretme yeterliklerini kazandırma açısından oldukça zayıf hazırlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu alanla ilgili "*Alanıyla ilgili bilimsel yayınlardan yararlanır.*" yeterliğinin kazandırılabileceği Din Eğitimi dersine yer verilmiş ve ders tanımı; "*Din eğitimi biliminin konusu, alanı ve yöntemleri, temel kavramları, eğitim bilimi ile ilişkisi, ilgili bilimleri ve literatürü, din eğitiminin eğitsel, psikolojik, sosyal, kültürel, dini temelleri, örgün din eğitimi, yaygın din eğitimi*"[249] şeklinde yapılmıştır. Yine programda "*Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanır. Bilgisayar ve internet'i etkili kullanır. Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanır.*" yeterliklerini kazandırabilecek "Türk Dili ve Bilgisayar" derslerine yer verilmiştir. Bunlar dışında kalan eğitme öğretme yeterliklerinin bir kısmı ise son dönemde haftada 1 saat teorik, 2 saat uygulama şeklinde yer verilen ve "*Din eğitiminde dini hitabetin yeri, konusu ve önemi, dini hitabet türleri ve yöntemleri, yaygın din eğitiminde dini hitabet, vaaz, hutbe: Teori ve uygulama, güzel ve etkili konuşma*

---

[248] KORKMAZ, "Vaizlik Eğitimi Açısından İlahiyat Fakülteleri Lisans Programının Değerlendirilmesi", s.345.
[249] YÖK, *İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları*, Ankara 1998, s.69.

teknikleri." şeklinde tanımlanan Dini Hitabet dersi ile kazandırılabilir. Dini hitabet türleri ve yöntemleri, özellikle vaaz ve hutbe ile etkili konuşma üzerinde yoğunlaşan ve sadece 1 dönem haftada 3 saat yer verilen bir dersle ne kadar teorik bilgi verilebileceği, sınıf mevcutları da dikkate alınırsa ne kadar uygulama yapılabileceği ve "*Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygular. Etkili iletişim ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Vaaz, hutbe ve ders materyali hazırlar ve geliştirir. Vaaz hazırlama ve sunma yöntem ve tekniklerini uygular. Dinîn temel kaynaklarını (Kur'an ve Sünnet) vaazlarında etkin kullanır. Kur'an'da ve muteber hadis kaynaklarındaki mesel ve hikâyeleri vaazlarında etkin kullanır. Vaaz ve dersi etkili biçimde sunar. Yaygın din eğitimi ve öğretimi etkinliklerini planlar ve değerlendirir. Hitabet ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.*" yeterliklerinin ne kadar kazandırılabileceği tartışılır. Bunlar dışında vaizlerde aranan "*Görevi çerçevesinde dinî konularda danışmanlık ve rehberlik yapar. Yetişkin eğitiminin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Kur'an'ı yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Sure ve dua öğretmenin yöntem ve tekniklerini uygular. Din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanır. Din eğitimi ve öğretimi yapabilmek için, gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetir. Mesleği ile ilgili yeni projeler üretir ve uygular. Önemli gün ve gecelerde program düzenler. Sorun çözme becerisine sahiptir.*" yeterlikleri ise rehberlik, yöntem, teknik gibi eğitim formasyonu gerektiren konular olduğundan ve uygulanan lisans programında vaaz ve irşatta yöntem, teknik gibi derslere yer verilmediği gibi DKAB öğretmenliği bölümü ayrıldığı için pedagojik formasyon dersleri de olmadığından söz konusu yeterliklerin bu programla kazandırılması mümkün değildir.[250]

Son olarak vaizlerin özel yeterlikleri arasında zikredilen "*Vaaz hazırlarken konusuyla ilgili bilimsel veri ve dokümanlardan da yararlanır. Vaizliğin tarihi gelişimini bilir. Vaizlerin sık kullandıkları eserleri olumlu ve olumsuz yönleriyle tanır. Vaazlarında din alanındaki temel problemleri toplumun ihtiyaçlarına göre işler. Vaazlarında görev bölgesinin örf ve âdetlerini dikkate alır. Hedef kitlenin ilgi,*

---

[250] KORKMAZ, "Vaizlik Eğitimi Açısından İlahiyat Fakülteleri Lisans Programının Değerlendirilmesi", s.347.

ihtiyaç ve seviyesini tespit eder. Vaazın etkinliğini değerlendirir. Ceza evi, hastane vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur. Müftüye vekalet konusunda gerekli bilgi ve donanıma sahip olur." yeterliklerinin programda genelde yaygın din eğitimi ve özelde vaizlik mesleği ile ilgili bir derse yer verilmemiş olmasından dolayı söz konusu programla kazandırılması mümkün değildir.

Sonuç olarak 1998-1999 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanan İlahiyat Fakültesi lisans programında yer alan derslerin vaizlerde aranan alan ve genel kültür yeterliklerini büyük bir oranda kazandırabileceğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte programda yer alan birkaç dersle eğitme öğretme ve özel yeterliklerin çok sınırlı bir kısmının kazandırılabileceğini, onların da ders saatinin yetersizliği, sınıf mevcutlarının fazlalığı gibi sebeplerle istenilen seviyede kazandırılmasının oldukça zor olduğunu, dolayısıyla programdaki en temel yetersizliğin de bu olduğunu söyleyebiliriz.

2.3 YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜSÜ PROGRAMLARININ VAİZLERİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

1951 yılında açılan İmam Hatip Okulu mezunları, 1949 yılında açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine ancak lise fark derslerini alarak gidebiliyorlardı. Ancak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin sınırlı kontenjan ve kadro ile Diyanet İşleri Başkanlığı, İmam Hatip Okulları meslek dersleri öğretmenliği, öğretmen okulları (1953'ten itibaren) ve ortaokul din bilgisi öğretmenliği (1956'dan itibaren) için ihtiyaç duyulan dini yüksek öğrenim mezunlarının tamamını yetiştirmesi mümkün olmadığından Müdürler Komisyonu, 29.08.1958 tarihinde ortaokul ve İmam Hatip Okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak ve İmam Hatip Okulu mezunlarına öğrenim imkanı sağlamak amacıyla Eğitim Enstitüleri seviyesinde yüksek bir din okulunun açılmasını kararlaştırmıştır.[251] Müdürler Komisyonunun aldığı söz konusu kararın ardından 10 Haziran 1959 tarih ve 7344

[251]EV, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, s.50-51; ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.405-407; Mustafa ÖCAL, "Yüksek İslam Enstitüsü", *DİA*, cilt.44, s. 48-49; ERTAN, KÜÇÜK, *Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Alimleri*, s.62-63.

sayılı Yüksek İslam Enstitüsü kadro kanunu olan "*Maarif Vekâleti Kuruluş Kadroları Hakkındaki 4926 Sayılı Kanuna Bağlı Cetvellere (Yüksek İslâm Enstitüleri) İçin Kadro Eklenmesine Dair Kanun*"[252] kabul edilmiş ve 01 Eylül 1959 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

7344 sayılı kanuna istinaden Müdürler Komisyonu; 17 Kasım 1959 tarihinde yeni bir karar alarak "*Orta ve muadili okullarımızla öğretmen okullarımıza yeter derecede ehliyetli din dersleri öğretmeni yetiştirmek, bu arada memleketimizin muhtaç olduğu müsbet ve hayatî bilgilerle mücehhez din bilginleri yetişmesine zemin hazırlamak, böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce izhar buyurula gelen temennileri gerçekleştirmek gayesiyle ve bugünkü yedi yıllık İmam Hatip Okulu mezunlarını kabul etmek suretiyle dört yıllık bir Yüksek İslâm Enstitüsü'nün 1959-1960 öğretim yılı başında İstanbul'da açılıp faaliyete geçirilmesi*"ni kararlaştırmış ve 19 Kasım 1959 tarihinde sadece İmam Hatip Okulu mezunlarını öğrenci olarak kabul eden İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, İstanbul İmam Hatip Okulu çatısı altında eğitim öğretime başlamıştır. İstanbul'dan sonra Konya (07.08.1962), Kayseri 16.12.1965), İzmir (25.08.1966), Erzurum (30.07.1969), Bursa (25.09.1975), Samsun (07.09.1976) ve Yozgat (04.01.1980) olmak üzere toplam 7 ilde daha Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır.[253] İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünün açılması ile birlikte deneme mahiyetinde hazırlanan ancak yaklaşık 13 yıl çok fazla değişiklik yapılmadan uygulanan program, tablo-38'deki şekildedir.[254] Program incelendiğinde haftada 19 saat Arapça, 16 saat yabancı dil ve 6 saat Fars Dili ve Edebiyatı Derslerine yer verilerek dil öğrenimine ağırlık verildiği görülmektedir. Söz konusu ders programında yer alan dersler, vaizlerde 1950-1965 tarihleri arasında aranan yeterlikler açısından incelenmiştir.

---

[252] *Resmi Gazete*, 16 Haziran 1959, Sayı: 10232, Kanun No: 7344.
[253] CEBECİ, *Din Eğitimi, Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, s.166; DALGIN, "Türkiye'de İlahiyat Tecrübesi", s.35.
[254] EV, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, s.51-52; ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.407-412.

Dersler	I	II	III	IV	Tpl.	Vaizlerin Yeterlikleri (1950-1965)
Arap Dili ve Edebiyatı	6	5	4	4	19	Okuduğu ayet ve hadislerin anlam.bilir.
Kur'an-ı Kerim	5	4	1	1	11	
Vücuh İlmi				1	1	
Belagat-ı Kur'aniyye				1	1	
Tefsir		1	2	2	5	Tefsir konularında bilgi sahibidir. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
Hadis		1	2	2	5	Hadis konularında bilgi sahibidir. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
Tevhid İlmi	1	1			2	İtikat konularında bilgi sahibidir.
Kelam	1				1	
İslam Hukuku			1	1	2	İbadet konularında bilgi sahibidir.
Fıkıh ve Fıkıh Usulü				1	1	
İsl.Dini ve Mezh.Tarihi		1	1		2	İslam tarihi konularında bilgi sahibidir.
Tasavvuf Tarihi		2	1	1	4	
Ahlak			1	1	2	
İslam Felsefesi			1		1	
Muasır İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası	2	2	1		5	Coğrafya konularında bilgi sahibidir.
İslam Sanatları Tarihi			1	1	2	
Siyer	1	1			2	İslam tarihi konularında bilgi sahibidir.
İslam Türk Edeb. Tar.	3	2	1	1	7	
Mukayeseli Din. Tarihi	1	1	1		3	
Dini Psikolojisi			1	1	2	
Dini Pedagoji			1	1	2	Vaazı etkili biçimde sunar.
Hitabet ve İrşat				1	1	
Mantık			1	1	2	
Dini Musiki				1	1	
İnkilap Tarihi				1	1	
Yabancı Dil	4	4	4	4	16	
Fars Dili ve Edebiyatı	2	2	1	1	6	
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlik						Yurt bilgisi konularında bilgi sahibidir.

Tablo-38: Yüksek İslam Enstitüsü 1959 öğretim yılı programının vaizlerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

Yüksek İslam Enstitüsü Programı incelendiğinde ayetlerin anlaşılması ve yorumlanması, tefsir konularında bilgi sahibi olunması gibi yeterliklerin Arapça ve Tefsir Dersleri ile; yine hadislerin anlaşılması ve yorumlanması, hadis konularında bilgi sahibi olunması gibi yeterliklerin Arapça ve Hadis Dersleri ile kazandırılabileceğini söyleyebiliriz. İlmi Tevhid ve Kelam Ders konuları ile "*İtikat*

konularında bilgi sahibidir." yeterliği, İslam Hukuku, Fıkıh ve Fıkıh Usulü Dersleri ile de "*İbadet konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği kazandırılabilir. Yine aynı şekilde Siyer, İslam Dini ve Mezhepler Tarihi Dersleri ile "*İslam tarihi konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği, Muasır İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası Dersi ile de "*Coğrafya konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği kazandırılabilir. Vaizlerin alan bilgisi yeterliklerinin kazandırıldığı derslerin (Arapça, Tefsir, Hadis, İlmi Tevhid, Kelam, İslam Hukuku, Fıkıh ve Fıkıh Usulü, Siyer, İslam Dini ve Mezhepler Tarihi) haftalık ders saatlerine aynı dönemde faaliyet gösteren Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi programında daha fazla yer verilmiştir. Bundan hareketle vaizlerin alan bilgisi yeterliklerinin Yüksek İslam Enstitüsü programına göre Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi programı ile daha iyi düzeyde kazandırılabileceği söylenebilir.

Yüksek İslam Enstitüsü programında Dini Pedagoji, Hitabet ve İrşat Derslerine yer verilmiş olması vaizlerin yöntem bilgisi ve uygulama becerisi gerektiren "*Vaazı etkili biçimde sunar.*" yeterliğinin kazandırılması açısından oldukça önemli olmakla birlikte yeterli değildir. Açılış amacı din dersleri öğretmeni yetiştirmek olarak ifade edilen Yüksek İslam Enstitüsü programında vaaz ve hitabet konuları ile ilgili formasyon kazandırabilecek bir derse yer verilmese de pedagojik formasyon derslerine yer verilmeliydi. Bununla birlikte aynı dönem Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi programında sadece Pedagoji dersi yer almışken burada bunun yanında Hitabet ve İrşat Dersine de yer verilmiş olması, vaizlerin uygulama becerisi kazanmaları açısından olumlu bir gelişmedir. Sonuç olarak 1950-1965 yılları arasında vaizlerde aranan "*Yurt bilgisi konularında bilgi sahibidir.*" haricindeki yeterliklerin 1959 yılından itibaren uygulanan Yüksek İslam Enstitüsü ders programı ile kazandırılabileceğini söyleyebiliriz.

19 Ocak 1972 tarihinde yürürlüğe giren "Yüksek İslâm Enstitüsü Yönetmeliği"nin[255] 1. maddesinde Yüksek İslam Enstitüsü, "*Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra kuruluşlarına gerekli din görevlileri, İmam Hatip Okullarına meslek dersleri ve diğer orta dereceli okullara din bilgisi öğretmenleri yetiştiren ve mezunlarının meslekî gelişmelerine yardım eden, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir yüksek öğretim kurumudur."* şeklinde tanımlanmıştır. 17

[255] *Resmi Gazete*, 19 Ocak 1972, Sayı: 14077.

Kasım 1959 tarihli Müdürler Komisyonu kararında din dersleri öğretmeni yetiştirmek ve din bilginleri yetişmesine zemin hazırlamak olarak ifade edilen Yüksek İslam Enstitülerinin amacı bu yönetmelikle genişletilerek yaygın din eğitimcilerini de kapsamıştır. Hazırlanan yönetmelikte Yüksek İslam Enstitüsü'nün öğrenci kayıt kabul işleri, yönetimi, kurulları, öğretim ve imtihanları ile haftalık ders dağılım cetveline yer verilmiştir. Bu programda bir önceki programa göre dil dersleri azaltılmış, Tefsir, Fıkıh, Kelam gibi alan derslerinin haftalık ders saatleri artırılmış, Felsefe Dersi ilave edilmiş ve en önemlisi pedagojik formasyon derslerine yer verilmiştir. Aynı yıllarda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi programında da köklü değişiklikler yapılmış ve öğrenciler son iki yılda iki bölüme ayrılmış, aynı zamanda program dışı olarak[256] öğretmenlik meslek dersleri ve uygulaması yapılmaya başlanmıştır.[257] Tablo-39'da söz konusu Yüksek İslam Enstitüsü programı 1965-1978 yıllarında vaizlerde aranan yeterlikler açısından incelenmiştir.

[256] Öğretmen olmak isteyenler Edebiyat Fakültesinde pedagojik formasyon derslerini alıp uygulama yaptıktan sonra sertifika almışlardır. EV, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, s.57.

[257] EV, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, s.54.

Dersler	I	II	III	IV	Tpl.	Vaizlerin Yeterlikleri (1965-1978)
Arapça	5	5	4	5	19	Okuduğu ayet ve hadislerin anlamlarını bilir.
Kur'an-ı Kerim	4	4			8	
Tefsir			3	4	7	Tefsir konularında bilgi sahibidir. Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
Hadis			2	3	5	Hadis konularında bilgi sahibidir. Okuduğu hadislerin anlamlarını bilir ve yorumlar.
Fıkıh			3	2	5	İbadet konularında bilgi sahibidir.
Kelam ve İsl.Düşüncesi		2	2	2	6	İtikat konularında bilgi sahibidir.
İslam Mezhepleri Tarihi			3		3	
Tasavvuf Tarihi	2	2			4	
İslam Ahlakı	2				2	Ahlak konularında bilgi sahibidir.
Siyer ve İslam Tarihi	3	2			5	
İslam Türk Edebiyatı	3	2	2		7	
İslam Türk Edeb. Tarihi	3				3	
Dinler Tarihi			2		2	
Din Sosyolojisi				2	2	Cezaevi, hastane, fabrika vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.
Din Psikolojisi			2		2	
Sistematik Fel.ve Mantık	2	2			4	
Mesleki Türk Musikisi	2	1			3	
Türk İnkilap Tarihi				2	2	
Farsça	3	3			6	
Yabancı Dil	3	3	3	3	12	
Seminer		2	2		4	
Halk Eğt. ve Topl. Kalk.				3	3	
Teşkilat ve İdare				2	2	
Hitabet				2	2	Vaazı etkili biçimde sunar. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Vaaz ve hutbe materyali hazırlar ve geliştirir. Mesleği ile ilgili çalışma ve araştırmalar yapar. Cezaevi, hastane, fabrika vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.
Eğitim Psikolojisi		2			2	
Ruh Sağlığı ve Rehberlik		2			2	
Ölçme ve Değerlendirme			2		2	
Eğitim Sosyolojisi			2		2	
Eğitim Bilgisi				2	2	

Tablo-39: Yüksek İslam Enstitüsü 1972-1973 öğretim yılı programının[258] vaizlerin yeterlikleri ile karşılaştırılması.

[258] *Resmi Gazete*, 19 Ocak 1972, Sayı: 14077, s.12

Önceki yıllarda olduğu gibi vaizlerde aranan ayetleri ve hadisleri anlama, yorumlama ve bu alanlarla ilgili bilgi sahibi olma yeterlikleri bu programda da Arapça, Tefsir ve Hadis Derslerine karşılık gelmektedir. Bu dönemde Arapça ve Hadis Dersleri haftalık ders saatleri bir önceki programla aynı iken, Tefsir Dersinde 2 saatlik bir artış olmuştur. "*İbadet konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğine karşılık gelen Fıkıh Dersi haftalık ders saati bu dönemde 3'ten 5'e çıkarılmıştır. 1959 tarihli programda "*İtikat konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğine karşılık gelen Tevhid İlmi ve Kelam Dersleri bu dönemde birleştirilerek Kelam ve İslam Düşüncesi şeklinde yer almış haftalık ders saati de 3'den 6'ya çıkarılmıştır. Dolayısıyla 1972-1973 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanan Yüksek İslam Enstitüsü ders programı, vaizlerin alan yeterliklerinin kazandırılabileceği derslerin haftalık ders saatlerinin daha fazla olması sebebiyle bir önceki programa göre daha yeterlidir.

1950-1965 tarihleri arasında vaizlerin yeterlikleri arasında olmayıp bu dönemde olan "*Ahlak konularında bilgi sahibidir.*" yeterliği programda yer alan İslam Ahlakı dersi ile kazandırılabilir. Yine bu dönem ilk defa vaizlerin yeterlikleri arasında zikredilen "*Cezaevi, hastane, fabrika vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.*" yeterliğinin farklı mekanlardaki insan ve sosyal yapı yönü Din Psikolojisi ve Din Sosyolojisi Dersleri ile, bu mekanlarda kullanılacak farklı yöntem ve teknikler yönü ise pedagojik formasyon dersleri ile kazandırılabilir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu programın hem 1959 tarihli programdan hem de aynı dönemde uygulanan A.Ü. İlahiyat Fakültesi programından en önemli farkı, pedagojik formasyon derslerine yer verilmiş olmasıdır. Bu dersler söz konusu programda öğretmen yetiştirmek amacıyla yer almış olsa da sonuç itibariyle vaizlerde aranan yöntem, teknik, rehberlik, ölçme ve değerlendirme alanlarıyla ilgili "*Vaazı etkili biçimde sunar. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Vaaz ve hutbe materyali hazırlar ve geliştirir. Mesleği ile ilgili çalışma ve araştırmalar yapar. Cezaevi, hastane, fabrika vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.*" yeterliklerinin kazandırılmasına katkı sağlamış olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında Hitabet dersi de vaizlere uygulama becerisi kazandırması açısından önemlidir.

2.4 İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ PROGRAMLARININ VAİZLERİN YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Cumhuriyet döneminde açılan dini yüksek öğrenim kurumlarından bir diğeri de "*Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi*"dir. 12 Mart 1971 tarihinde açılması kararlaştırılan fakülte, 1971-1972'de eğitim öğretime başlamıştır. Kurulduğu dönemde kontenjanının %40'ını İmam Hatip Okulu mezunlarına ayıran fakülte, 1973 yılında yayımlanan Milli Eğitim Temel Kanunu ile bütün orta dereceli okul mezunlarını öğrenci olarak kabul etmiştir. Mezun olanlar ise Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde din hizmetleri alanında görev yapabilmiş, İHL meslek dersleri ve din dersi öğretmeni olabilmişlerdir.[259] 1971-1972 yılında 5 yıllık bir okul olarak eğitim öğretime başlayan bu fakültenin ilk 2 yılında ortak dersler okutulmuş, 3. sınıftan itibaren ise Fakülte 4 bölüme ayrılmıştır. Bunlar Tefsir ve Hadis Bölümü, Kelam ve İslam Felsefesi Bölümü, Fıkıh ve İslam Hukuku Bölümü, İslam Dil ve Edebiyatı Bölümüdür. Ders çeşidi açısından oldukça zengin olan bu programda ders dağılımları bölümlere göre farklılık göstermiştir. Aynı dönemde A.Ü. İlahiyat Fakültesinde olduğu gibi bu programda da öğretmenlik bilgisi derslerine program dışı yer verilmiştir. Ancak ilk mezunların verildiği 1975-1976 eğitim öğretim yılında programda değişikliğe gidilerek mevcut bölümlerden ikisi kaldırılmış, Tefsir ve Hadis Bölümü ile Kelam ve İslam Felsefesi Bölümü devam etmiş ve ilk 3 sınıfta okutulan ortak derslerden sonra 4. sınıfta bölümleşme başlamıştır. Bu programın yaklaşık 1/4'ünü haftada 38 saatle Arapça dersi oluşturmuş ve bir önceki programa göre ders çeşidi ve genel kültür derslerinin oranı düşürülmüştür. 1977-1978 yılında ise mevcut iki bölümde kaldırılarak tek tip program uygulanmaya başlanmıştır.[260] Yaklaşık 11 yıl eğitim öğretim yapan İslami İlimler Fakültesinde uygulanan ders programı konusunda istikrar sağlanamamış ve bu kısa süre içerisinde üç köklü program değişikliği yapılmıştır. Bunlardan 1977-78 yılından itibaren

---

[259] EV, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, s.55; ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.424-425; CEBECİ, *Din Eğitimi, Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, s.167.

[260] EV, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, s.57; ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.424-425.

Dersler	SINIFLAR						**Vaizlerin Yeterlikleri (1978-2005)**
	I	**II**	**III**	**IV**	**V**	**Tpl.**	
Arapça	18	6	3	3	4	34	Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça bilir.
İslam Dini Esasları	2					2	İtikat konularında bilgi sahibidir.
Kur'an-ı Kerim	4	2	1			7	Kur'an-ı Kerim'i tecvit kural. ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur. Kur'an-ı Kerim'den bazı bölümleri ezbere okur.
Tefsir		2	3	3	3	11	Tefsir konularında bilgi sahibidir.
Hadis		2	3	3	3	11	Hadis konularında bilgi sahibidir.
İslam Hukuku		2	3	3	1	9	İbadet konularında bilgi sahibidir.
Mukayeseli Med.Hukuku					2	2	
Kelam			2	2	2	6	İtikat konu.bilgi sahibidir.
Tasavvuf ve Tarihi				2		2	
İslam Tarihi		2	2	2		6	
Türk İslam Edebiyatı			2	2		4	Türk Kültür ve Medeniyetleri konularında bilgi sahibidir.
Türk İslam San. Tarihi			2			2	
Paleografi Epigrafi			2			2	
Çağ.İsl.Ü.İkt.veSi.Dok.T				2		2	
İslam Kurumları Tarihi					2	2	
Dinler Tarihi			2			2	
Din Psikolojisi		2				2	Cezaevi, hastane, fabrika vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.
Din Sosyolojisi		2				2	
Sistm. Felsefe ve Mantık		2				2	
Felsefe Tar.ve İsl.Felsef.			1	2		3	
İlimler Tarihi				2		2	
Osmanlıca	2	2				4	
Çevre Sağlığı					1	1	
Farsça		2				2	
Batı Dili Mesleki Metinlr					2	2	
Uygulanan programda karşılığı olmayan yeterlikler	Vaazı etkili biçimde sunar. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Vaaz ve hutbe materyali hazırlar ve geliştirir. Mesleği ile ilgili çalışma ve araştırmalar yapar. Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi konularında bilgi sahibidir. Temel Yurttaşlık Bilgisi konularında bilgi sahibidir. Matematik konularında bilgi sahibidir. Türkiye Coğrafyası konularında bilgi sahibidir. Türkçe-Kompozisyon yazma becerisine sahiptir.						

Tablo-40: A.Ü. İslami İlimler Fakültesi 1977-1978 öğretim yılı programının[261] vaizlerde 1978-2005 yılları arasında aranan yeterliklerle karşılaştırılması.

[261] EV, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, s.59

Tablo-40 incelendiğinde İslami İlimler Fakültesi programında yer alan derslerin yaklaşık 1/4'ünü oluşturan Arapça Dersinin vaizlerde bu dönem ilk defa aranan "*Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça bilir.*" yeterliğini, yine Kur'an-ı Kerim dersinin vaizlerde ilk defa aranan "*Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine uygun olarak okur. Kur'an-ı Kerim'den bazı bölümleri ezbere okur.*" yeterliklerini kazandırabileceğini söyleyebiliriz. İlk dönemden itibaren aranan tefsir ve hadis konularında bilgi sahibi olmak yeterliğinin YİE ve A.Ü. İlahiyat Fakültesi programlarına göre haftalık ders saati olarak daha fazla yer verilen Tefsir ve Hadis Dersleri ile; "*İbadet konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğinin yine diğer okulların programlarına göre ders saati olarak daha fazla yer verilen İslam Hukuku Dersi ile; "*İtikat konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğinin Kelam ve İslam Dini Esasları Dersleri ile; "*Türk Kültür ve Medeniyetleri konularında bilgi sahibidir.*" yeterliğinin ise Türk İslam Edebiyatı ve Türk İslam Sanatı Tarihi Dersleri ile kazandırılabileceği söylenebilir.

Cezaevi, hastane, fabrika gibi farklı mekanlarda yapılacak görevlerle ilgili yeterliğin bu mekanlardaki hedef kitle olan insanlarla ilgili kısmı, Din Psikolojisi ve Din Sosyolojisi Dersleri ile belli oranda kazandırılabilir. Ancak programda farklı mekanlarda uygulanacak farklı yöntem, teknik, ölçme ve değerlendirme ile ilgili yeterlikleri kazandıracak bir branş dersine yer verilmediği gibi pedagojik formasyon derslerine de yer verilmemiş, sadece öğretmen olmak isteyenler program dışı Edebiyat Fakültesinde düzenlenen sertifika programına katılabilmiştir.[262] Uygulanan programda vaizlik mesleği ile ilgili bir branş derslerine veya pedagojik formasyon derslerine yer verilmediği için "*Vaazı etkili biçimde sunar. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular. Vaaz ve hutbe materyali hazırlar ve geliştirir.*" gibi yeterliklerin mevcut programla kazandırılması mümkün değildir. Bunun yanında İslami İlimler Fakültesi programında YİE ve A.Ü. İlahiyat Fakültesinde olduğu gibi İnkılap Tarihi ve Türk Dili veya Türkçe Kompozisyon gibi derslere yer verilmediğinden "*Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi konularında bilgi sahibidir. Türkçe-Kompozisyon yazma becerisine sahiptir.*" yeterliklerinin mevcut programla kazandırılması da mümkün değildir. Yine

[262] ÖCAL, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.429.

programda Yurttaşlık Bilgisi, Matematik ve Coğrafya gibi derslere yer verilmediğinden bu konularla ilgili yeterliklerin de kazandırılması imkansızdır. Sonuç olarak İslami İlimler Fakültesinde uygulanan ders programında alan bilgisi yeterliklerine karşılık gelen derslere ağırlık verilmiş, ancak buna paralel eğitim öğretim ve genel kültür yeterliklerine karşılık gelen derslere yer verilmemiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

"Cumhuriyet Dönemi Yaygın Din Eğitimcilerinin Yetiştirilmesinde Eğitim Programı-İstihdam Alanı İlişkisi" başlıklı çalışmamızın sonuç bölümünde öncelikle Cumhuriyet döneminde yaygın din eğitimcilerinin istihdam alanı olan Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterliklerle ilgili bulgulara, sonrasında yaygın din eğitimcilerinin yetiştirilmesinde uygulanan programların ders içeriği, dağılımı ve saati açısından yaygın din eğitimcilerinde aranan yeterlikleri kazandırıp kazandıramayacağı ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Cumhuriyet döneminde yaygın din eğitimcileri için 2005 yılına kadar DİB ve İlahiyat Fakültelerinin üzerinde uzlaştığı bir yeterlikler listesi hazırlanmamıştır. Bu sebeple 2005 yılından önceki yeterlikler; DİB ile ilgili hazırlanan kanun, nizamname, tüzük, yönetmelik ve yönergelerde yer alan görev tanımlarından, ilk defa göreve başlayacak olanlar için yapılan sınav konularından ve bu unvanlara atanacaklarda aranan niteliklerden, yapmaları gerekenden ziyade yaptıklarından hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda:

1. Cumhuriyet döneminde imamlar, köy ve il, ilçe merkezlerinde görev yapanlar şeklinde ikiye ayrılmıştır. 1965 yılına kadar Köy İmamlarında ilmihal bilgisi ve genel kültür konuları dışında farklı bir yeterlik aranmamış, 1965'ten itibaren köylere de imam-hatip kadrosu verilmeye başlanmış ve bu tarihten sonra Köy İmamlarında da il ve ilçe merkezlerinde görev yapan imamlarda aranan yeterlikler aranmıştır.

2. Belirlenen bütün dönemlerde imam-hatiplerde Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere, tecvit, inanç, ibadet, siyer konuları ile ilgili yeterlikler aranmış ve kimi zaman yazılı sınavdan önce kimi zaman sonra Kur'an-ı Kerim'den yapılan sözlü, uygulamalı sınav atanabilmek için baraj kabul edilmiştir. 1965 yılından itibaren hazırlanan mevzuatta imam-hatiplerin görevlerine yer verilmiş ve görevlerinden hareketle eğitme öğretme yeterlikleri belirlenmiştir. 2005 yılında ise imam-hatiplerin yaptıklarından ziyade yapmaları gerekenden hareketle oldukça kapsamlı bir yeterlik listesi hazırlanmıştır.

3. 1965 yılına kadar müezzinlik ve kayyımlık şeklindeki iki farklı görev bu tarihte müezzin-kayyımlık şeklinde birleştirilmiştir. İlk dönemden itibaren müezzin-

kayyımlarda aranan en temel yeterlik alanları, Kur'an-ı Kerim, ezan ve namaz konuları olmuştur. 2005 yılında belirlenen din görevlilerinin yeterliklerinde ise müezzin-kayyımlara yer verilmemiştir.

4. Kur'an Kurslarında eğitim öğretim işini yapanlar 1965 yılına kadar "Reisü'l Kurra" ve "Kurra" isimleri ile 1965'ten itibaren ise Kur'an Kursu öğreticisi ismi ile anılmıştır. Kur'an Kursu öğreticilerinin 1950 yılına kadar hafız olmaları istenmiş, bu tarihten sonra hafızlık tercih sebebi olmuştur. Bunun dışında 1977 yılına kadar Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan başlıca yeterlikler, Kur'an-ı Kerim'in yüzünden ve farklı kıraatlere göre okunuşu olmuştur. Bu tarihten sonra Kur'an Kursu öğreticisi olarak atanabilmek için farklı alan yeterlikleri ve en önemlisi görev alanları ile ilgili eğitme öğretme yeterlikleri aranmıştır. Kur'an Kursu öğreticileri için 2005 yılından itibaren eğitme öğretme ağırlıklı geniş bir yeterlik listesi hazırlanmıştır.

5. Cumhuriyet döneminde vaaz ve irşat hizmetleri cuma vaizi, kürsü vaizi, gezici vaiz, başkanlık vaizi, cezaevi vaizi ve vaiz gibi farklı unvanlarda görev yapan vaizler tarafından yürütülmüş olmasına rağmen bu unvanlara atanabilmek için aynı yeterlikler aranmıştır. İlk dönemden itibaren vaizlerde aranan en temel yeterlikler; ayet ve hadislerin anlamlarını bilme, Tefsir ve Hadis konularında bilgi sahibi olma ve etkili vaaz sunma şeklinde olmuştur. 1965 yılından itibaren vaizlerin görev tanımları çeşitlenmeye buna paralel olarak da aranan yeterlikler artmaya başlamıştır.

6. İmam hatiplerde aranan yeterlikler, İmam Hatip Mektebi/Kursu/Okulu/Lisesi programları açısından incelendiğinde; İmam ve Hatip Mektepleri programında bütün yeterliklere karşılık gelen derslerin yer aldığı, İmam Hatip Kursları programında "*Ses ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir. Matematik (dört işlem) konularında bilgi sahibidir.*" nitelikleri dışındaki bütün yeterlikleri karşılayacak derslere yer verilmekle birlikte kurs süresinin 10 ay gibi kısa bir zamanla sınırlı olması sebebiyle ders içeriklerinin istenilen düzeyde kazandırılmasının oldukça zor olduğu tespit edilmiştir. İmam Hatip Okulu programında yine "*Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.*" niteliği dışındaki bütün yeterliklere karşılık gelen derslere yer verilmekle birlikte ders saatinin azlığından dolayı Kur'an-ı Kerim dersi ile ilgili

yeterliğin istenilen düzeyde kazandırılamayabileceği, İmam Hatip Lisesi programlarında alan bilgisi yeterliklerini kazandırabilecek derslere yer verilmekle birlikte 1972 yılında uygulanmaya başlanan programda eğitme öğretme yeterliklerini kazandırabilecek bir derse yer verilmediği belirlenmiştir. 1984 yılında uygulanmaya başlanan programda ise Kur'an-ı Kerim dersi içerisinde yer alan "*Kur'an Öğretiminde Metot*" konusu ile Kur'an öğretimi ile ilgili eğitme öğretme yeterliğinin belli düzeyde kazandırılabileceği, yine 1998'de uygulanmaya başlanan programda eğitme öğretme yeterliklerini kazandırabilecek bir derse yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

7. Müezzin-kayyımlarda aranan yeterlikler, İmam Hatip Mektebi / Kursu / Okulu / Lisesi programları açısından incelendiğinde; İmam ve Hatip Mektepleri programında "*Ezan okuma konusunda bilgi sahibidir.*" yeterliği dışındaki yeterlikleri kazandırabilecek derslere yer verildiği, İmam Hatip Kursları programında "*Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.*" yeterliği dışındaki yeterlikleri kazandırabilecek derslere yer verilmekle birlikte kurs süresinin sınırlı olmasından dolayı aranan yeterliklerin istenilen düzeyde kazandırılmasının oldukça zor olduğu sonucuna varılmıştır. İmam Hatip Okulu programında "*Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim okumaya elverişlidir.*" niteliği dışındaki yeterliklere karşılık gelen dersler bulunmakla birlikte Kur'an-ı Kerim ders saatinin azlığından dolayı bu alanla ilgili yeterliklerin istenilen düzeyde kazandırılamayabileceği, İmam Hatip Lisesi programlarında alan bilgisi ile ilgili yeterliklere karşılık gelen derslere yer verildiği, ancak 1972 yılında uygulanmaya başlanan programda uygulama becerisi gerektiren "*Eda ve sedası Kur'an-ı Kerim, ezan ve kamet okumaya elverişlidir. Ezan ve kameti usulüne uygun olarak okur.*" yeterlikleri kazandırabilecek bir derse yer verilmediği, 1998 yılında uygulanmaya başlanan programda ise eğitme öğretme yeterliğini kazandırabilecek bir derse yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

8. Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan yeterlikler, İmam Hatip Mektebi/Kursu/Okulu/Lisesi programları açısından incelendiğinde; Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan temel yeterliklerden bir tanesi olan "*Kur'an-ı Kerim'i tecvit kuralları ve harflerin mahreçlerine göre yüzünden okur.*" yeterliğini kazandırabilecek Kur'an-ı Kerim dersine bütün programlarda yer verildiği, ancak

İmam Hatip Kurslarının kısa süreli olması, İmam Hatip Okulları programında da Kur'an-ı Kerim ders saatinin azlığı sebebiyle söz konusu yeterliğin bu okul programları ile istenilen düzeyde kazandırılamayacağı tespit edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'i farklı kıraatler ile okuma ve hafız olma yeterliklerinin ise uygulanan hiçbir programla kazandırılamayacağı, yine uygulanan hiçbir programda Kur'an Kursu öğreticilerinde aranan eğitme öğretme yeterliklerini kazandırabilecek bir derse yer verilmediği, 1984 yılından itibaren uygulanan programda Kur'an-ı Kerim dersi içerisinde yer verilen "*Kur'an Öğretiminde Metot*" konusu ile Kur'an öğretimi ile ilgili eğitme öğretme yeterliğinin belli oranda kazandırılabileceği ancak bunun da yeterli olmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

9. Vaizlerde aranan yeterlikler, İlahiyat Fakülteleri/Yüksek İslam Enstitüleri/İslami İlimler Fakültesi programları açısından incelendiğinde; Darülfünun İlahiyat Fakültesinde uygulanan programda eğitme öğretme yeterliği dışındaki bütün yeterliklere karşılık gelen derslere yer verildiği, 1983 yılına kadar A.Ü. İlahiyat Fakültesi programında alan bilgisi yeterliklerine karşılık gelen dersler yer almakla birlikte eğitme öğretme yeterliklerini kazandırılabilecek formasyon dersleri ile uygulama becerisi kazandırabilecek hitabet ve mesleki uygulama gibi bir derse yer verilmediği tespit edilmiştir. 1959 yılında uygulanmaya başlanan YİE programında alan bilgisi ve uygulama becerisi kazandırabilecek derslere yer verildiği ancak eğitim formasyonu kazandıracak derslere yer verilmediği, 1972 yılından itibaren uygulanan YİE programında ise alan bilgisi, uygulama becerisi ve eğitim formasyonu kazandırabilecek derslere yer verildiği, İslami İlimler Fakültesinde 1977 yılından itibaren uygulanan programda alan bilgisi yeterliklerini kazandıracak derslere yer verilirken genel kültür, eğitme öğretme yeterlikleri ile uygulama becerisi kazandırabilecek derslere yer verilmediği sonucuna varılmıştır. 1983 yılında uygulanmaya başlanan İlahiyat Fakültesi programında alan bilgisi ve eğitme öğretme yeterliklerini kazandırabilecek derslere yer verilmekle birlikte uygulama becerisi kazandırabilecek bir derse yer verilmediği, 1998 yılından itibaren uygulanan İlahiyat Fakültesi programında alan ve genel kültür yeterliklerini belli oranda kazandırabilecek derslere yer verilmekle birlikte vaizlerin özel ve eğitme öğretme yeterliklerini kazandırabilecek derslere yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma sonucunda; Cumhuriyet döneminde yaygın din eğitimcilerini yetiştiren yegane eğitim kurumları olan İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinde uygulanan programların Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterliklerin tamamını kazandırabilecek şekilde hazırlanmadığı, genel olarak eğitme öğretme yeterlikleri ile uygulama becerisinin yeterince kazandırılamadığı, belli dönemlerde ise en temel yeterlikleri kazandıracak derslere yeteri kadar yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu durum ise gerek yeterlikler belirlenirken, gerekse programlar hazırlanırken kurumlar arasında yeteri kadar işbirliği yapılmadığını göstermektedir. Bu sorunun Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında kurumsal işbirliği yapılarak düzeltilebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

AKSEKİ, Ahmet Hamdi, "Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Mühim Bir Rapor", *Sebilürreşad*, Cilt:5, Sayı:104-105.

AKYÜREK, Süleyman, "Kur'an Kursu öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:18, Yıl:2005/1, s.175-192.

ARAS, İbrahim, *Cumhuriyet Dönemi'nde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2010.

ARPACI, Mücahit, *Yaygın Din Eğitimi Yöneticisi Olarak Müftülerin Yeterlik Düzeyleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2009.

ARSLAN, Ali, "İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesinin İkinci Defa Kuruluşu: Medreselerin Yüksek Kısmından Darülfünun İlahiyat Fakültesine Geçiş", *Darülfünun İlahiyat Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul 2010.

AYAS, Osman, *Camilerde Görev Yapan İmam-Hatiplerin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 1998.

AYHAN, Halis, "İmam Hatip Lisesi", *DİA*, Cilt:22, Yıl:2000, s.191-194.

AYTÜRK, Nihat, ÇELİK, Yaşar, ŞAHİNARSLAN, Enver, *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987)*, Ankara 1987.

BALBAY, Emine, *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Mesleki Yeterlikleri (Diyarbakır Örneği*), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2011.

BALTACI, Cahit, "Cumhuriyet Döneminde Kur'an Kursları", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:6, Yıl:1999, s.181-186.

BAŞKURT, İrfan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kürsü Şeyhliği", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı:27, Yıl:2012, s.117-146.

BENZER, *Fatih, Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlikleri (Amasya-Sakarya-Sivas-Trabzon),* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2005.

BİLGİN, Beyza, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri,* Emel Matbaacılık, Ankara 1980.

BULUT, Mehmet, "Başkanlıkla İlgili Yasal Düzenlemeler", *Diyanet Aylık Dergi,* Sayı:237, Yıl: 2010, s.44-47.

..... "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi", *Diyanet İlmi Dergi,* Cilt: XXXV, Sayı: 4, Yıl:1999, s.113-128.

BURSALIOĞLU, Ziya, *Eğitim Yöneticisinin Yeterlikleri*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1981.

BUYRUKÇU, Ramazan, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, TDV Yayınları, Ankara 1995.

BOLAY, Süleyman Hayri, "Fakültemiz ve Faaliyetleri", *AÜİFD,* 50.Yıl Özel Sayısı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973.

CEBECİ, Suat, *Din Eğitimi, Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.

ÇANAKÇI, Ahmet Ali, *Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006.

ÇEKİN, Abdülkadir, *Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlisinin Mesleki Yeterlilikleri (Elazığ, Erzurum, Malatya, Urfa Örneği)*", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2005.

ÇEKİN, Ahmet, "Diyanet İşleri Başkanlığı Döneminde Vaizlik", *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu,* Cilt:2, Ankara 2011.

..... "İmam-Hatiplik Mesleği Üzerine", *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı:154, Yıl:2003.

DALGIN, Nihat, "Türkiye'de İlahiyat Tecrübesi", *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları Çalıştayı*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun 2010.

DİB, *Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe, Teşkilat, Hizmet ve Faaliyetler (1924-1997)*, Ankara 1999.

....., *Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatında Din Hizmetlerini Yürütenlerin (İmam-Hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, Din Hizmetleri Uzmanı, Vaiz ve Müftü) Temel ve Özel Yeterlikleri*, Ankara 2005.

....., *Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri*, Ankara 2014.

DİNÇER, Nahit, *1913'ten Bugüne İmam Hatip Okulları Meselesi*, Şule Yayınları, İstanbul 1998.

DOĞAN, Recai, "II.Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi", *AÜİFD*, Cilt.XXXVIII, Yıl:1998, s.361-446.

..... "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Çalışmalar", *Cumhuriyet'in 75.Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999.

DOĞAN, Recai, ALTAŞ, Nurullah, "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Yeterlik Ölçeği Üzerine Bir Ön Araştırma", *AÜİFD*, Cilt:43, Sayı:1, Yıl:2002, s.109-122.

EGE, Remziye, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Vaaz ve Vaizlik Konularına Bakışları: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği" *AÜİFD*, Cilt:54, Sayı:2, Yıl:2013, s.129-158.

ERTAN, Veli, KÜÇÜK, Hasan, *Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Alimleri*, Türdav Yayınevi, İstanbul 1976.

EV, Halit, *Türkiye'deki Yüksek Dini Öğretim Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1999.

GÜNAY, Ünver, "Değişimin Sosyolojik Boyutu Bağlamında Toplumsal Değişme ve İslamiyet İlişkileri", *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam (2002 yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri)*, TDV, Ankara 2007.

IŞIK, Harun, DEMİR, Abdullah, *Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi*, Ankara 2012.

İNAN KILIÇ, Ayşe, *Vaizelerin Mesleki Faaliyetleri, Yeterlikleri ve Sorunları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2014.

JASCHKE, Gotthard, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, çev. Hayrullah ÖRS, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972.

KAYADİBİ, Fahri, "Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:6, Yıl:1999, s.145-180.

KEYİFLİ, Şükrü *Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi (İmamların Mesleki İmkanları ve Problemleriyle İlgili Alan Araştırması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1997.

KIZILABDULLAH, Yıldız, "İlahiyat Fakültelerinin Kuruluşundan Bugüne Din Eğitimi Bilimi Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, Sayı:1, Yıl:2009/2, s. 305-314.

..... "Başlangıçtan Medreselere Kadar Eğitim-Öğretim ve Mekân Anlayışlarının Din Eğitimi Açısından Analizi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVII, Sayı: 2, Yıl:2012, s.171-190.

KOÇ, Ahmet, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlâhiyât Yayınları, Ankara 2005.

KORKMAZ, Mehmet, "Vaizlik Eğitimi Açısından İlahiyat Fakülteleri Lisans Programının Değerlendirilmesi", *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*, Cilt:2, Ankara 2011.

..... "Yaygın Din Eğitimcisi Yetiştirme Açısından İlahiyat Fakülteleri Lisans Programının Değerlendirilmesi", *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu*, Cilt:1, Ankara 2012.

..... *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlikleri Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 2009.

KOŞTAŞ, Münir, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", *AÜİFD*, Cilt:XXXI (40.Yıl Özel Sayısı), Yıl:1989, s.1-27.

Maarif Vekaleti, *İmam ve Hatip Mektepleri Müfredat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340.

Milli Eğitim Bakanlığı, *İmam Hatip Liseleri Müfredat Programı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1978.

....., *İmam Hatip Liseleri Öğretim Programları*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1985.

....., *İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1999.

....., *İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Devlet Kitapları Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, Ankara 2010.

ONAY, Ahmet, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı", *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:18, Yıl:2009, s.43-80.

ÖCAL, Mustafa, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi -Mukaddime Kitap-*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011.

..... "Daru'l-Fünun İlahiyat Fakültesinin Öğretim Süresi Ders Programı ve Mezuniyet Belgesi Örnekleri" *Darülfünun İlahiyat Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul 2010.

..... "Yüksek İslam Enstitüsü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt:44.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1966.

ŞİŞMAN, Mehmet, *Öğretmenliğe Giriş*, Pegem A Yayınları, Ankara 2002.

TOSUN, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara 2002.

..... "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış" *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996.

..... "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi", *AÜİFD*, Cilt: XXXVI, Sayı:1, Yıl:1997, s.179-221.

..... "Vaazda Yöntem", *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000.

..... *F. Almanya'da Yaşayan Türklerin Din Eğitimlerinde Caminin Yeri ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara 1992.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *İlahiyat Fakültesi Albümü 1949-1960*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1961.

ÜNSÜR, Ahmet, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.

YAZICI, Nesimi, "Osmanlıların Son Döneminde Din Görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler", *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt: XXVII, Sayı:4, Yıl:1991, s.55-123.

YILGIN, Mehmet, *Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri,* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 1997.

YÖK, *İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları*, Ankara 1998.

YÜCEL, İrfan, "Diyanet İşleri Başkanlığı", *DİA*, Cilt.9, Yıl: 1994, s.455-460.

..... "İmam (Cumhuriyet Döneminde İmamlık)", *DİA*, Cilt.22, Yıl: 2000, s.186-188.

TALİM VE TERBİYE KURULU KARARLARI/TEBLİĞLER DERGİLERİ

Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi Kararı, 01 Ekim 1954, Sayı:190.

Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Dairesi Kararı, 06 Ekim 1954, Sayı:197.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti Kararı, 30 Aralık 1948, Sayı:247.

Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonu Kararı, 13 Ekim 1951, Sayı:601.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Kararı, 20 Kasım 1951, Sayı:184.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Kararı, 26 Ağustos 1974, Sayı:394.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Kararı, 18 Ekim 1976, Sayı:365.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 31 Temmuz 1972, Sayı:1708; 07 Ağustos 1972, Sayı:1709.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 11 Aralık 1972, Sayı:1724.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 06 Ağustos 1973, Sayı:1755.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 30 Eylül 1974, Sayı:1807.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 30 Eylül 1974, Sayı:1807.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 16 Haziran 1975, Sayı:1845.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 22 Aralık 1975, Sayı:1865.

Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 22 Mart 1976, Sayı:1878.

RESMİ GAZETELER

Resmi Gazete, 06 Mart 1924, Sayı: 63, Kanun No: 429.

Resmi Gazete, 06 Mart 1924, Sayı: 63, Kanun No: 430.

Resmi Gazete, 07 Nisan 1924, Sayı: 68 , Kanun No: 442.

Resmi Gazete, 01 Eylül 1928, Sayı: 977 , Kararname No: 6995.

Resmi Gazete, 13 Haziran 1931, Sayı: 1821 , Kanun No: 1827.

Resmi Gazete, 01 Mayıs 1935, Sayı: 2991, Kararname No: 2/2392.

Resmi Gazete, 22 Haziran 1935, Sayı: 3035, Kanun No: 2800.

Resmi Gazete, 16 Kasım 1937, Sayı: 3760, Kararname No: 2/7647.

Resmi Gazete, 10 Haziran 1949, Sayı: 7229, Kanun No: 5424.

Resmi Gazete, 29 Mart 1950, Sayı: 7469, Kanun No: 5634.

Resmi Gazete, 12 Mayıs 1952, Sayı: 8107, Karar No: 3/14892.

Resmi Gazete, 16 Haziran 1959, Sayı: 10232, Kanun No: 7344.

Resmi Gazete, 31 Mayıs 1961, Sayı: 10810.

Resmi Gazete, 02 Temmuz 1965, Sayı: 12038 , Kanun No: 633.

Resmi Gazete, 15 Eylül 1967, Sayı: 12700.

Resmi Gazete, 17 Aralık 1969, Sayı: 13376.

Resmi Gazete, 17 Ekim 1971, Sayı: 13989.

Resmi Gazete, 19 Ocak 1972, Sayı: 14077.

Resmi Gazete, 15 Haziran 1972, Karar Sayısı: 1971/76, Sayı: 14216.

Resmi Gazete, 31 Temmuz 1972, Sayı: 1708, Karar No: 290.

Resmi Gazete, 24 Haziran 1973, Sayı: 14574, Kanun No: 1739.

Resmi Gazete, 04 Nisan 1977, Kanun No: 2088, Sayı: 15899 (Mük.).

Resmi Gazete, 06 Temmuz 1977, Sayı: 15988.

Resmi Gazete, 28 Şubat 1978, Sayı: 16214 , Karar No: 7/14656 (Mük).

Resmi Gazete, 11 Ekim 1978, Sayı: 16431.

Resmi Gazete, 11 Mart 1980, Sayı: 16926.

Resmi Gazete, 16 Kasım 1990, Sayı:20697.

Resmi Gazete, 01 Mart 1993, Sayı: 21511.

Resmi Gazete, 18 Ağustos 1997, Sayı: 23084, Kanun No: 4306.

Resmi Gazete, 20 Ağustos 1997, Sayı:23086.

Resmi Gazete, Eylül 1998, Sayı: 2492, Kanun No: 174.

Resmi Gazete, 23 Kasım 1999, Sayı: 23885.

Resmi Gazete, 25 Ağustos 2004, Sayı: 25564.

Resmi Gazete, 13 Temmuz 2010, Sayı: 27640, Kanun No: 6002.

Resmi Gazete, 17 Eylül 2011, Sayı: 28057, Karar Sayısı: KHK/653.

ÖZET

YAVUZ, Süleyman, "Cumhuriyet Dönemi Yaygın Din Eğitimcilerinin Yetiştirilmesinde Eğitim Programı-İstihdam Alanı İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Cemal TOSUN, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Din Eğitimi), Ankara 2015

Cumhuriyet döneminde yaygın din eğitimi adı altında yapılan din hizmetleri faaliyetlerini yürütme görevi, 03 Mart 1924 tarihinde kurulmuş olan Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir. Başkanlık bu görevi farklı unvanlarda istihdam ettiği yaygın din eğitimcileri marifetiyle icra etmiş ve istihdam ettiği yaygın din eğitimcilerinde değişen şartlara göre yaptıkları görevlerin gerektirdiği bir takım yeterlikler aramıştır. Bu çalışmanın birinci bölümünde Cumhuriyet döneminde yaygın din eğitimcilerinin istihdam alanı olan Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimcilerinde aradığı yeterlikler belirlenmiş ve 1924'ten bu tarafa bazı yeterliklerin her dönemde mutlaka bulunması istendiği, bunun yanında günümüze yaklaştıkça yeni yeterlikler eklenerek mesleki formasyon bakımından daha donanımlı yaygın din eğitimcilerinin istihdam edilmeye çalışıldığı sonucuna varılmıştır.

Cumhuriyet tarihinde din hizmetlerinin ifası ile mükellef memurların yetiştirilmesi amacıyla açılan İmam Hatip Liselerinin ve yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek için açılan İlahiyat Fakültelerinin sonuç itibariyle yaygın din eğitimcisi yetiştirme gibi bir işlevi olmuştur. Araştırmamızın ikinci bölümünde yaygın din eğitimcilerinin yetiştirildiği söz konusu eğitim kurumları için hazırlanan programların Diyanet İşleri Başkanlığının aradığı yeterlikleri kazandırıp kazandıramadığı programda yer alan ders isim, içerik ve saatlerinden hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

YAVUZ, Süleyman, *The relationship between Training Program for non-formal Religon Educators in the republican period and Employment Area* Master thesis, Thesis Counsellor: Prof. Dr. Cemal Tosun, Social Science Institute ,Philosophy and Religion Sciences (Religious Education) Ankara 2015

The mission execution of non-formal Religious Education made under the name of religious services in the Republican Period has been given to the Presidency of Religious Affairs, which was established on March 3, 1924. Presidency of Religious Affairs performed this mission by competencies sought in religion teacher / qualifications whom Presidency employed in different titles and postulated various qualifications in these non-formal Religon Educators according to changing/developing conditions as required. In the first part of this study, it is defined competencies/qualifications of non-formal Religon Educators that Presidency of Religious Affairs sought as employer of non-formal Religon Educator and it is conculeded that Presidency of Religious Affairs has demanded some qualifications have to be in non-formal Religon Educators in each period since 1924 and as well has empoleyed non-formal Religon Educators who are better equipped in terms of employment of professional formation by adding new competencies / qualification in contemporary period.

In the Republican Period, having been established İmam Hatip High Schools in order to train officers of religious services performances and Faculty of Theology to educate specialist in religion studies, as a result have served as a function to train non-religion educator. In the second part of our study, curriculum / curricula, content and time, program course, titles of the subdjects that were prepared for formal Religon Educators of Religious Affairs and whether competence provide for the demand of Presidency of Religious Affairs in these educational institutions have been studied to determine.